

บทที่ ๖

เรื่องการศึกษา

การแก้ไขปัญหาภาวะเศรษฐกิจสมัยสงคราม

สภาพเศรษฐกิจของประเทศไทยก่อนเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๒

ภาวะการคลัง

ในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๓ - ๒๔๗๔ ซึ่งเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ทั่วโลกขึ้นนั้น ประเทศไทยก็ได้รับความกระทบกระเทือนจากภาวะร้ายแรงครั้งนั้นด้วย ภาวะดังกล่าวได้คลี่คลายมาเป็นสาเหตุหนึ่งของการปฏิวัติ พ.ศ. ๒๔๗๕ การแก้ไข ปัญหาเศรษฐกิจของประเทศไทยกลับฟื้นตัวจึงเป็นงานสำคัญที่สุดของผู้บริหารประเทศ ภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ. ๒๔๗๕ แต่ยังไม่ทันที่เศรษฐกิจจะได้รับการฟื้นฟูให้เพียงพอ มั่นคงสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๔๘๑ ก็กลับปั่นป่วนหนักขึ้นอีกเนื่องจากวิกฤตการณ์อันเป็นผลมาจากการขัดแย้งระหว่างประเทศต่าง ๆ ทั้งในยุโรป และเอเชีย เช่น กรณีแมนจูเรีย ระหว่างจีนกับญี่ปุ่น หรือกรณีเยอรมันยกกองทัพบุกคินแดนข้างเคียง ฯลฯ ซึ่งปัญหาทั้งหมดเหล่านี้กำลังจะกลายเป็น สงครามใหญ่ในอนาคตได้ทั้งสิ้น จอมพล ป.พิบูลสงครามจึงไม่อาจนิ่งนอนใจอยู่ต่อไป ได้ และเพื่อให้การสร้างชาติซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญในนโยบายของรัฐบาลบรรลุผล สำเร็จ รัฐบาลภายใต้การนำของจอมพล ป. จึงได้พยายามไม่พาประเทศไทยไป เกี่ยวข้องกับสงคราม และประกาศนโยบายเป็นกลางมาตั้งแต่เมื่อวันที่ ๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๑ พร้อมกับคำเนิงานสร้างชาติตามแนวทางชาตินิยมที่วางไว้อย่าง

กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่เพิ่ม ๓/๓.๑ สงครามโลกครั้งที่ ๒
 (สงครามยุโรป) "เรื่องการศึกษาความเป็นกลางของประเทศไทย"

รวมเร็ว

สมัยที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้าบริหารประเทศในระยะแรกก่อนเกิด สงครามโลกครั้งที่ ๒ นั้น ฐานะทางการเงินของประเทศอยู่ในฐานะค่อนข้างมั่นคง มาก งบประมาณของประเทศอยู่ในระดับดุลยภาพ และยังมี การเปลี่ยนแปลงนโยบาย การเงินของประเทศในลักษณะที่ก้าวหน้าขึ้น เช่น มีการตรากฎหมายให้เพิ่มคอลลาร์ สหรัฐอเมริกาและหลักทรัพย์คอลลาร์ขึ้น เป็นสิ่งอันชอบด้วยกฎหมายที่จะประกอบเป็นทุน สำรองด้วย แทนที่จะยึดแต่เงินปอนด์และทองคำเป็นทุนสำรองเท่านั้น และยังได้ เปลี่ยนแปลงวิธีการเก็บภาษีอากร บางอย่าง เช่น ลดการเก็บภาษีทางตรงอันไม่ เป็นธรรมอยู่แต่ก่อนให้เป็นภาษีทางอ้อมที่เก็บจากผลผลิตมากขึ้น ซึ่งรัฐบาลคาดว่าจะ มีรายได้เพิ่มขึ้นถึง ๒,๕๐๐,๐๐๐ บาท จากภาษีเงินได้ ภาษีโรงค้า ภาษีธนาคาร และอากรแสตมป์^๒ ที่ใช้เป็นทุนในการพัฒนาประเทศ ประกอบกับ นายปรีดี พนมยงค์ ผู้ได้รับสมญานามว่า "ถ้าเกิดปัญหาสำคัญของชาติขึ้นในทางใดท่าน รัฐมนตรีผู้นั้นยอมย้ายไปว่าราชการกระทรวงนั้น" ก็ได้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการ คลังของรัฐบาลชุดนี้^๓ เป็นผู้มีความเข้าใจในสถานการณ์การเมืองระหว่างประเทศ อย่างดี และมองเห็นการณ์ไกลที่จะได้รับประโยชน์จากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ของโลกได้ซื้อทองคำจากอังกฤษ เข้ามามาก่อนที่สงครามในยุโรปจะเกิดขึ้นเป็นจำนวน ๑,๕๕๓ แท่ง รวมเนื้อทองบริสุทธิ์หนัก ๒๔,๙๙๗,๘๓๐ กรัม เป็นเงิน ๒๔,๕๘๒,๑๑๒ บาท ๑๑ สตางค์ ซึ่งปรากฏผลถึงความคาดหมายในเวลาต่อมาคือทำให้ประเทศไทย

^๑ "พระราชบัญญัติเงินตรา (ฉบับที่ ๕) พุทธศักราช ๒๔๘๒", ราชกิจจานุเบกษา

๕๖(๒๖ สิงหาคม ๒๔๘๒) : ๘๐๖

^๒ "ภาษีปรับปรุง", ไทยใหม่ (๕ มีนาคม ๒๔๘๑) : ๒

^๓ "คณะรัฐมนตรี", ไทยใหม่ (๒๒ ธันวาคม ๒๔๘๑) : ๑๘

ได้กำไรทั้งสิ้น ๑๒,๐๑๗,๑๕๒ บาท ๔๒ สตางค์ เนื่องจากอัตราแลกเปลี่ยนที่แพง
 ขึ้น ๓,๔๘๐,๒๖๓ บาท ๑๕ สตางค์ และจากการที่ทองคำขึ้นราคาอีก ๘,๕๓๖,
 ๕๒๕ บาท ๒๗ สตางค์ ดังนั้นทุนสำรองซึ่งจะเป็นพลังสำคัญอย่างยิ่งต่อการรักษา
 เสถียรภาพการคลังเพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศจึงเพิ่มมากขึ้น

ถึงกระนั้นก็ตามเนื่องจากประเทศไทยในขณะนั้นมีสภาพพื้นฐานทางเศรษฐกิจ
 ที่อ่อนแอมาโดยตลอด เพราะรายได้ต่อหัวของประชากรต่ำมาก ประชากรประมาณ
 ร้อยละ ๕๐ ประกอบอาชีพทางการเกษตร หรือมีอาชีพที่เกี่ยวกับการเกษตร ส่วน
 อาชีพที่มีใช้การเกษตรนั้นส่วนใหญ่อยู่ในมือชาวต่างชาติ^๒ เมื่อมาสมกับการเร่ง
 ระดมพัฒนาประเทศในทุกด้านตามนโยบายของรัฐบาลชุดนี้^๓ จะทำให้ประเทศไทยกลายเป็น
 เป็นมหาอำนาจตามแบบญี่ปุ่นให้ได้ รัฐบาลจึงต้องใช้จ่ายในการลงทุนเป็นจำนวนมาก
 เงินคงคลังจึงลดน้อยลงลงอย่างน่าสังเกตุ ตัวอย่างเช่น เมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๔๘๐
 ประเทศไทยมีเงินคงคลัง ๔๕,๒๕๓,๘๕๓ บาท แต่ในปีต่อมาเมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม
 ๒๔๘๑ ประเทศไทยมีเงินคงคลัง ๔๒,๖๓๘,๓๐๑ บาท และในวันที่ ๓๑ มีนาคม
 ๒๔๘๒ ประเทศไทยมีเงินคงคลัง ๒๓,๘๕๒,๑๕๗ บาท^๓ ภัยสาหัสนี้เองเมื่อวันที่
 ๑๐ มิถุนายน ๒๔๘๓ นายคัมภีร์ เอ เอ็ม คอลล์ ที่ปรึกษากระทรวงการคลังของ

^๑ "การซื้อทองรัฐบาลมีกำไร ๑๒ ล้าน", ศรีกรุง (๑๔ กันยายน
 ๒๔๘๒) : ๓

^๒ เดิมศักดิ์ กฤษณามระ, "ธุรกิจของชาวต่างดาวในประเทศไทย"
 (วิทยานิพนธ์วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๑๖ - ๑๗), หน้า ๒๕.

^๓ "การเงินของไทย", ไทยใหม่ (๒ สิงหาคม ๒๔๘๓) : ๗

รัฐบาลไทยจึงเตือนให้รัฐบาลต้องหาทางสะสมเงินทุนสำรองให้เต็มที เหมือนกับอดีต เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์และภาวะสงครามของโลกในขณะนั้นที่กำลังทวีความรุนแรงมากขึ้นตลอดเวลา และเขายังได้ตั้งข้อสังเกตพร้อมกล่าวว่าเตือนรัฐบาลว่า "ความขัดข้องทางเศรษฐกิจภายในนานาประเทศย่อมเกิดขึ้นอย่างแน่นอน ไม่มีประเทศใดที่จะหวังให้ตนรอดพ้นจากการคุกคามแห่งเศรษฐกิจอันเกิดแต่ภาวะสงครามนี้ได้ เพราะฉะนั้นในการที่ประเทศไทยมีเงินคงคลังต่ำกว่าจุดปลอดภัยเช่นนี้ จึงเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงอยู่มาก ในขณะที่ประเทศที่มองเห็นการณ์ไกลบัดนี้ได้ยุติการที่จะจ่ายเงินลงทุนกันแล้วโดยมาก เพราะมองเห็นความจำเป็นที่จะต้องสงวนเอาเงินไว้เพื่อต้านในยามที่ประเทศต้องประจัญกับการคุกคามของเศรษฐกิจ"^๒

อย่างไรก็ตามการพัฒนาทุกด้านยังคงดำเนินต่อไปอย่างเร่งรีบ จึงแสดงให้เห็นว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่เห็นด้วยกับคำแนะนำนั้น และยังคงทำงานสร้างชาติที่สำคัญอีกด้านหนึ่งด้วยคือ การปรับปรุงแสนยานุภาพด้านการทหารอย่างรีบเร่ง โดยรัฐบาลได้ระดมสรรพกำลังและทรัพยากรจากทุกแหล่งมาใช้ในการปรับปรุงความแข็งแกร่งของกองทัพไทย ตัวอย่างเช่นการสถาปนาอาสาสมัครของชาติ โดยให้พลเมืองทุกคนมีสิทธิ์และมีเกียรติที่จะเข้าเป็นสมาชิก ตามความคิดของหลวงวิจิตรวาทการ และยังคงส่งเสริมกรมยุวชนทหารซึ่งถือกำเนิดมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๘ ให้มีบทบาทยิ่งขึ้นเพื่อฝึกให้นักเรียน นิสิต นักศึกษาสามารถรู้จักการใช้อาวุธ และเข้า

^๑ การเงินของไทย, ไทยใหม่ (๒ สิงหาคม ๒๔๘๓) : ๗

^๒ อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม ๑ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มนตรี, ๒๕๑๔), หน้า ๒๔๗.

ใจวิธีการรบตั้งแต่เยาว์วัย โดยดำเนินการฝึกอบรบอย่างจริงจังมากกว่าในอดีต เช่น มีการฝึกทั้งนักเรียนและนักศึกษาชาย เรียกว่า "ยุวชนทหาร" และนักเรียน นักศึกษาหญิงเรียกว่า "ยุวนารี" เช่นเดียวกับที่ทำอยู่ในประเทศเยอรมัน และ ญี่ปุ่นขณะนั้น โดยอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของพันโทประยูร ภมรมนตรี ซึ่งเป็น เจ้ากรมยุวชน และได้รับสมญาว่า "นายพลเกอร์ริง" ตามชื่อเจ้ากรมยุวชนของ เยอรมันขณะนั้น^๑ และรัฐบาลยังมุ่งหมายที่จะขยายกิจการนี้ออกไปสู่เยาวชนชาย หญิงทั่วประเทศด้วย เพื่อให้ยุวชนทหาร และยุวนารีเหล่านี้เป็นนักรบรุ่นเยาว์ที่ สร้างความหวังอย่างเต็มเปี่ยมให้แก่ชาติไทยในอนาคต^๒ นอกจากนั้นยังมีการปรับ ปรุงกรมกองและหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการทหารอีกหลายประการ เช่น การเลื่อน ฐานะกรมอากาศยานเป็นกองทัพอากาศ ใน พ.ศ. ๒๔๘๑ เป็นต้น^๓ นโยบายเหล่านี้ ชี้ให้เห็นว่ากองทัพได้ขยายความสำคัญมากยิ่งขึ้นตลอดเวลา เพราะรัฐบาลเชื่อว่า ประเทศจะดำรงอยู่ได้ก็เพราะกองทัพที่แข็งแกร่งเท่านั้น ดังนั้นรายได้ของรัฐบาล จึงถูกนำมาจัดเป็นงบประมาณป้องกันประเทศสูงขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อถึง พ.ศ. ๒๔๘๔

^๑ สงบ สุริยนทร์, ประวัตินายกรัชมุนตรี (พระนคร : ประจักษ์วิทยา, ๒๕๑๔), หน้า ๑๑๐.

^๒ กรมโฆษณาการ, "ประกาศสำนักนายกรัชมุนตรีเรื่องชมเชยทหาร และยุวชนที่ทำการสวนสนามในงานเฉลิมฉลองวันชาติ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๘๓" สาส์น คำปราศรัยและสุนทรพจน์ของนายกรัชมุนตรีเนื่องในโอกาสจิตสมัยงานฉลองวันชาติ ๒๔๘๒ (พระนคร : โรงพิมพ์กรมรถไฟ, ๒๔๘๓), หน้า ๖๔.

^๓ กระทรวงกลาโหม, ที่ระลึกวันสถาปนากระทรวงกลาโหมครบรอบ ๒๒ ปี (๔ เมษายน ๒๔๓๐ - ๒๔๕๒) (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า ๓๓๒.

จึงเพิ่มสูงขึ้นถึง ๓๖ % หรือเกือบครึ่งหนึ่งของงบประมาณค่าใช้จ่ายของประเทศทั้งหมด แต่ถึงกระนั้นก็ก่อนที่สงครามจะเกิดขึ้นฐานะทางการคลังของประเทศก็ยังมั่นคงพอสมควร คือ ประเทศไทยยังมีหลักทรัพย์ที่เป็นเงินปอนด์สเตอร์ลิงอยู่ในสหราชอาณาจักรมูลค่า ๑๔.๕ ล้านปอนด์ ทองคำแท่งหนัก ๘ ล้านกรัมมูลค่า ๕ ล้านดอลลาร์อยู่ที่นิวยอร์ก ทองคำแท่งหนัก ๓๕.๖ ล้านกรัม มูลค่า ๔๔.๖๓ ล้านดอลลาร์ อยู่ที่โตเกียว และทองคำหนัก ๒๕.๑๕ ล้านกรัม มูลค่า ๓๒.๘ ล้านดอลลาร์ อยู่ในกรุงเทพ^๒

ภาวะการค้าระหว่างประเทศ

ในอดีตการเติบโตของระบบเศรษฐกิจของเรานั้นเป็นไปตามธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ โดยรัฐบาลเองก็ไม่คำนึงถึงการพัฒนาหรือรักษาคุณภาพความเจริญในระหว่างสาขาเศรษฐกิจต่าง ๆ ภายในประเทศ การผลิตภายในประเทศจึงเป็นการผลิตเฉพาะด้านเกษตรกรรมมาโดยตลอด และประกอบการค้ากับประเทศอื่น ๆ อย่างเสรีเพื่อแลกเปลี่ยนกับสินค้าเข้าประเทศต่าง ๆ ที่ไม่สามารถผลิตได้ หรือผลิตได้ไม่เพียงพอับความต้องการในประเทศ การค้าส่วนใหญ่จึงทำกับประเทศตะวันตก แต่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ สงบลงใหม่ ๆ ประเทศตะวันตกซึ่งส่วนใหญ่ต่างก็บอบช้ำจากภัยสงครามทำการค้าขายกับประเทศไทยน้อยลง ประเทศ

^๑ Paul Sithic Annuai, Finance and Banking in Thailand
A Study of the Commercial System, 1888 - 1963 p. 30.

^๒ "The Currency, Banking and Exchange System of Thailand",
Far Eastern Economic Review 10(January 18, 1951) : 19.

ญี่ปุ่นจึงเริ่มเข้ามามีบทบาททางการค้าในประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น แต่การค้าส่วนใหญ่ยังทำในแบบของการอาศัยพ่อค้าคนกลางชาวจีน ต่อมาเมื่อสภาพการค้าระหว่างประเทศอยู่ในภาวะปกติแล้วญี่ปุ่นก็ได้เริ่มเข้ามามีความสัมพันธ์ทางการค้า กับประเทศไทยแน่นแฟ้นขึ้นอย่างรวดเร็วมาก เฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ จนกระทั่งพระมหิตโรกรมรักษา อัครราชทูตไทย ณ กรุงโตเกียว เคยกล่าวไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ว่า "...ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับญี่ปุ่นในเวลานั้น ได้สนิทสนมกันยิ่งขึ้นอย่างปลาดก ถ้าจะเปรียบกับครั้งก่อน ๆ" และความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ได้มีบทบาทเพิ่มมากขึ้นอีกเมื่อญี่ปุ่นให้ความช่วยเหลือในการเจรจาเพื่อผนวกเอาดินแดนที่เคยสูญเสียให้ฝรั่งเศษกลับคืนมาได้ในปี พ.ศ. ๒๔๘๓^๒ บทบาทของญี่ปุ่นที่มีต่อการค้าระหว่างประเทศของไทยตั้งแต่บัดนั้นมาจึงเพิ่มขึ้นและในเวลาไม่นานก็มีบทบาทมากจนสามารถแข่งขันกับมหาอำนาจอื่น ๆ ที่เคยผูกขาดการค้าระหว่างประเทศของไทยในอดีตได้ จนกระทั่ง เซอร์ โจเซย์ท์ ครอสบี (Sir Josiah Crosby) อัครราชทูตอังกฤษประจำกรุงเทพ กล่าวว่า

...อิทธิพลของอังกฤษ และฝรั่งเศษ ในประเทศนี้ลดลงอย่างมากแล้ว ในขณะที่ญี่ปุ่นกำลังทวีอิทธิพลขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เพราะหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ผู้นำใหม่ทั้งหมดมีอำนาจกระจ่างว่า พระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ซึ่งเคยมีความสัมพันธ์อันดีกับประเทศตะวันตก ผู้นำที่ฟุ้งซันมีอำนาจหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง อาจเกรงว่าสัมพันธ์ภาพอันดีนี้จะทำให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว อาจทรงอาศัยอังกฤษ และฝรั่งเศษเป็นช่องทางฟื้นฟูพระราชอำนาจของ

กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ส่วนาคำสั่งสำหรับอัครราชทูต ณ กรุงโตเกียว จากอัครราชทูต ณ กรุงโตเกียว ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ลงวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๔๗๕

^๒Theodore Morgan, "Economic Planing - Points of Success and Failure," The Philippine Economic Journal, 8(Second Semester): 51

พระองค์ และหาทางจัดผู้สนับสนุนการปฏิวัติ

กัยเหตุผลที่ตนเองชาวญี่ปุ่นจึงได้ตั้งธุรกิจของตนหลายประเภทขึ้นในกรุงเทพฯ
 ตลอดมา เช่น บริษัทโยโกฮามา สเปนเชียล แบงค (Yokohama Spacial
 Bank) หรือการจัดตั้ง "ห้องสยาม" (Siam Room หรือ Shamu Shitsu)
 ของบริษัทมิซึบุชิ มุสซัน ซึ่งที่สำนักงานใหญ่ของบริษัทที่กรุงโตเกียว ใน พ.ศ. ๒๔๗๔
 เพื่อรวบรวมข้อมูลทางเศรษฐกิจ และค้นคว้าวิจัยเรื่องเกี่ยวกับประเทศไทยโดยเฉพาะ^๒
 ตลอดจนการส่งผู้เชี่ยวชาญ และคณะสำรวจเศรษฐกิจเข้ามาในประเทศไทยมากมาย แม้
 รัฐบาลไทยจะตระหนักถึงวัตถุประสงค์ที่แท้จริงว่า ญี่ปุ่นต้องการเข้ามาดูแลทางเพื่อนำคน
 ญี่ปุ่นเข้ามาประกอบอาชีพ หรือแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ในประเทศไทย
 ที่จะเป็นการสนับสนุนอุตสาหกรรมในประเทศตน แต่รัฐบาลไม่มีมาตรการใด ๆ เพื่อแก้ไข
 หรือป้องกันปัญหานี้ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๘๑ ญี่ปุ่นจึงได้จัดตั้งสำนักงานการค้าไทย-ญี่ปุ่นเป็นแห่ง
 แรกขึ้น ดำเนินกิจการที่กรุงเทพฯ และในปีต่อมาได้มีการเปิดสายการบินระหว่างโตเกียว
 กับกรุงเทพฯ ดังนั้นเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้าปกครองประเทศธุรกิจของชาวญี่ปุ่น

Josiah Crosby, Siam: The Crossroad (London: Hollis
 & Carter, 1945), p. 42.

^๒ Thodeus E. Flood, "Japan's Relations with Thailand :
 1928 - 1941 (Unpublished Ph.D Thesis, University of Washington, 1969),
 pp. 105-110^๓

กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, บันทึกของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ
เนื่องในโอกาสที่คณะสำรวจเศรษฐกิจญี่ปุ่นจะเข้ามาสำรวจเศรษฐกิจในประเทศไทย
พ.ศ. ๒๔๗๔

“ฮิเดะโอะ นิชิโอกะ, "ประวัติศาสตร์ระหว่างญี่ปุ่นและไทยตามลำดับ
 เหตุการณ์", แปลโดย วิลาสงศ์ นพรัตน์ แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสาร
โบราณคดี ๔ (มกราคม ๒๕๑๓) : ๒๕

จึงเจริญเป็นปึกแผ่นมากแล้ว เช่นเดียวกับธุรกิจแขนงต่าง ๆ ของชาวต่างชาติอื่น ๆ
ในประเทศไทย

จากการที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตระหนักถึงความสำคัญของการค้าระหว่างประเทศที่จะมีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ในฐานะเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดปัจจัยหนึ่งในการเพิ่มพูนรายได้ของประชาชาติ และการยกระดับมาตรฐานการครองชีพของประชาชน เนื่องจากสินค้าออกของประเทศไทยเป็นสินค้าทางเกษตรที่ประชาชนส่วนใหญ่ยึดเป็นอาชีพหลัก และเป็นแหล่งทำรายได้แหล่งใหญ่ที่สุดของประเทศ ดังนั้นต่อมาในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๕๑ เมื่อเกิดสงครามขึ้นในทวีปยุโรป รัฐบาลไทยจึงได้ประกาศใช้นโยบายผูกมิตรและเป็นกลางทันที เพื่อให้การค้าระหว่างประเทศยังคงดำเนินไปโดยเสรีและกว้างขวาง เพราะฉะนั้นสินค้านานาชาติที่เดินทางเข้ามาค้าขายกับไทยจึงยังคงมีจำนวนมากดังเดิม และเป็นของหลายชาติ คือ นอร์เวย์ อังกฤษ ญี่ปุ่น และเดนมาร์ก ตามลำดับ ประเทศไทยก็ได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไปตามสถานการณ์การเมืองจึงเป็นผลทำให้สินค้าสำคัญบางชนิดของไทยซึ่งล้นตลาดต่างประเทศ และถูกกีดกันโดยกำแพงภาษีในช่วงก่อนหน้า ได้กลายเป็นที่ต้องการของตลาดโลกมากขึ้น ราคาและปริมาณที่ส่งออกสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะ ๑๒ เดือนแรกนับแต่สงครามเริ่มขึ้น คือจากเดือนกันยายน ๒๔๕๒ - สิงหาคม ๒๔๕๓

ธนาคารแห่งประเทศไทย, "วิวัฒนาการสยาม" ธนาคารแห่งประเทศไทย พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พระราชวรวงศ์เชอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส ๑ เมษายน ๒๕๐๔ (พระนคร : ศิวพร, ๒๕๐๔),
หน้า ๒๕๔ - ๒๕๖.

ตั้งนับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๔๐ - ๒๔๔๑ รายได้ของไทยจากการค้าข้าว
จึงมีมากกว่า ๑,๐๐๐,๐๐๐ ปอนด์ตลอดมา และยังได้กำไรเพิ่มมากขึ้นจากการขาย
แร่ดีบุก และยางพารา ซึ่งเป็นสินค้ายุทธปัจจัยที่นานาประเทศกำลังต้องการอย่างมาก
ในขณะนั้น โดยมีจักรภพอังกฤษเป็นลูกค้าสำคัญ และแม้จะเป็นช่วงเวลาประเทศ
ไทยมีความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับญี่ปุ่นมากขึ้นเรื่อย ๆ แต่ก็ยังไม่กระทบกระเทือนต่อ
ความเป็นกลางทางเศรษฐกิจ สินค้าของไทยยังคงขายในตลาดเปิดเผย พร้อมกัน
นี้สินค้าขาเข้าของไทยก็ได้มีราคาเพิ่มขึ้นโดยรวดเร็วดังเช่นสินค้าขาออก ประเทศ
ไทยยังคงใช้จ่ายเงินเพื่อซื้อสินค้าเข้าจำนวนเท่า ๆ เดิม कुลการการค้าของประเทศจึง
อยู่ในฐานะได้เปรียบ ฐานะทางเศรษฐกิจส่วนรวมของประเทศก็มาก เงินบาทของ
ไทยจึงมีความมั่นคงในอัตราแลกเปลี่ยนที่แน่นอนประมาณ ๑ ปอนด์ต่อ ๑๑ บาท^๒

ต่อมาการค้าของประเทศก็เริ่มซบเซาลงเมื่อสงครามโลกขยายตัวมาถึง
ทวีปเอเชีย จนในที่สุดไทยต้องค้าขายกับประเทศพันธมิตรสงคราม คือ ญี่ปุ่นเท่านั้น
ภายหลังที่ประเทศไทยตัดสินใจร่วมทำสงครามโดยเข้าเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นในปี พ.ศ.
๒๔๘๔ ภัยเหตุนี้อาจทำให้รายได้ศุลกากรของรัฐลดน้อยลง และเป็นการเริ่มต้น
ปัญหาความยุ่งยากในด้านการครองชีพของประชาชนไทยด้วย เพราะในขณะนั้นนอก
จากสินค้าทางเกษตรแล้ว ประเทศไทยยังต้องพึ่งเครื่องอุปโภคบริโภคอื่น ๆ จาก
ประเทศยุโรปทั้งสิ้น เช่น เครื่องจักร ยารักษาโรค อาหารสำเร็จรูปอื่นใดแก้

^๑"Business in Thailand : Anglo-Thai Corporation Report",
The Bangkok Times, (30 January, 1941) : 5.

^๒W.A.M. Doll, Report of the Finance Adviser 1941-1950,
p. 52.

นมผง นมกระป๋อง สุราชนิดต่าง ๆ เป็นต้น และอีกประการหนึ่งเมื่อเกิดสงคราม
 ขึ้นในประเทศนั้นโรงงานในประเทศต่าง ๆ ถูกตัดแปลงเป็นโรงงานผลิตอาวุธ และ
 ผลิตภัณฑ์เพื่อการสงคราม เครื่องอุปโภคบริโภคในประเทศจึงมีปริมาณน้อยลง และ
 เมื่อความต้องการบริโภคมีสูงกว่าปริมาณสินค้า สินค้าจึงมีราคาสูงขึ้นอยู่เรื่อย และ
 ค่าครองชีพของประชาชนก็สูงขึ้นอย่างรุนแรง โดยเฉพาะสินค้าบางอย่าง เช่น น้ำ
 มัน เริ่มขาดแคลนตั้งแต่ระยะต้นของสงคราม คือ ใน พ.ศ. ๒๔๘๓ อันเป็นที่
 ไทยขาดแคลนน้ำมันมาก จนกระทั่งรัฐบาลต้องเริ่มใช้วิธีปันส่วนเนื่องจากไม่สามารถ
 จัดหาน้ำมันมาจำหน่ายได้ เพราะญี่ปุ่นซึ่งเคยรับปากว่าจะช่วยเหลือประเทศไทย
 อย่างเต็มที่ก็ไม่อาจจะให้ความช่วยเหลือได้ตามสัญญา เพราะความจำเป็นที่ญี่ปุ่น
 ต้องทำสงครามกับจีน และเมื่อสงครามเกิดขึ้นในยุโรป อังกฤษ และอเมริกาก็ยัง
 ได้บีบบังคับอีกทางหนึ่งโดยจำกัดปริมาณน้ำมันที่ญี่ปุ่นต้องการจากเนเชอรัลแลคส์อิส์ทอิน
 ดีส ถึงแม้ในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีในปี พ.ศ. ๒๔๘๓ จะได้มีมติให้กระทรวงการ
 ต่างประเทศเจรจาสขอความช่วยเหลือจากอังกฤษและอเมริกา แต่ก็ไม่ได้ผลประการ
 ใด เพราะรัฐบาลสหรัฐอเมริกาขณะนั้นไม่ไว้วางใจประเทศไทยและเชื่อว่า

ขณะนั้นประเทศไทยมีแผนเพื่อชักจูงให้สหรัฐช่วยเหลือไทย ไม่เพียงเรื่อง
 น้ำมันเพื่อใช้ตามปกติภายใน แตน้ำมันอื่น ๆ เพื่อการทหาร ผลิตกรรม
 เหล็ก เหล็กกล้า เครื่องบินรบ อาวุธยุทธภัณฑ์ และคิดจะกู้เงินอีกด้วย
 การดำเนินนโยบายเช่นนี้เพื่อสร้างฐานต่อสู้ จะต้องร่วมมือกับญี่ปุ่น และ

ศิริเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๒ เล่ม ๑ (พระนคร :
 ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๓), หน้า ๑๖๐ - ๑๖๑.

ในขณะที่เดียวกันก็ได้ของจากสหรัฐอเมริกา และสหรัฐก็ไม่เชื่อเลยว่าไทย จะต่อสู้ญี่ปุ่นถ้าญี่ปุ่นเข้าเมืองไทย เพราะพฤติกรรมต่าง ๆ ซ้ำให้เห็น เช่นนั้น ฉะนั้นอเมริกาควรระวังทุกฝีก้าว มิฉะนั้นจะติดกับประเทศไทย

ดังนั้นยิ่งใกล้ที่จะเกิดสงครามในภาคพื้นเอเชียมากขึ้นเท่าไร ประชาชน ไทยจึงยิ่งประสบความคับแค้นในการครองชีพมากขึ้น บรรดาพ่อค้าต่างพากันกักตุน และขึ้นราคาสินค้ากันอย่างสูงลิ่ว ค่าครองชีพถีบตัวสูงขึ้นทุกขณะ รัฐบาลจึงต้องเร่งมือส่งเสริมการผลิตสินค้าทุกประเภททั้งในระดับครอบครัว และโรงงานด้วยวัตถุประสงค์ที่มี ในประเทศ เพื่อบรรเทาความขาดแคลนภายในประเทศมากขึ้น และยังสามารถนำเข้าแก้ไขความปั่นป่วนทางเศรษฐกิจโดยการประกาศใช้พระราชบัญญัติควบคุมการส่งออกภายนอกและการนำเข้ามาในราชอาณาจักรซึ่งสินค้าบางอย่าง พุทธศักราช ๒๔๘๒ ขึ้น และได้อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติฉบับนี้ตราพระราชกฤษฎีกาขึ้นอีกหลายฉบับ เพื่อกำหนดส่งสินค้าประเภทต่าง ๆ ออกนอกประเทศ เช่น พระราชกฤษฎีกาฉบับแรกห้ามส่งสินค้าดังนี้ออกไปนอกราชอาณาจักร ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ เคมี ยาหรือสมุนไพร อารูช เครื่องอุปโภค และส่วนประกอบของอารูช รวมทั้งเครื่องมือ หรือเครื่องมือซึ่งใช้ในการสงครามได้ ไม่ว่าเพื่อประโยชน์ในการต่อสู้หรือป้องกันพระราชกฤษฎีกาฉบับที่ ๒ ห้ามส่งกระสอบป่านเปล่า หรือชวดแก้วเปล่า และพระราชกฤษฎีกาฉบับที่ ๓ ได้ห้ามการส่งทองคำออกนอกราชอาณาจักร นอกจากนี้ยังได้มีการป้องกันการกักตุนของพ่อค้าทำให้ราคาสินค้าสูงขึ้นอีกทางหนึ่งด้วยการออก

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๕.

^๒ "พระราชบัญญัติควบคุมการส่งออกภายนอกและการนำเข้ามาในราชอาณาจักร ซึ่งสินค้าบางอย่าง พุทธศักราช ๒๔๘๒", ราชกิจจานุเบกษา ๕๖(๒๖ ตุลาคม ๒๔๘๒)

พระราชบัญญัติป้องกันการค้ากำไรเกินควร พุทธศักราช ๒๔๘๓ เพื่อให้พ่อค้าแสดง
ราคาของสินค้าตามที่กำหนดหรือที่คณะกรรมการได้ประกาศตั้งราคาไว้ โดยกำหนด
โทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนให้ต้องโทษปรับไม่เกิน ๑๐๐ บาท หรือจำคุกไม่เกิน ๑ เดือน หรือ
ทั้งปรับทั้งจำ^๑

ผลปรากฏว่าปัญหาเศรษฐกิจเหล่านี้ไม่ได้คลคลงหลังจากที่มาตรการดังกล่าว
ถูกนำออกใช้ แต่กลับส่งผลไปสู่ปัญหาอื่น ๆ อย่างกว้างขวาง ภาวะสงครามก็บีบรัด
เข้ามาทุกขณะ แม้ว่าประเทศไทยจะยังคงรักษาความเป็นกลางอยู่ และเตรียมพร้อม
ที่จะต่อต้านการรุกรานอย่างเต็มที่ด้วยการออกกฎหมายกำหนดหน้าที่คนไทยในเวลารบ
ให้คนไทยทุกคนต่อสู้กับใครก็ตามที่รุกรานเข้ามาจนสุดความสามารถ^๒ ในที่สุดนายก
รัฐมนตรีจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้แสดงความคิดเห็นถึงการปฏิบัติตนในอนาคตของ
ไทยเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๔ ว่า "...ประเทศเราจะอยู่เป็นกลางไม่ได้ เรา
จะต้องตัดสินใจว่าจะเข้าข้างใดข้างหนึ่ง ... ข้าพเจ้าได้พิจารณาแล้วเห็นว่ามันเป็น
โจทย์เลขให้เราแก้ว่าเราจะเข้ากับญี่ปุ่น หรืออเมริกา คือ ญี่ปุ่นมันจะแผ่อำนาจลง
มาทางใต้ ฐานะของเราเวลานี้เท่ากับเบลเยียม คือใครจะแพ้ หรือชนะก็ต้อง
ผ่านเราไป"^๓ และต่อมา ๑๖ ธ.ค.การปรับปรุงคณะรัฐมนตรีก็เกิดขึ้น เพื่อผลักดัน
ให้ นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นหัวหน้ากลุ่มพลเรือนที่มีความคิดขัดแย้ง และคัดค้าน

^๑ "พระราชบัญญัติป้องกันการค้ากำไรเกินควร พุทธศักราช ๒๔๘๓",
ราชกิจจานุเบกษา ๕๗(๓๑ ธันวาคม ๒๔๘๓) : ๑๐๖๔

^๒ "พระราชกำหนดหน้าที่คนไทยในเวลารบ พุทธศักราช ๒๔๘๔",
ราชกิจจานุเบกษา ๕๘(๑๑ กันยายน ๒๔๘๔) : ๑๑๔๕

^๓ กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี
ครั้งที่ ๑๐/๒๔๘๔ วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๔

จอมพล ป. อย่างมากในเรื่องการนิยมนิมนต์ผู้แทนต้องย้ายตำแหน่งจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ไปเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ดังนั้นรัฐบาลจอมพล ป. จึงมีแนวโน้มและพร้อมที่จะร่วมมือกับผู้แทนอย่างมากและสะดวกยิ่งขึ้น ทั้งที่จอมพล ป. ตระหนักดีว่าประชาชนส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยอย่างมากกับการร่วมมือกับผู้แทน แต่รัฐบาลก็จะพยายามหาทางเปลี่ยนความรู้สึกของประชาชนให้เห็นด้วยกับนโยบายของรัฐบาลด้วยวิธีการต่าง ๆ^๒ และในที่สุดวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ รัฐบาลไทยก็ได้ร่วมมือกับผู้แทนอย่างเต็มที่ด้วยการประกาศสงครามกับอังกฤษ และอเมริกา

ปัญหาเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากการเป็นพันธมิตรกับผู้แทน

ตามธรรมชาติเมื่อสงครามเกิดขึ้นย่อมจะต้องเกิดปัญหาและความยุ่งยากต่าง ๆ แก่ประเทศที่เข้าร่วม และไม่เข้าร่วมสงครามอยู่แล้ว เพราะทุกสิ่งทุกอย่างจะต้องถูกจำกัดไม่ให้อำนาจดำเนินไปได้อย่างปกติ ขณะเดียวกันก่อนการประกาศสงครามปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมก็ได้ก่อตัวขึ้นมาก่อนแล้วจากนโยบาย และมาตรการต่าง ๆ ของรัฐบาล ดังนั้นเมื่อประเทศไทยสลัดความเป็นกลางเข้าร่วมทำสงคราม ปัญหาของสงครามจึงเพิ่มเข้ามาอีกทันที สภาพการณ์ต่าง ๆ ภายในประเทศจึงเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สินค้าเข้าจากประเทศต่าง ๆ ที่เคยส่งเข้ามาเป็นปกติต้องหยุดขงักลงทันที นับตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ เพราะการค้ากับต่างประเทศถูกจำกัดให้ทำได้แต่เฉพาะกับบางประเทศที่เป็น

^๑กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี (พิเศษ) วันพุธที่ ๑๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ เรื่องการตั้งซ่อมคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และปรับปรุงคณะรัฐมนตรี

^๒กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี (พิเศษ) / ๒๔๘๔ วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๓

^๓"คำแถลงการณ์เกี่ยวแก่การประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่ และสหรัฐอเมริกา", ราชกิจจานุเบกษา ๕๕(๒๕ มกราคม ๒๔๘๕) : ๒๔๗ - ๒๕๑

พันธมิตร แต่เนื่องจากประเทศไทยเป็นเพียงประเทศผู้ผลิตสินค้าเฉพาะอย่างขาย
แลกเปลี่ยนกับสินค้าอื่น ๆ จากต่างประเทศเท่านั้น จึงทำให้ไม่มีสินค้าจำเป็นนำเข้า
จากประเทศต่าง ๆ ส่งเข้ามาในประเทศไทยเหมือนในอดีตก่อนเกิดสงคราม และ
ยิ่งกว่านั้นสินค้านำเข้าจากประเทศญี่ปุ่นเองก็ลดน้อยลง แต่พร้อมกันนั้นปริมาณเงิน
ตราหมุนเวียนในประเทศก็ได้เพิ่มอย่างรวดเร็วมากแล้วตั้งแต่ก่อนสงคราม เพราะ
ข้าว ดีบุก และยางพารามีราคามุ่งสูงขึ้นทำให้เงินตราในประเทศมีอย่างเหลือเฟือ ไม่
สัมพันธ์กับปริมาณสินค้านำเข้า จึงกีดขวางวิถีทางธรรมชาติที่จะทำให้ปริมาณแห่งเงิน
ตราหดตัวเข้า^๑ ซึ่งเป็นพื้นฐานแห่งปัญหาในระหว่างสงครามประการหนึ่ง ต่อมา
ปัญหาการขาดเสถียรภาพของเงินตราก็ติดตามมาอีก เพราะทรัพย์สินทางการคลัง
ของประเทศไทยที่เป็นเงินปอนด์สเตอร์ลิงซึ่งสะสมมาเป็นเวลาหลายปีในประเทศ
อังกฤษได้สูญไปหมดสิ้นทันที เนื่องจากรัฐบาลอังกฤษไม่อนุญาตให้มีการโอนเงินกัน
ทำให้เงินของรัฐบาลไทยในประเทศอังกฤษจะนำไปใช้เพื่อการชำระหนี้ไม่ได้^๒
นอกจากนี้เงินทุนสำรองเหล่านั้นบางส่วนก็ถูกยึดไปจ่ายทดแทนค่าเสียหายเหมืองแร่
และการอ้างสิทธิอื่น ๆ ของคนอังกฤษด้วย^๓ และแม่แต่จักรราชทูตไทย ณ กรุง
ลอนดอน ก็ได้รับอนุญาตให้เบิกจ่ายเงินจากบัญชีของสถานทูตไทยได้ไม่เกิน ๔ ปอนด์
ต่อเดือนเท่านั้น^๔ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสาเหตุที่ทำให้ปริมาณสินค้านำเข้าของประเทศ

^๑ธนาคารแห่งประเทศไทย; รายงานประจำปีของธนาคารแห่งประเทศไทย
ไทย พ.ศ. ๒๔๘๖-พ.ศ. ๒๔๘๕ (พระนคร : โรงพิมพ์เชียงใหม่, ๒๔๘๖), หน้า ๓.

^๒คำสั่งกระทรวงการคลัง ฉบับที่ ๑๕๕๓๐/๒๔๘๕ "เรื่องเงิน
กูราย ๕ $\frac{๑}{๒}$ % ปี ค.ศ. ๑๙๐๓" จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ถึงรัฐมนตรีว่าการ
การกระทรวงการต่างประเทศ ลงวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๔๘๕

^๓T.H. Silcock, Thailand: Social and Economic Studies
in Development, p. 173

^๔กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่แฟ้ม ๓/๑๔.๑ เศรษฐกิจ-การธนาคาร
พ.ศ. ๒๔๘๐-๒๔๘๖ "คำแปลโทรเลขจากจักรราชทูต ณ กรุงลอนดอน ลงวันที่ ๑๓
ธันวาคม ๒๔๘๕".

ไทยลดน้อยลงอย่างฮวบฮาบทั้งสิ้น เพราะเงินตราที่หมุนเวียนอยู่ในประเทศไทยไม่มีหลักทรัพย์สินใดหนุนหลัง และต่อมาไม่นานภายในระยะเวลาเพียง ๖ วันหลังจากรัฐบาลประกาศสงครามอิตาลีแลเปลี่ยนมาตรฐานระหว่างเงินบาท และเงินปอนด์จึงลั่นสุดลงทันที^๑

การเปลี่ยนมาตรฐานปรัวรรตเงินตรา และการกู้เงินเพื่อใช้ในกองทัพญี่ปุ่น

การที่ประเทศไทยมีกติกาสัญญากับญี่ปุ่นรัฐบาลจึงได้ตกลงกับฝ่ายญี่ปุ่นในหลักการว่าจะจัดให้กองทัพญี่ปุ่นได้เงินเพื่อใช้จ่ายในกิจการทหารในประเทศไทย โดยจะตกลงกำหนดวงเงินกันเป็นครั้ง ๆ ไปในจำนวนที่จะใช้จ่ายในระยะ ๖ เดือน^๒ ขณะเดียวกันเมื่อกองทัพญี่ปุ่นเข้ามาในประเทศไทยนั้นญี่ปุ่นได้พิมพ์ธนบัตรทหาร (Military Note) ขึ้นจำนวนหลายล้านบาท ซึ่งได้นำมาใช้จ่าย และได้บังคับให้รัฐบาลไทยประกาศรับรองธนบัตรเหล่านั้น เพื่อญี่ปุ่นจะได้นำออกมาใช้ซื้อสินค้าเครื่องใช้ตลอดจนโคกระบือเพื่อเลี้ยงทหารญี่ปุ่น^๓ ดังนั้นต่อมาภายหลังที่รัฐบาลได้เซ็นสัญญายอมให้ทหารญี่ปุ่นผ่านประเทศไทยได้ไม่กี่วัน เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นก็ได้เริ่มเจรจาขอกู้เงินจากกระทรวงการคลังไทยเป็นงวดแรก เพื่อใช้จ่ายในกิจการของทหารญี่ปุ่นตามกติกาสัญญา ถึงแม้จะได้มีการถกเถียงกันอย่างรุนแรงระหว่างนายกรัฐมนตรี กับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง (นายปรีดี พนมยงค์) ในปัญหานี้

_____ ศูนย์วิจัยทรัพยากร

^๑ Theodore Morgan, "Economic Planing-Points of Success and Failure", The Philippine Economic Journal 8 (Second Semester) ; 56

^๒ ธนาคารแห่งประเทศไทย, "วิวัฒนาการธนบัตร" ธนาคารแห่งประเทศไทยพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวิวัฒนไชย

ณ. เมรุวัดเทพศิรินทราวาส ๑ เมษายน ๒๕๐๔, หน้า ๒๐๔

^๓ ประยูร ภมรมนตรี, ชีวิต ๕ แผ่นดินของข้าพเจ้า (กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ, ๒๕๑๘), หน้า ๔๘๒.

แต่ในที่สุดนายกรัฐมนตรีก็คงยืนยันในความเห็นที่จะให้กองทัพญี่ปุ่นยืมเงินบาทโดยรัฐบาลจะพิมพ์ธนบัตรออกใช้เพิ่มเติมให้มากขึ้นตามความจำเป็น^๓

การช่วยเหลือทางการเงินต่อกองทัพญี่ปุ่นนี้ เริ่มต้นงวดแรกตั้งแต่เดือนธันวาคม ๒๔๘๔ - มิถุนายน ๒๔๘๕ โดยรัฐบาลไทยยินยอมให้ญี่ปุ่นโดยธนาคารโยโกฮามาสุเบะอิแบงก์ สาขากรุงเทพเบิกเงินเกินบัญชีจากสำนักงานธนาคารชาติไทยโดยคิดอัตราดอกเบี้ยร้อยละ ๔ ต่อปี และต้องชำระเงินต้นคืนเป็นทองคำในราคา ๑ กรัมบริสุทธิคือ ๓.๐๖ บาท และในระยะเวลาไล่เลี่ยกันนั้นรัฐบาลญี่ปุ่นก็ได้ยื่นข้อเสนออื่น ๆ อีก ๓ ประการต่อรัฐบาลไทย คือ

๑. ให้กำหนดค่าของเงินบาทให้เท่ากับเงินเยน ในอัตราแลกเปลี่ยน ๑ บาทต่อ ๑ เยน
๒. ในการชำระเงินระหว่างประเทศญี่ปุ่นและประเทศไทยให้ชำระด้วยเงินเยน
๓. ให้จัดตั้งธนาคารกลางขึ้นเป็นเจ้าหน้าที่เงินตรา โดยมีที่ปรึกษาและหัวหน้าหน่วยงานต่าง ๆ เป็นชนชาติญี่ปุ่น^๒

^๑ กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่เพิ่ม พพ. ๒/๒ : ๖ สงครามโลกครั้งที่ ๒ (สงครามมหาเอเชียบูรพา ๑) "เรื่องเงินค่าใช้จ่ายในการทหารญี่ปุ่น (ลับ)"

^๒ ธนาคารแห่งประเทศไทย, "วิวัฒนาการ" ธนาคารแห่งประเทศไทยพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส ๑ เมษายน ๒๕๐๔, หน้า ๒๘ - ๒๙.

^๓ ทวี บุณยเกตุ, "คำบรรยายและบทความบางเรื่องของนายทวี บุณยเกตุ" อนุสารจักรนิพิมพ์ เป็นบรรณาธิการในงานพระราชทานเพลิงศพนายทวี บุณยเกตุ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 28 มีนาคม พศ. 2515 (ม.ป. ท., ม.ป.ป.) หน้า 11.

จากข้อเสนอดังกล่าวนี้เจ้าหน้าที่ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบฐานะการคลังของประเทศไทยขณะนั้นต่างแสดงความไม่พอใจ และวิตกถึงฐานะการคลังของประเทศมาก เพราะถ้าหากรัฐบาลยอมรับข้อเสนอของญี่ปุ่นแล้วฐานะการคลังของประเทศไทยจะต้องทรุดลงอย่างแน่นอน จึงเกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์ฐานะความเป็นมิตรระหว่างไทยกับญี่ปุ่นว่าไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน แต่เป็นพันธมิตรคล้ายกับประเทศผู้ชนะกับผู้แพ่งคราม แต่เจ้าหน้าที่เหล่านั้นก็ไม่มีอิทธิพลที่จะต่อต้านการกดดันของญี่ปุ่นได้

อย่างไรก็ตามหลังการเจรจาข้อตกลงพาณิชย์ (Trade Agreement) ระหว่างผู้แทนญี่ปุ่น และผู้แทนไทย ณ กรุงโตเกียวเสรีจิ้นลง และมีการลงนามกันในวันที่ ๒๑ เมษายน ๒๔๘๕^๒ และต่อมาได้มีการตั้งคณะกรรมการผสมเศรษฐกิจระหว่างญี่ปุ่นและไทยขึ้นเมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๔๘๕ แล้ว รัฐบาลไทยจึงจำต้องยอมรับข้อเสนอของญี่ปุ่น และถอนค่าเงินบาทออกจากมาตรฐานการปริวรรตสเตอร์ลิง (Sterling Exchange Standard) ที่ถือมาตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ๒๔๗๕ แล้วมาใช้มาตรฐานการปริวรรตเงินเยน (Yen Exchange Standard) แทน ซึ่งทำให้ค่าเงินบาทไทยตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาตกต่ำมากกว่าเดิมถึง ๓๖ %^๓ เพราะค่าที่แท้จริงก่อนที่จะมีการปรับใหม่ครั้งนี้ ๑๐๐ บาทมีค่าเท่ากับ ๑๕๕.๗๐ เยน^๔

^๑ Paul Sithi Amnuai, Finance and Banking in Thailand : A Study of the Commercial System, 1888 - 1963, p. 60.

^๒ กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่แฟ้ม ๒/๒ : ๕ ความตกลงทางการค้า และเรื่องเกี่ยวกับการเงินกับญี่ปุ่น "เรื่องที่ ๑ ร่างความตกลงการค้ากับญี่ปุ่น"

^๓ Paul Sithi Amnuai Finance and Banking in Thailand : A Study of the Commercial System, 1888 - 1963, pp. 56 - 57.

^๔ ธนาคารแห่งประเทศไทย, วิวัฒนาการธนบัตร "ธนาคารแห่งประเทศไทย พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส ๑ เมษายน ๒๕๐๔, หน้า ๒๐๕ - ๒๐๖.

การยินยอมทำตามข้อเสนอของญี่ปุ่นของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ครั้งนี้ทำให้ญี่ปุ่นพอใจมาก รัฐบาลญี่ปุ่นจึงหาทางชดเชยการสูญเสียผลประโยชน์ของไทยในเรื่องนี้โดยการดำเนินนโยบายดังต่อไปนี้ คือ

๑. ยอมให้ไทยกำหนดราคาข้าวที่จะขายให้ญี่ปุ่นสูงขึ้นกว่าเดิม ๓๓ %
เพื่อเป็นการชดเชยการลดค่าเงินบาทลง ทำให้บริษัทข้าวไทยประกาศรับซื้อข้าวจากชาวนาในราคาสูงขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับสัดส่วนแห่งการลดค่าของเงินบาทระหว่างสงคราม คือรับซื้อในราคา ๘.๖๐ บาท ต่อ ๑ หาบ เป็นราคาหลัก (basic price)

๒. ญี่ปุ่นยอมลดค่าเงินเปี้ยสต้อินโคจีนที่มีราคาสูงกว่าไทยให้ลดลง มีค่าเท่ากับเงินไทย^๒

๓. รัฐบาลญี่ปุ่นยินยอมจะให้รัฐบาลไทยได้เครดิต ๒๐๐ ล้านดอลลาร์จากธนาคารแห่งประเทศไทยเพื่อรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงแห่งเงินตรา แต่มีข้อแม้ว่าการชำระเงินทั้งปวง ทั้งในการพาณิชย์ และไม่ใช้การพาณิชย์ระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นนั้นจะต้องชำระด้วยเงินเยนพิเศษ^๓

^๑ กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่แฟ้ม พพ. ๒/๒ : ๘ ความตกลงทางการค้าและเรื่องเกี่ยวกับการเงินกับญี่ปุ่น "บันทึกช่วยจำ"

^๒ หลวงวิจิตรวาทการ, หลังฉากประกาศสงคราม" คู่มือ ๑
(ตุลาคม ๒๕๑๓) : ๔๐ - ๔๑

^๓ ประหยัด บุรณศิริ, "บันทึกงานของประหยัด บุรณศิริ" พิมพ์แจกเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายประหยัด บุรณศิริ วัดเทพศิรินทราวาส ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓ (พระนคร : ธนาคารแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๓), หน้า ๒.

ในเวลาต่อมาการกู้เงินเพื่อใช้ในการทหารงวดที่ ๒ ก็เริ่มขึ้นในช่วง
เดือนกรกฎาคม ๒๔๔๕ - ธันวาคม ๒๔๔๕ ซึ่งในระยะนี้รัฐบาลไทยคงจะเข้าใจ
ดีแล้วว่าญี่ปุ่นเริ่มเอาเปรียบไทยมากขึ้น เพราะญี่ปุ่นไม่ยอมที่จะชำระคืนเป็นทอง
คำคง เช่นงวดแรก แต่จะชำระคืนเป็นเงินเยนโดยวิธีให้เครดิตซึ่งกันและกัน คือ
ธนาคารโยโกฮามาสเปซึแบงก์ สาขากรุงเทพส่งธนาคารแห่งประเทศไทยญี่ปุ่นให้เครดิต
บัญชีธนาคารแห่งประเทศไทยที่ธนาคารแห่งประเทศไทยญี่ปุ่นเป็นเงินพิเศษ แล้ว
ธนาคารแห่งประเทศไทยก็จะให้เครดิตบัญชีกับธนาคารโยโกฮามาสเปซึแบงก์ สาขา
กรุงเทพที่ธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นบาท โดยจำนวนเงินงวดใหม่นี้สูงกว่างวด
แรกถึง ๑๒ ล้านบาทเศษ คือเป็นจำนวนทั้งสิ้นถึง ๕๑ ล้านบาท ด้วยเหตุนี้เองทาง
กระทรวงการคลังจึงเกรงว่าถ้ายอมตามข้อเสนอของญี่ปุ่นแล้วญี่ปุ่นจะไม่นำไปใช้เพียง
เพื่อการทหารเท่านั้น แต่จะกลับนำไปใช้ทางการค้าด้วยซึ่งเป็นการเสียหายแก่
ประเทศไทยมาก กระทรวงการคลังจึงได้ขอเปิดการเจรจาเพื่อลดจำนวนเงินกู้ลง
เท่าที่จะลดได้ และยื่นกรานให้ชำระคืนเป็นทองคำ หากไม่ได้ทั้งหมดก็ขอให้ชำระ
คืนเป็นทองคำส่วนหนึ่ง ด้วยการอ้างถึงความมั่นคงของเงินไทยที่จำต้องมีทองคำเป็น
ทุนสำรองส่วนหนึ่งตามหลักการซึ่งเป็นที่ยอมรับกัน คือไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๔๐ ของธนบัตร
ที่ออกใช้ ซึ่งจะต้องตีราคาทองคำนั้นตามอัตราใหม่^๒ ดังนั้นในเดือนเมษายน ๒๔๔๕

^๑ กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่เพิ่ม พพ. ๒/๒ : ๒ สงครามโลก
ครั้งที่ ๒ (สงครามมหาเอเชียบูรพา ๑) "เรื่องเงินค่าใช้จ่ายในการทหารญี่ปุ่น
(ลับ)"

^๒ กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่เพิ่ม ๑/๓.๑ เศรษฐกิจ (ญี่ปุ่น) พ.ศ.
๒๔๓๘ - ๒๔๔๕ "คำสั่งกระทรวงการคลัง ลับ - เฉพาะ - คำน ที่ น. ๙๑๘/๒๔๔๕
เรื่องเบิกเงินเกินบัญชีเพื่อการทหารญี่ปุ่น ลงวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๔๔๕"

รัฐบาลไทยจึงได้ส่งคณะทูต เศรษฐกิจอันประกอบด้วย นายวิช ปานะนนท์ เป็นหัวหน้า พร้อมด้วยหม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยยงค์ และพันเอกไชย ประทีปะเสน ไปญี่ปุ่น เพื่อเจรจาเรื่อง เศรษฐกิจและการค้ากับญี่ปุ่นตามแนวทางที่วางไว้ดังกล่าว และประสบความสำเร็จในการให้ฝ่ายญี่ปุ่นยินยอมทำสัญญากับประเทศไทยให้เงินยืมที่ประเทศไทยจะได้จากญี่ปุ่นนั้นสามารถนำไปซื้อทองคำจากญี่ปุ่นได้ เมื่อประเทศไทยต้องการทองคำ "โดยมีเหตุผลสมควร" ทำให้เงินที่ญี่ปุ่นกู้ไปในงวดที่ ๒ (กรกฎาคม ๒๔๔๕ - ธันวาคม ๒๔๔๕) และเงินกู้ในงวดที่ ๓ (มกราคม ๒๔๔๖ - มิถุนายน ๒๔๔๖) ใช้ซื้อทองคำได้ประมาณร้อยละ ๕๐

สำหรับสภาพ เศรษฐกิจภายในประเทศนั้นภาวะสงครามทำให้การขาดแคลนสินค้าทุกอย่างทวีมากขึ้น เพราะในขณะนั้นการพัฒนาการผลิตในประเทศยังไม่สามารถรับมือได้ และสินค้าขาเข้าซึ่งมาจากญี่ปุ่นได้เพียงประเทศเดียวเท่านั้นก็น้อยลงทุกที ประกอบกับขณะนั้นฝ่ายไทยเองถึงแม้จะมีเงินประมาณ ๑๐๕ ล้านเยนอยู่ที่กรุงโตเกียว แต่จำนวนเงินดังกล่าวก็ไม่ได้ก่อให้เกิดผลประโยชน์ใด ๆ เพราะแม้ว่าญี่ปุ่นจะทำความตกลงให้เราโอนเงินเยนพิเศษจำนวนนี้ไปใช้ในประเทศอื่น เช่น เยอรมัน สวีต สวีเดน แต่เมื่อฝ่ายไทยต้องการจะโอนจริงญี่ปุ่นก็มีข้อขัดข้องตลอดมา ฉะนั้นถ้าไทยยอมให้ญี่ปุ่นกู้เงินงวดต่อไปอีกทั้ง ๔๗.๔ ล้านเยน^๒ ก็จะทำให้ปริมาณธนบัตรที่ออกใช้

^๑ กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่แฟ้ม พพ. ๒/๒ : ๒ สงครามโลกครั้งที่ ๒ (สงครามมหาเอเชียบูรพา ๑) "เรื่องที่ ๒ ญี่ปุ่นขอเงินในระหว่างสงคราม"

^๒ กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่แฟ้ม ๑/๓ : ๑ เศรษฐกิจ (ญี่ปุ่น) พ.ศ. ๒๔๓๔ - ๒๔๔๕ "คำสั่งกระทรวงการคลัง ลับ ที่ ค. ๒๑๓/๒๔๔๖ เรื่องเงินค่าใช้จ่ายเพื่อการทนายญี่ปุ่น ลงวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๔๖"

โดยไม่มีทุนสำรอง (ทองคำ) มีปริมาณมากขึ้นกว่าที่มากอยู่แล้วขึ้นไปอีก ขณะที่ปริมาณสินค้ามีแต่น้อยลงเพราะการกักตุนการตกต่ำในค่าของเงินตรา หรือปัญหาเงิน เพื่อจะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น

ทางค่านญี่ปุ่นนั้นก็ยังคงยืนยันที่จะให้มีการกู้เงินครั้งต่อไปให้ได้ ดังนั้นในการเจรจาขอกู้เงินในวงเดือนกรกฎาคม - ธันวาคม ๒๔๘๖ ฝ่ายไทยจึงให้ญี่ปุ่นดำเนินการเจรจาผ่านทางกรมประสานงานพันธมิตร โดยรัฐบาลไทยมอบให้กระทรวงการต่างประเทศแจ้งเงื่อนไขไปยังญี่ปุ่นว่าถ้าต้องการใช้เงินสำหรับการทหารอีกในภายหลังญี่ปุ่นจะต้องขายเครื่องจักร และสิ่งของต่าง ๆ ที่เราต้องการเป็นจำนวนเท่ากับเงินที่เราออกให้ไป ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ประเทศไทยในขณะนั้นมากกว่าการได้รับเงินเยน^๒ พร้อมกันนั้นนายกรัฐมนตรีก็ได้มีบัญชากำชับให้กระทรวงการต่างประเทศเจรจาเพื่อให้ไทยเราได้รับเครื่องจักร และสิ่งของตามประเภทข้างล่างนี้มาก่อนตามลำดับ คือ

๑. ความต้องการของกระทรวงกลาโหม
๒. ความต้องการของกรมรถไฟ กรมไปรษณีย์โทรเลข บริษัทขนส่ง กรมเจ้าท่า กรมทาง

กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่แฟ้ม ๒/๒ : ๒ สงครามโลกครั้งที่ ๒ (สงครามมหาเอเชียบูรพา ๑) "คำสั่งกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ฉบับ - เฉพาะ - ความมาก ที่ ต. ๔๗๒๒/๒๔๘๖ ลงวันที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๔๘๖"

กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่แฟ้ม พพ. ๒/๒ : ๒ สงครามโลกครั้งที่ ๒ (สงครามมหาเอเชียบูรพา ๑) "คำสั่งกระทรวงการต่างประเทศ ฉบับ - ความมาก ที่ ๑๑๔๙๔/๑๒๔๘๖ เรื่องเงินใช้จ่ายในทางทหารของญี่ปุ่น จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึงนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๔๘๖"

๓. ความต้องการของกรมโลหกิจ โรงงานกระดาษไทย โรงงานบัน
กาย

๔. ความต้องการของกรมเกษตร กรมป่าไม้ กรมการประมง กรม
ปศุสัตว์ กองไฟฟ้า

๕. ความต้องการของกองดับเพลิง กองประปา

๖. ความต้องการของกรมโฆษณาการ

แต่ด้วยเหตุที่นโยบายของญี่ปุ่นต้องการให้ประเทศทางทะเลจีนใต้เป็น
ประเทศจัดส่งวัตถุดิบมากกว่าเป็นประเทศอุตสาหกรรม^๒ ความต้องการของรัฐบาล
ไทยจึงไม่ได้รับการตอบสนองโดยญี่ปุ่นได้พยายามบายเบี่ยงตลอดมา เช่น ญี่ปุ่นยืนยัน
ว่าตนเองยินดีที่จะพิจารณาเรื่องการส่งเครื่องจักรมาให้ประเทศไทย แต่ติดขัดเนื่อง
จากมีปัญหาเรื่องระวางเรือ^๓ หรือไม่ก็บายเบี่ยงว่าสินค้าที่ต้องการเป็นของที่จะต้อง

กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่แฟ้ม ๑/๓.๑ เศรษฐกิจ (ญี่ปุ่น)

พ.ศ. ๒๔๙๔ - ๒๔๙๕ "คำสั่งกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ลับ - เฉพาะ -
ความมาก ที่ ต. ๕๘๒๑/๒๔๘๖ เรื่องเครื่องจักรและสิ่งของต่าง ๆ ที่จะเจรจาสั่ง
ซื้อจากประเทศญี่ปุ่น จากเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการ
ต่างประเทศ ลงวันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๔๘๖"

^๒ กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, บันทึกของ นายถนัด คอมันต์ เลขานุการ
เอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงโตเกียวระหว่างสงครามเอเชียบูรพา เขียนถึงเลขา
ธิการคณะรัฐมนตรี "เรื่องการประชุมเจรจาทางเศรษฐกิจกับญี่ปุ่น (มีนาคม -
เมษายน ๒๔๘๖)"

"กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่แฟ้ม พพ. ๒/๒ : ๖ สงครามโลก
ครั้งที่ ๒ (สงครามมหาเอเชียบูรพา ๑) "บันทึกรายงานการประชุมเรื่องเงินค่าใช้จ่าย
เพื่อการทหารญี่ปุ่น (ครั้งที่ ๒) ๑๐ มิถุนายน ๒๔๘๖"

ทำขึ้นใหม่ประเทศไทยจึงต้องรอไปก่อนจนกว่าสงครามจะเสร็จสิ้น^๑ เป็นต้น จนในที่สุดญี่ปุ่นก็ขอเปลี่ยนหลักการทั้งหมดเลยทีเดียว โดยให้ทำความตกลงแยกกัน คือเงินที่ญี่ปุ่นต้องการญี่ปุ่นจะคืนด้วยเงินเยน ส่วนที่ไทยต้องการเครื่องจักรนั้นไม่ถือว่าการที่ญี่ปุ่นต้องส่งเครื่องจักรเป็นเงินโอนอันจำเป็นสำหรับการซื้อรับเงินไปใช้ในการทหาร

ด้วยเหตุผลดังกล่าวความพยายามที่จะต่อรองเพื่อแก้ปัญหาเงินเพื่อซึ่งเป็นวิกฤตการณ์ที่รุนแรงอยู่ขณะนั้นจึงไม่อาจสำเร็จลงได้ ธนาคารแห่งประเทศไทยจำยอมต้องพิมพ์ธนบัตรเพิ่มขึ้นเพื่อนำมาใช้จ่ายตามความจำเป็นในขณะนั้น รวมทั้งการให้กองทัพญี่ปุ่นใช้จ่ายด้วย ซึ่งกองทัพญี่ปุ่นได้ใช้จ่ายเป็นจำนวนปีหนึ่ง ๆ ดังนี้

ตารางที่ ๒๙

รายจ่ายในการทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย

ระยะเวลา	จำนวน (บาท)
ธันวาคม ๒๔๔๔ - มิถุนายน ๒๔๔๕	๒๓,๘๘๕,๕๘๓
กรกฎาคม ๒๔๔๕ - ธันวาคม ๒๔๔๕	๑๘๒,๓๐๕,๕๐๐
มกราคม ๒๔๔๖ - มิถุนายน ๒๔๔๖	๕๑๘,๐๐๐,๐๐๐
กรกฎาคม ๒๔๔๖ - ธันวาคม ๒๔๔๖	๓๘๘,๕๐๐,๐๐๐
รวม	๑,๕๓๐,๑๐๑,๐๘๓

ที่มา ธนาคารแห่งประเทศไทย, รายงานประจำปีของธนาคารแห่งประเทศไทย พ.ศ. ๒๔๔๘ (พระนคร : ธนาคารแห่งประเทศไทย, ๒๔๔๘), หน้า ๘.

^๑กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่เพิ่ม พพ. ๒/๒ : ๖ สงครามโลกครั้งที่ ๒ (สงครามมหาเอเชียบูรพา ๑) "บันทึกรายงานการประชุมเรื่องเงินค่าใช้จ่ายเพื่อการทหารญี่ปุ่น (ครั้งที่ ๓) ๑๘ มิถุนายน ๒๔๔๖"

^๒กระทรวงการต่างประเทศ เลขที่เพิ่ม พพ.๒/๒:๖ สงครามโลกครั้งที่ ๒ (สงครามมหาเอเชียบูรพา๑) "คำสั่งกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ดับ-เฉพาะ-ควนมากที่ ค. ๘๗๒๒/๒๔๔๖ ลงวันที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๔๔๖"

ซึ่งได้ปรากฏในเวลาต่อมาว่า นอกจากญี่ปุ่นจะใช้เงินนี้เพื่อการทหารเท่านั้น ตาม
พันธกรณีก็กลับนำไปใช้ในทางอื่นที่ล้วนแต่สร้างและส่งเสริมความปั่นป่วนให้แก่ภาวะ
เศรษฐกิจของประเทศมากยิ่งขึ้น เช่น หน้าที่รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม
เซ็นสัญญาพันธมิตรร่วมกับกองทัพญี่ปุ่น สินค้าทุกประเภทที่จำหน่ายให้กองทัพญี่ปุ่น
ก็มีราคาสูงขึ้นทันทีจากการฉวยโอกาสของพ่อค้าชาวไทย และพ่อค้าต่างชาติซึ่งยัง
คงดำเนินธุรกิจอยู่อย่างหลบ ๆ เลี่ยง ๆ มาตรการชาตินิยมซึ่งจอมพล ป. นำมาใช้
ก่อนหน้านี้ รวมทั้งสินค้าที่มีอยู่ก่อนวันประกาศสงคราม และสินค้าที่ผลิตขึ้นได้ใน
ประเทศด้วย ทำให้งบประมาณของกองทัพไทยต้องเพิ่มสูงขึ้นเกินความจำเป็นใน
ขณะที่การพัฒนาตามโครงการต่าง ๆ ของรัฐบาลกำลังประสบอุปสรรค และขาดแคลน
ทุนเพื่อดำเนินงานโดยเร็วที่สุดอีกเป็นจำนวนมาก ฉะนั้นทางกระทรวงมหาดไทยจึง
ต้องวางระเบียบในเรื่องการซื้อ - ขายสินค้าให้แก่กองทัพญี่ปุ่นขึ้น ดังนี้

๑. ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดซึ่งเป็นประธานกรรมการควบคุมการค้ากำไร
เกินควรส่วนภูมิภาคอยู่แล้ว คอยหมั่นสอดส่องดูแลสินค้าอุปโภคบริโภคมิให้ขึ้นราคา
เกินควร

๒. ให้คณะกรรมการจังหวัดและอำเภอคอยช่วยเหลือในการซื้อสินค้าแก่
ทหารญี่ปุ่น ระวังอย่าให้ผู้ขายตั้งราคาสินค้าแพงเป็นอันขาด

๓. ถ้าทางฝ่ายทหารญี่ปุ่นขอให้ทางจังหวัด หรืออำเภอช่วยซื้อหาเสบียง
อาหารก็ให้จัดหาซื้อให้โดยราคาถูกพอสมควร ห้ามมิให้คิดกำไรจากกรณีเป็นอันขาด

๔. ให้ถือเป็นทางปฏิบัติโดยเคร่งครัดว่า ข้าราชการตำแหน่งหน้าที่ใดก็
ตาม จะต้องไม่กระทำการค้าขายสินค้าให้แก่ฝ่ายญี่ปุ่นเป็นการส่วนตัว ถ้าหากผู้ใด
ประพฤติเช่นนั้นก็ให้ดำเนินการสอบสวนลงโทษทางวินัยทันที และให้รายงานมาให้
กระทรวงมหาดไทยทราบ

คำสั่งกระทรวงมหาดไทย ที่ ๑๒๕/๒๔๘๕ "เรื่องราคาของแพงเกินควร"
จากปลัดกระทรวงมหาดไทย ถึงข้าหลวงประจำจังหวัดทุกจังหวัด ลงวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์
๒๔๘๕

ปรากฏว่าถึงแม้รัฐบาลจะได้ประกาศใช้ระเบียบดังกล่าวแล้วแต่ภาวะ
 บั่นป่วนทางเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากปัญหาเงินเฟ้อก็มีไต่ลดลงแต่กลับทวีสูงขึ้นไป
 อีก ทั้งนี้เนื่องจากเงินที่ฝ่ายผู้ป้อนนำไปใช้ในราชการทหารนั้นมากเกินไปเกินกว่าความ
 จำเป็นทางราชการทหาร ทหารผู้ป้อนในประเทศไทยจึงใช้จ่ายเงินอย่างฟุ่มเฟือย
 เป็นค่าน่าหินลูกรังซึ่งปกติซื้อขายกันลูกบาทละเพียง ๑ - ๒ บาท แต่ทหาร
 ผู้ป้อนซื้อถึง ๑๐ กว่าบาท หรือว่าตัวหนึ่งราคาประมาณ ๕๐ - ๘๐ บาท ที่กาญจน
 บุรีทหารผู้ป้อนตั้งราคาให้ถึงตัวละ ๓๐๐ กว่าบาท เป็นต้น^๑ ซึ่งเป็นผลสะท้อนทำให้
 ค่าครองชีพ และค่าจ้างแรงงานในประเทศไทยแพงขึ้นด้วย^๒ นอกจากนั้นบรรดา
 สรรพสินค้าที่ผู้ป้อนซื้อแล้วนั้นก็ได้ออกไปนอกประเทศเป็นจำนวนมาก สินค้าภายใน
 ประเทศจึงยิ่งขาดแคลนจนแทบจะหาซื้อไม่ได้ที่เดียว พฤติการณ์ อีกประการ
 หนึ่งของผู้ป้อนที่ทำให้ตลาดในประเทศต้องขาดแคลนสินค้า และสินค้าที่มีอยู่ราคา
 สูงขึ้น คือ การที่ผู้ป้อนนำเงินก่อนนั้นมอบให้ตัวแทนออกไปกว้านซื้อสินค้าในตลาดด้วย
 ราคาสูงเกินสมควร เมื่อสินค้าประเภทนั้น ๆ ขาดตลาดในขณะที่ความต้องการทวี
 สูงขึ้นผู้ป้อนจะค่อย ๆ ปล่อยสินค้าออกมาสู่ตลาดทีละน้อย และกำหนดราคาขายสูง

กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่แฟ้ม ๒/๒ : ๒ สงครามโลกครั้งที่
 ๒ (สงครามมหาเอเชียบูรพา ๑). "บันทึกการสนทนาระหว่างพระท่านนายกรัถ
 มন্ত্রী กับพระท่านเอกอัครราชทูตผู้ป้อน ที่ทำเนียบสามัคคีชัย วันที่ ๒ เมษายน
 ๒๔๘๗"

^๒ จำตั้งกระทรวงการต่างประเทศ ลับด่วน ที่ ๕๑๔๘/๒๔๘๗ "เรื่อง
 เงินค่าใช้จ่ายในการทนายผู้ป้อน" จากรัถมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
 ถึง ลธร.น. ลงวันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๔๘๗

ยิ่งขึ้นไปอีกตามใจชอบ ซึ่งแน่นอนว่าจะต้องเป็นราคาที่ถูกกว่าไรเอาไว้แล้วหลายเท่าตัว ดังเช่นพฤติกรรมการณ์ของร้านซังโก คาเนโบ มาคิอิ เป็นต้น ตลาดการค้าทั่วราชอาณาจักรจึงปั่นป่วนไปหมด คนไทยที่มีฐานะดีเท่านั้นที่พอจะซื้อสินค้ามาบริโภคได้ ขณะที่คนไทยที่ยากจนจำนวนมากต้องอดอยาก ชาวแคลนสินค้าที่จำเป็นในการดำรงชีวิตมากชนิด และมีชีวิตอยู่อย่างคับแค้นมากขึ้นทุกที ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะได้พยายามเจรจาปัญหาเหล่านี้กับญี่ปุ่น แต่ก็ไม่ได้รับความเห็นใจใด ๆ ทั้งสิ้น โดยรัฐบาลญี่ปุ่นจะปฏิเสธ และปิดความรับผิดชอบไปให้พ่อค้าจีน และพ่อค้าแขก ทั้งที่ความเป็นจริงนั้นพ่อค้าญี่ปุ่นทั้งสิ้นที่เป็นผู้ชักใย การค้าในประเทศไทยอยู่ข้างหลังระหว่างที่สงครามดำเนินอยู่

นอกจากนั้นข้อสัญญาทางทหารยังกำหนดให้ญี่ปุ่นซื้อสินค้าต่างประเทศเข้ามาในประเทศไทย เพื่อใช้ประโยชน์ในทางทหารได้โดยไม่ต้องเสียภาษีใด ๆ ทั้งสิ้น ญี่ปุ่นจึงถือเป็นโอกาสที่จะหลีกเลียงและนำไปสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้คนได้อีกทางหนึ่ง โดยอาศัยความร่วมมือจากพ่อค้าญี่ปุ่นในประเทศไทย ด้วยการที่ฝ่ายทหารเป็นผู้สั่งซื้อสินค้าประเภทต่าง ๆ เข้ามามากมายจนเกินความจำเป็นทางการทหาร จนเมื่อรวบรวมสินค้าแต่ละประเภทได้ปริมาณพอควรแล้วก็นำไปให้พ่อค้าญี่ปุ่นนำมาขายแก่รัฐบาลไทยอีกทอดหนึ่ง เช่น การขายน้ําคาลทรายขาวให้แก่กระทรวงพาณิชย์ ๒ ครั้ง จำนวนประมาณ ๑๐,๐๐๐ ตันในราคา ๔ ล้านบาท เป็นต้น ซึ่งในการนี้พ่อค้าญี่ปุ่นได้คานาหน้าเป็นจำนวนไม่น้อยเป็นการตอบแทน แต่ผลกำไรทั้งหมด

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่แฟ้ม พพ. ๒/๒ : ๘ ความตกลง
ทางการค้าและเรื่องเกี่ยวกับการเงินกับญี่ปุ่น "บันทึกการประชุมเจรจาเรื่องการค้า

เสด็จและการค้าระหว่างข้าหลวงเสด็จไทย และญี่ปุ่น (ครั้งที่ ๑) (ลับ)"

เป็นของกองทัพญี่ปุ่น^๑ ฉะนั้นการที่กองทัพญี่ปุ่นเข้ามาแทรกแซงในเรื่องการค้า และเป็นผู้ประกอบการค้าเสียเองเช่นนี้ จึงทำให้กองทัพญี่ปุ่นมีเงินใช้จ่ายมากยิ่งขึ้น และเป็นผลให้ภาวะการเงินและตลาดการค้าของประเทศไทยได้รับความปั่นป่วนจนเกินที่รัฐบาลจอมพล ป. จะแก้ไขได้ในที่สุด

การค้ากับญี่ปุ่นสมัยสงคราม

ภายหลังที่นโยบายเป็นกลางของประเทศไทยได้สิ้นสุดลงในวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ เนื่องจากญี่ปุ่นส่งกำลังบุกเข้าสู่ประเทศไทย และไทยได้ลงนามในสัญญาเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นในวันที่ ๑๑ เดือนเดียวกันแล้ว นโยบายการค้าของประเทศก็จำต้องอนุวัติให้สอดคล้องกับนโยบายการเมืองด้วย ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นจึงมุ่งไปในทางที่จะส่งเสริมให้แน่นกระชับยิ่งขึ้นในกาลต่อมา เพื่อการสร้างวงไพบูลย์ร่วมกันในมหาเอเซียบูรพา หรืออีกนัยหนึ่งคือ เป็นนโยบายทางเศรษฐกิจที่อำนวยความสะดวกให้แก่ความเป็นมหาอำนาจของญี่ปุ่นด้วยการมุ่งแสวงหาวัตถุดิบไปป้อนให้แก่โรงงานอุตสาหกรรมในญี่ปุ่น

^๑ กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่แฟ้ม ๑/๓.๑ เศรษฐกิจ (ญี่ปุ่น)
พ.ศ. ๒๔๗๘ - ๒๔๘๕ "บันทึกเรื่องการเจรจากับฝ่ายญี่ปุ่นเกี่ยวกับปัญหาเงินเพื่อ
(เฉพาะ) วันที่ ๑๕ เมษายน ๒๔๘๖"

^๒ กระทรวงเศรษฐกิจ กรมพาณิชย์, "การค้าของประเทศทางทะเล
ใต้", ข่าวสินค้าและจดหมายเทศแสดงรายการเครื่องหมายการค้า ๔ (มกราคม
๒๔๘๕) : ๑, ๔

และตลาดจำหน่ายสินค้าสำเร็จรูป ที่ผลิตจากโรงงานอุตสาหกรรมในประเทศ
 ของคน จนกระทั่ง นายอาร์ อีวาคา โฆษกสถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำ
 ไทยได้กล่าวขึ้นเมื่อต้นปี ๒๔๔๖ ว่า "เศรษฐกิจระหว่างไทยกับญี่ปุ่นนั้นไม่สามารถ
 จะแยกกันได้^๒ ด้วยเหตุนี้เองการค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในระยะนี้จึงเพิ่มขึ้นมาก
 อย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนในอดีต เพราะแต่เดิม พ.ศ. ๒๔๔๒ ไทยเคยส่งสินค้า
 ไปญี่ปุ่นเพียงปีละ ๒๖,๐๒๔,๐๐๐ ล้านบาท และสั่งซื้อสินค้าจากญี่ปุ่นปีละ ๕,๕๓๖,๐๐๐
 ล้านบาทเท่านั้นแต่ในเวลาต่อมาได้เพิ่มขึ้นอย่างมากทั้งปริมาณและประเภท โดยเฉพาะ
 อย่างยิ่งระหว่างสงครามที่ประเทศไทยต้องเผชิญกับการขาดแคลนอย่างหนัก และในปี
 พ.ศ. ๒๔๔๔ ประเทศไทยได้ส่งสินค้าไปขายญี่ปุ่นมากกว่า ๑๑๒ ล้านบาท และสั่งซื้อ
 สินค้าจากญี่ปุ่นเข้าประเทศประมาณเพียง ๕๔ ล้านบาท แต่เมื่อถึงปี พ.ศ. ๒๔๔๖
 เป็นต้นมาสถานการณ์ก็เปลี่ยนไปประเทศไทยเริ่มส่งสินค้าจากประเทศญี่ปุ่นมากกว่าที่
 ส่งออกไปขาย คือ ประเทศไทยส่งสินค้าจากประเทศญี่ปุ่นเข้ามาถึง ๑๓๔ ล้านบาท แต่
 ส่งไปขายเพียง ๖๒ ล้านบาท การค้าของประเทศไทยจึงตกต่ำลงเป็นลำดับ ดุลการ
 ข้าราชการและดุลการค้าระหว่างประเทศก็เสื่อมโทรมลง

^๑ กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่แฟ้ม ๒/๓.๑ เศรษฐกิจทรัพยากร
 ธรรมชาติของประเทศไทย พ.ศ. ๒๔๔๒ - ๒๔๕๒ "เรื่อง ร่างกฎหมายควบคุม
 น้ำมันเชื้อเพลิง"

^๒ "การค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่น", สารานุกรม (๔ มีนาคม ๒๔๔๖) : ๑

^๓

Paul Sithi Amnuai, Finance and Banking in Thailand : A
 Study of the Commercial System, 1888 - 1963, p. 57.

ตารางที่ ๓๐

มูลค่าและปริมาณการค้าต่างประเทศตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๑/๘๒ - ๒๔๘๘

ปี	จำนวนมูลค่า(ล้านบาท)			ครุชนีมูลค่าคิดเป็นหน่วยและประเภท		
	สินค้าขาออก	สินค้าเข้า	ดุลการค้า	สินค้าขาออก	สินค้าขาเข้า	ประเภทของการค้า
๒๔๘๑/๘๒	๒๐๔	๑๓๐	๗๔	๑๐๐	๑๐๐	๑๐๐
๒๔๘๒/๘๓	๒๑๗	๑๘๕	๒๒	๑๐๖	๑๑๘	๕๐
๒๔๘๓	๑๘๖	๑๒๔	๖๒	๑๒๗	๑๔๑	๕๐
๒๔๘๔	๒๙๐	๑๖๙	๑๒๑	๑๗๒	๑๖๓	๑๐๖
๒๔๘๕	๑๓๘	๑๐๑	๓๗	๑๘๓	๕๗๔	๓๒
๒๔๘๖	๑๑๖	๒๐๓	๘๗	๒๐๕	๗๗๘	๒๖
๒๔๘๗	๙๔	๑๕๗	๖๓	๒๕๒	๑,๓๙๙	๑๘
๒๔๘๘	๙๐	๑๙๐	๑๐๐	๕๕๕	๒,๘๕๐	๑๙

ที่มา Paul Sithi Amnuai, Finance and Banking in Thailand : A Study of the Commercial System, 1888 - 1963 (Bangkok : Thai Watana Panich, 2501), p. 57.

การที่ดุลการชำระเงินระหว่างประเทศไทยและญี่ปุ่นแตกต่างกันมาก เพราะสินค้าออกจากประเทศไทยไปสู่ญี่ปุ่นมีปริมาณมากกว่าสินค้าออกจากญี่ปุ่นมาไทยนี้ ทำให้ประเทศไทยดำรงฐานะเป็นเจ้าหนี้ เงินที่ประเทศญี่ปุ่นต้องชำระให้แก่ประเทศ

ธนาคารแห่งประเทศไทย, รายงานประจำปี พุทธศักราช ๒๔๘๗ (๑ มกราคม ๒๔๘๗ - ๓๑ ธันวาคม ๒๔๘๗) (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๘๖), หน้า ๓.

ไทยจึงสูงกว่าเงินที่ไทยต้องชำระให้ญี่ปุ่น ฉะนั้นฐานะเงินบาทที่มีผู้ขอรับเองจาก ธนาคารโดยนำเงินมาเสนอขายจึงมีจำนวนสูงกว่าที่ธนาคารได้รับจากผู้ซื้อเงินเยน เมื่อกุลแห่งการชำระเงินตกอยู่ในลักษณะเช่นนี้ ซึ่งโดยปกติแล้วรัฐบาลไทยควรเพิ่ม ค่าเงินตราของตน หรือปรับอัตราแลกเปลี่ยนเงินบาทกับเงินเยนให้สูงขึ้นจนถึงขีด ที่อุปสงค์ และอุปทานจะสม่ำเสมอ เพื่อให้กุลการชำระเงินระหว่างประเทศสมดุล แต่เนื่องจากรัฐบาลไทยได้ทำข้อตกลงกับญี่ปุ่นไว้จึงไม่สามารถจะแก้ไขค่าปริวรรต เงินบาทได้ เมื่อมีผู้ต้องการเงินบาทเป็นจำนวนมากกว่าที่ธนาคารได้มา ธนาคาร ก็จำต้องจำหน่ายธนบัตรแลกเปลี่ยนกับเงินเยนอยู่เรื่อยไป เงินบาทที่เพิ่มจำนวนมาก ขึ้นตามลำดับ ด้วยสาเหตุดังนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าสนธิสัญญาลดค่าเงินของไทยกับญี่ปุ่น เป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งของการที่ค่าเงินตกต่ำ และทำให้เกิดภาวะเงินเฟ้อมากขึ้น

สำหรับรายการซื้อและขายสินค้าระหว่างประเทศไทยและญี่ปุ่นในระยะ นี้มีลักษณะดังนี้ คือ สินค้าที่ไทยส่งซื้อจากญี่ปุ่นประกอบด้วย สินค้าที่ทำด้วยยาง ยาสสูบ เครื่องอาภรณ์ กระดาษต่าง ๆ ยารักษาโรค สินค้าและเครื่องมือ เครื่องจักรไฟฟ้า ถ้ายคืบและถ้ายอื่น ๆ ผลิตภัณฑ์เหล็ก เหล็กกล้า รถยนต์ และ เครื่องประกอบ นมข้น นมผง ยางรถยนต์ เครื่องจักรและเครื่องอะไหล่ เบียร์ เป็นต้น สำหรับสินค้าที่ไทยส่งไปญี่ปุ่นได้แก่ ข้าว เซาสัตว์ เกลือ หนังก โคน ผ้ายคืบ น้ำมันยาง เศษเหล็ก ยาง คีมุก ไม้สัก เป็นต้น แต่เนื่องจากการ ค่าของญี่ปุ่นตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขทางการเมือง ดังนั้นสภาพการค้าระหว่างไทยกับ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายการสินค้าที่ญี่ปุ่นส่งมาระหว่าง

เมษายน ๒๔๔๖ - มีนาคม ๒๔๔๗

ญี่ปุ่นจึงดำเนินไปอย่างไม่ราบรื่น โดยทั่วไปญี่ปุ่นต้องการอะไรจากไทยก็เอาได้ แต่สิ่งที่ไทยต้องการนั้นได้ลำบากที่สุด ดังนั้นในการประกอบการค้าญี่ปุ่นจึงมักจะมีเหตุผลมาอ้างกับรัฐบาลไทยเสมอ เมื่อไม่ได้รับสินค้าที่สั่งซื้อจากญี่ปุ่น หรือได้ไม่ครบตามจำนวนที่ส่งไป เหตุผลที่ฝ่ายญี่ปุ่นชอบอ้าง คือ "เวลานั้นญี่ปุ่นกำลังรับภาระอย่างหนัก ประชาชนญี่ปุ่นต้องอดทนต่อความอึดอัดขัดข้อง และต้องเสียสละมาก เพราะฉะนั้นฝ่ายไทยควรจะต้องเห็นใจ"

อย่างไรก็ตามแม้ว่าสินค้าทั้งขาเข้า และขาออกจะมีราคาสูงขึ้นตามภาวะเศรษฐกิจในขณะนั้น แต่ราคาสินค้าที่เข้ามาจากประเทศญี่ปุ่นกลับยิ่งเหยียบสูงขึ้นมากกว่าราคาสินค้าไทยที่ส่งไปญี่ปุ่น เพราะการกำหนดค่าเงินบาทให้เท่ากับเงินเยนนั่นเป็นค่าที่ต่ำกว่าค่าจริงมาก ทำให้สินค้าญี่ปุ่นที่ส่งมาขายในไทยมีราคาสูงขึ้น แต่สินค้าขาออกที่ไทยส่งไปขายญี่ปุ่นกลับมีราคาถูกลงกว่าเดิม ลักษณะดังกล่าวจึงเป็นการบังคับโดยปริยายให้ไทยต้องส่งสินค้าจำนวนเพิ่มมากขึ้นให้แก่ญี่ปุ่นในระหว่างสงคราม เพราะการลดค่าเงินบาททำให้ญี่ปุ่นมีอำนาจซื้อสูงขึ้นจึงสามารถสั่งซื้อสินค้าจากประเทศไทยได้เพิ่มมากขึ้นกว่าในสมัยก่อนที่สงครามจะเกิดขึ้น^๒ ดังนั้นจึงไม่ใช่ปรากฏการณ์แปลกประหลาดเลยที่การประกาศสงครามของประเทศไทยกลับทำให้ตลาดการค้าภายในประเทศขาดแคลนสินค้า และราคาสินค้าภายในประเทศเพิ่มสูงขึ้นกว่าเมื่อก่อนประกาศสงครามอย่างมาก ค่าเงินบาทนับวันแต่จะ

กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, บันทึกของ นายถนัด คอมันต์ เลขาธิการ
เอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงโตเกียวระหว่างสงครามเอเชียบูรพา เขียนถึงเลขา
ธิการคณะรัฐมนตรี "เรื่องการประชุมเจรจาทางเศรษฐกิจกับญี่ปุ่น (มีนาคม -
เมษายน ๒๔๘๖)"

^๒ Paul Sithi Amnuai, Finance and Banking in Thailand : A Study of the Commercial System, 1888 - 1963, pp. 56 - 57.

ตกต่ำลงไปตลอดเวลา ค่าแรงงานภายในประเทศและอื่น ๆ ก็พลอยสูงขึ้นไปทุกขณะ เช่น ราคาของผ้าขาวได้สูงขึ้นถึง ๔๓ เท่า และราคาของค้ายทอผ้าสีเทาสูงขึ้นถึง ๒๕ เท่าของราคาเดิมในระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๕๐ - ๒๔๕๓ โดยประมาณ นอกจากนั้นยังมีสินค้าอื่น ๆ ที่มีราคาสูงขึ้นโดยเฉลี่ยทุกประเภท ดังนี้

ตารางที่ ๓๑

ดัชนีค่าเฉลี่ยราคาสินค้าทุกประเภท พ.ศ. ๒๔๕๑ - ๒๔๕๓

พ.ศ.	ราคาขายส่ง
๒๔๕๔	๑๐๐
๒๔๕๕	๑๑๑
๒๔๕๖	๑๕๒
๒๔๕๗	๒๑๔

ที่มา ธนาคารแห่งประเทศไทย, "วิวัฒนาการเศรษฐกิจ" ธนาคารแห่งประเทศไทยพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย วัดเทพศิรินทราวาส ๑ เมษายน ๒๕๐๔ (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดคิวพร, ๒๕๐๔), หน้า ๒๐๒.

วิธีแก้ไขของรัฐบาลไทยได้แก่การพยายามที่จะแก้ปัญหาการเอารัดเอาเปรียบของญี่ปุ่นเพื่อให้ได้รับสินค้ามากขึ้น เพื่อขจัดปัญหาความอดอยากยากแค้นของประชาชนเนื่องจากการขาดสินค้าเข้าที่จำเป็น และจำกัดภาวะเงินเฟ้อให้อยู่ในขอบเขตที่เป็นผลธรรมชาติของการสงครามด้วยการขยายตลาดการค้าไปสู่ดินแดนที่ญี่ปุ่นยึด

ครองตั้งแต่กลางปี พ.ศ. ๒๕๕๕^๑ ซึ่งได้แก่ประเทศจีน สิงคโปร์ มลายู ยองกง แต่ความไม่จริงจังของผู้ป้อนก็ทำให้มาตรการของรัฐบาลไทยไม่ได้รับการตอบสนองให้เป็นไปตามเป้าหมาย ปัญหาต่าง ๆ มีอยู่มากมายดังตัวอย่างเช่นที่มีการกล่าวว่า

ประเทศไทยต้องการส่งสินค้าออก (คืออาหารและข้าว) ไปยังประเทศจีนอย่างเคียว หรือต้องการได้รับสินค้าจากประเทศจีนมาบ้างเป็นการตอบแทน ถ้าประเทศไทยต้องการแต่ในขอแรกก็คงทำการติดต่อในทางการค้ากับจีนได้ แต่ถ้าประเทศไทยต้องการในขอหลังนี้ด้วยก็จะเป็นผลสมควรมีประสงค เพราะก่อนที่จะนำสินค้าออกจากประเทศจีนต้องขออนุญาตจากเจ้าหน้าที่ทหารญี่ปุ่น เจ้าหน้าที่ญี่ปุ่นจะอนุญาตให้นำสินค้าออกจากจีนได้มากน้อยเพียงใด เป็นเรื่องที่จะต้องตกลงกับฝ่ายญี่ปุ่น แต่เป็นที่ทราบอยู่แล้วว่าญี่ปุ่นมีนโยบายที่จะกักสินค้าไว้ในประเทศจีน เพื่อประโยชน์ของการทหารญี่ปุ่น หรือถ้าจะส่งออกนอกก็ต้องส่งไปยังญี่ปุ่น

นอกจากนั้นญี่ปุ่นยังเคยสัญญากับไทยว่าตนจะส่งสินค้าที่ประเทศไทยต้องการให้รัฐบาลมีมูลค่าถึง ๗๐ ล้านดอลลาร์ แต่เมื่อประเทศไทยส่งสินค้าจำเป็นในมูลค่า ๗๐,๐๐๐,๐๐๐ ตามที่ญี่ปุ่นรับรองว่าจะส่งมาให้เพื่อใช้ในกิจการพลเรือนของไทยตามข้อตกลง

Understanding on Basic Items of Trade Agreements

จริงก็ต้องประสบความสำเร็จล้มเหลวเช่นกัน^๒ ร่วมกันนั้นญี่ปุ่นกลับได้เพิ่มการแสวงหา

^๑ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๑๐/๒๕๕๕ สมัยที่ ๒

ชุดที่ ๓ วันพฤหัสบดีที่ ๒๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๕

^๒ อูบล จิระสวัสดิ์, "สภาวะการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒" (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบริหารธุรกิจ แผนกประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๗), หน้า ๒๖๗.

^๓ กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่แฟ้ม ๑/๓.๑ เศรษฐกิจ (ญี่ปุ่น)
พ.ศ. ๒๕๓๕ - ๒๕๕๕ "บันทึกคำชี้แจงและความเห็นเรื่องสิ่งสิ่งของที่รัฐบาลต้องการจากญี่ปุ่น"

ผลประโยชน์จากประเทศไทยมากขึ้น เช่น ในระยะปลายสงครามโลกญี่ปุ่นต้อง
ประสบปัญหาขาดแคลนอาหารหนักขึ้น ญี่ปุ่นจึงต้องการข้าวจากประเทศไทยเป็น
จำนวนเพิ่มขึ้นกว่าเดิมมาก ถึงกับเรือกลไฟและเรือโป๊ะที่ใช้ขนถ่ายอยู่เดิมไม่
เพียงพอและเร็วทันความต้องการ กองบัญชาการทหารญี่ปุ่นประจำกรุงเทพฯ จึง
ได้จัดเรือกลไฟญี่ปุ่น ๒ ลำ คือ เรือโตกีสึเม และเรือโตเซ มาช่วยในการลำ
เลียงข้าวจากท่าเรือกรุงเทพฯ ถึงเกาะสีชัง^๑ เพื่อช่วยให้บริษัทซุซุบิชิ ไซย
โกซา ซึ่งได้รับมอบหมายจากกองทัพญี่ปุ่นให้เป็นผู้ดำเนินการในเรื่องการซื้อและ
ขนส่งไปยังญี่ปุ่น และดินแดนที่ญี่ปุ่นยึดครอง^๒ ทำการขนส่งได้รวดเร็วยิ่งขึ้น ทั้ง
ที่เป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย ในขณะที่สินค้าเข้าของไทยจากญี่ปุ่นไม่ได้มีจำนวน
เพิ่มขึ้นเลย

การค้าของไทยกับญี่ปุ่นต้องได้รับความกระทบกระเทือนมากขึ้นในตอน
ปลายสงคราม โดยเฉพาะในปี พ.ศ. ๒๔๘๗ การขนส่งสินค้าทางเรือจากประ
เทศญี่ปุ่นมายังประเทศไทยต้องประสบภัยสงครามมากขึ้น เนื่องจากภาวะการรบ
ค้ำมหาสมุทรแปซิฟิก และการที่กรุงเทพฯถูกรบกวณโดยการโจมตีทางอากาศอย่าง
หนักอยู่เสมอทำให้ฝ่ายญี่ปุ่นเกิดความลังเลในการส่งเรือบรรทุกสินค้าเข้ามายังประ

^๑ คำสั่งกระทรวงคมนาคม ฉบับ - กวณ ที่ น. ๑๗๔๓/๒๔๘๕ "เรื่องกอง
บัญชาการทหารญี่ปุ่นประจำกรุงเทพฯมอบให้บริษัท มิตซุบิชิ ไซย โทซา จำกัดจัดการ
ใช้เรือกลไฟเป็นเรือลำเลียงขนส่งข้าวระหว่างกรุงเทพฯ - สีชัง ผิดกฎหมาย" จาก
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม ถึงนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๔๘๕
^๒ กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่แฟ้ม พพ. ๒/๒ : ๑๑ สงครามโลก

ครั้งที่ ๒ (สงครามมหาเอเชียบูรพา ๑) "คำแปลจดหมายโทรเลข ที่ ๑๗๖ เรื่อง
หาบาทมขอยืมใช้ที่ดินสำหรับสร้างสำนักงานติดคอของบริษัทมิตซุบิชิที่เกาะสีชัง จากผู้
ฝ่ายทหารบกญี่ปุ่น ถึงท่านเจ้ากรมประสานงานพันธมิตร ลงวันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๔๘๖"

ประเทศไทย ในระหว่างนั้นเรือญี่ปุ่นซึ่งมีจำนวนน้อยมากที่กล้าเข้ามาเทียบถึงท่าเรือ
กรุงเทพฯ แม้แต่เกาะสีชังก็ถือว่าไม่ปลอดภัย ฉะนั้นทางฝ่ายไทยจึงต้องหาเมือง
ท่าใหม่สำหรับขนสินค้าลงที่ปลอดภัยให้แก่ญี่ปุ่น มิฉะนั้นประเทศไทยก็จะไม่สามารถได้รับ
สินค้าใด ๆ จากญี่ปุ่นเลย^๒ ซึ่งจะทำให้ภาวะขาดแคลนสินค้าที่จำเป็นต้องใช้ภายใน
ประเทศยิ่งร้ายแรงหนักขึ้น ถึงแม้ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๗ รัฐบาลญี่ปุ่นจะ
ตกลงยินยอมให้ไทยใช้ท่าเรือที่ไชง่อน หรือโซนนัน (สิงคโปร์) แทนแล้วท่าคูทาง
ขนส่งสินค้ามากรุงเทพฯ เองอีกทอดหนึ่ง^๓ แต่ถึงกระนั้นเรือสินค้าญี่ปุ่นที่เข้ามาเทียบ
ท่าไชง่อน หรือโซนนันเพื่อส่งสินค้าให้ประเทศไทยก็ยังมีน้อยมาก ได้ปรากฏว่าเรือ
ขนสินค้าของญี่ปุ่นถูกเจ้าหน้าที่ทหารญี่ปุ่นเรียกเกณฑ์เอาไปใช้ทางการทหารเป็นจำนวน
มากขึ้นเป็นลำดับ กระทั่งในปลายปี พ.ศ. ๒๔๘๗ ไม่มีเรือขนสินค้าใด ๆ เลยสัก
ลำของญี่ปุ่นที่มีกำหนดจะออกเดินทางมายังกรุงเทพฯ อย่างแน่นอน ทั้งที่มีสินค้าต่าง ๆ
ทั้งเครื่องจักร น้ำมัน สินค้าทำควยฝ้าย ฝ้าย เครื่องอุปโภคบริโภคไฟและสิ่งของอื่น ๆ

^๑ กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่แฟ้ม ๓๘/๑ การเคลื่อนไหวทาง
เศรษฐกิจและการค้าในต่างประเทศ "บันทึกการประชุมเรื่องการขนส่งสินค้านะ
หว่างประเทศญี่ปุ่นกับประเทศไทย วันที่ ๒ มิถุนายน ๒๔๘๗"

^๒ กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่แฟ้ม ๓๘/๑ การเคลื่อนไหวทาง
เศรษฐกิจและการค้าในต่างประเทศ "คำสั่งกระทรวงการต่างประเทศ ลับ - ก่วน
ที่ ๕๑๒๘/๒๔๘๗ เรื่องปัญหาการขนส่งสินค้านะหว่างประเทศญี่ปุ่น จากที่ปรึกษากระทรวง
การต่างประเทศ ถึงเจ้ากรมประสานงานพันชมิตร ลงวันที่ ๒๑ เมษายน ๒๔๘๘"

^๓ กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่แฟ้ม ๓๘/๑ การเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจ
และการค้าในต่างประเทศ "คำสั่งกระทรวงการต่างประเทศ ที่ ศ. ๒๗๕๓/๒๔๘๗
เรื่องปัญหาการขนส่งสินค้านะหว่างประเทศไทย กับประเทศญี่ปุ่น ลงวันที่ ๘ มิถุนายน
๒๔๘๗"

รวมหลายพันตันที่กำลังรวบรวมเรืออยู่ในโกดังสินค้าต่าง ๆ เพื่อที่จะส่งมายังประเทศไทย จนมีการกล่าวกันว่า "ไม่อาจจะให้คำตอบได้ว่า สินค้าเหล่านั้นมีปริมาณมากมายเกินไปหรือเปล่าที่เป็นสาเหตุให้ญี่ปุ่นไม่เต็มใจที่จะส่งสินค้านั้นมาสู่ประเทศไทย ขณะที่อาจจะเป็นประโยชน์กับญี่ปุ่นอย่างมากในยามสงครามเช่นนั้น"

ดังนั้นทางออกของปัญหาการขาดแคลนสินค้าในประเทศไทยจึงได้แก่การพึ่งตนเองแต่เพียงอย่างเดียว ความล้มเหลวดังกล่าวทั้งหมดจึงเป็นสาเหตุประการหนึ่งให้รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ต้องหันไปแก้ปัญหาโดยเร่งการผลิตภายในประเทศให้มากขึ้น เพราะฉะนั้นมาตรการในการพัฒนาเศรษฐกิจระหว่างสงครามจึงมีความเข้มงวดรุนแรงมากขึ้นตลอดเวลา โดยรัฐเข้าแทรกแซงในการดำเนินธุรกิจ และอุตสาหกรรมเพื่อให้เป็นไปตามนโยบายทั้งทางการเมือง และเศรษฐกิจของรัฐบาล เช่น การตั้งบริษัทข้าวไทยขึ้นเพื่อตั้งการค้าข้าวจากมือคนจีน และเพื่อทำลายการบอยคอตสินค้าชนิดนี้ที่พ่อค้าชาวจีนกระทำต่อญี่ปุ่น เป็นต้น^๒

การครองชีพของประชาชนระหว่างสงคราม

ความเป็นอยู่ของประชาชนในระหว่างสงครามนั้นนอกจากความหวาดเกรงภัยสงครามแล้ว การครองชีพก็อยู่ในฐานะลำบากมาก เพราะกองทัพญี่ปุ่นซื้อสินค้าแข่งกับประชาชนอย่างไม่จำกัด การเงินตกต่ำ ความอดอยากเพราะสินค้าขาดแคลนและมีราคาเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ เป็นปัญหาอย่างมาก ได้ทำให้ราคา

"กระทรวงการต่างประเทศ เลขที่แฟ้ม ๓๘/๑ การเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจและการค้าในต่างประเทศ" คำสั่งกระทรวงการต่างประเทศ ลับ-ควน ที่ ข.๒๒๕๐/๒๕๕๘ เรื่องปัญหาการขนส่งระหว่างประเทศไทย กับประเทศญี่ปุ่น จาก รมว.ช. รมว.ค. ลงวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๕๗"

^๒ T.H. Silcock, Thailand Social and Economic Studies in Development. p.5.

ข่าวสารสูงขึ้นถึง ๑,๒๐๐ เปอร์เซ็นต์ของราคาในสมัยก่อนสงคราม ค่าเช่าต่าง ๆ ก็พลอยถีบตัวสูงขึ้นไปด้วยอย่างมาก เฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสงครามรุนแรงขึ้น รัฐบาลถึงกับต้องออกกฎหมายควบคุมเพื่อบังคับมิให้มีการเรียกค่าเช่าสูงขึ้นตามชอบใจ เพื่อช่วยเหลือประชาชนที่มีฐานะยากจนและต้องเช่าที่อยู่ ที่ทำกินไม่ให้เดือดร้อนมากยิ่งขึ้นไปอีก โดยบังคับให้การเช่าบ้านในอัตราเดือนละไม่เกิน ๕๐ บาท และที่ดินเดือนละไม่เกิน ๑๐ สตางค์ต่อ ๑ ตารางวา ทั้งนี้ไม่ว่าก่อนหรือหลังวันประกาศสงคราม (๘ ธันวาคม ๒๔๘๔) และ ห้ามขึ้นราคาค่าเช่าเกินกว่าอัตราในเค็ดขาด^๒ ซึ่งขณะเดียวกันนั้นการพัฒนาและการผลิตด้านอุตสาหกรรมต่าง ๆ ก็ต้องพบอุปสรรคมากมายทั้งในด้านการขาดแคลนเครื่องจักรกล เคมีภัณฑ์ และวัตถุดิบอื่น ๆ แม้ว่ารัฐบาลจะขอความช่วยเหลือ หรือสั่งซื้อสินค้าเหล่านี้จากญี่ปุ่น แต่ได้รับการตอบสนองน้อยมาก เพราะขณะนั้นเกิดสงครามญี่ปุ่นเองก็ขาดแคลนเหล็ก และเครื่องจักรจนต้องเกณฑ์เครื่องจักรทุกชนิดมายุบและหลอมสำหรับใช้ในการต่อเรือหรือทำอาวุธ ญี่ปุ่นจึงได้กำหนดหลักเกณฑ์ไว้ว่าจะให้เครื่องจักรแก่ไทยแต่เฉพาะที่เป็นประโยชน์แก่การสงครามเท่านั้น^๓ การอพยพของประชาชนเพื่อหนีอันตรายจาก

^๑ James C. Ingram, Economic Change in Thailand Since 1850, p. 40.

^๒ "พระราชบัญญัติควบคุมค่าเช่าในภาวะคับขัน พุทธศักราช ๒๔๘๖", ราชกิจจานุเบกษา ๖๐(๒ พิเศษ) ๒๔๘๖ : ๑๕๘๘ - ๑๖๐๐

^๓ กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, บันทึกของ นายถนัด คอมันต์ เลขาธิการเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงโตเกียวระหว่างสงครามเอเชียบูรพา เขียนถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี "เรื่องการประชุมเจรจาทางเศรษฐกิจกับญี่ปุ่น (มีนาคม - เมษายน ๒๔๘๖)"

การโจมตีทางอากาศที่เริ่มตั้งแต่มกราคม ๒๕๕๕ และรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๕๗ ซึ่งเป็นปีที่การโจมตีทางอากาศรุนแรงมากและมีราษฎรอพยพออกจากพระนครมากขึ้นก็เป็นอีกปัญหาหนึ่ง แม้รัฐบาลจะพยายามประชาสัมพันธ์ด้วยความและคำขวัญอย่างหนักหน่วงเพื่อที่จะให้นโยบายส่งเสริมการผลิตยังคงดำเนินไปด้วยดี เช่น ให้อพยพไปพร้อมกับคำขวัญที่ว่า เกษตรทำ อุตสาหกรรมผลิต พาณิชยการค้าเกิด แต่ประชาชนที่อพยพเหล่านั้นต้องประสบปัญหาต่าง ๆ มากมาย เช่น ซากแคลนน้ำประปา ไม่มีไฟฟ้า ใช้ชุกชุม โจรผู้ร้ายชุกชุม และค่าที่อยู่อาศัยแพง การประชาสัมพันธ์ของรัฐบาลจึงไม่มีความหมาย ในโรงงานต่าง ๆ คนงานเหลือน้อยลงจนไม่สามารถจะทำการผลิตให้ได้จำนวนพอแก่ปริมาณที่ต้องการได้^๒ และในเวลาเดียวกันการกระตุ้นเตือนให้ชาวไทยต้นตัวเข้าทำการค้า อุตสาหกรรม จนกระทั่งมีบริษัท และโรงงานของคนไทยที่เปิดดำเนินงานขึ้นโดยได้รับการสนับสนุนและอาศัยอิทธิพลจากรัฐบาลมาตั้งแต่ก่อนเกิดสงครามก็ต้องพบภาวะเกือบชะงักงันแทบทุกกิจการด้วย

นอกจากนี้ก่อนที่ญี่ปุ่นจะยกพลเข้าประเทศไทย ๒ อาทิตย์นั้น กองทัพไทยได้ทำการระดมกำลังทหารไว้เต็มที่แล้ว^๓ ต่อมาเมื่อมีการประกาศสงครามจึงได้มี

^๑ "พวกอพยพหลบภัยประสบปัญหา", เสรีกรุง (๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗)

∴ ∴

^๒ กระทรวงอุตสาหกรรม, แฟ้ม ออก. ๔.๕ โรงงานไม้ขีดไฟ "คำสั่งกระทรวงพาณิชย์ คำนวนมาก ที่ ส.ม./๒๕๓/๒๕๕๗ เรื่องการผลิตไม้ขีดไฟไม่เพียงพอกับความต้องการ ลงวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗"

^๓ กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีพิเศษ/๒๕๕๔ วันพุธที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๕๔ เรื่องร่างพระราชบัญญัติมอบอำนาจให้รัฐบาลในภาวะคับขัน พุทธศักราช ๒๕๕๔"

การกำหนดระเบียบต่าง ๆ ขึ้นที่เป็นผลให้เกิดภาวะการขาดแคลนสินค้าในเวลาต่อมา เช่น

๑. กรมรถไฟมีระเบียบการจ่ายรถไฟบรรทุกสินค้าให้แก่กองการค้า หรือบริษัทที่ทรงราชการก่อนแล้วจึงจ่ายให้พ่อค้าสามัญชน
 ๒. รถยนต์รถบรรทุกตามจังหวัดต่าง ๆ จะถูกทางราชการทหารเกณฑ์ไปเก็บไว้ใช้เสียหมด
 ๓. การซื้อขายสินค้าของจังหวัดต่าง ๆ ที่บริษัทจังหวัดทำต้องผ่านสำนักงานกลางบริษัทจังหวัดในพระนคร
- ด้วยเหตุนี้เองสินค้าต่าง ๆ ที่ส่งเข้ามากรุงเทพฯ หรือจังหวัดที่มีความสำคัญทางการทหาร จึงมีปริมาณน้อย สินค้าที่จะนำมาซื้อขายในท้องตลาดได้ก็ต่อเมื่อเป็นส่วนที่เหลือหลังจากนำไปเพื่อใช้ประโยชน์ในกองทัพแล้ว บางวันจึงไม่มีพอกับความต้องการของประชาชน กังนั้นสินค้าใดที่จำเป็นต้องใช้ในการทหาร และในกองทัพ กรมพาณิชย์จึงต้องเชิญชวนให้ประชาชนประหยัด^๒ ทางด้านสินค้าจำเป็นอื่น ๆ ของประชาชนแม้จะกำหนดให้จำหน่ายในราคาควบคุม แต่สินค้าที่ผลิตได้อย่างเต็มกำลังการผลิตของโรงงานจำนวนไม่มากนักก็มีความจำเป็นต้องแบ่งไปใช้ในกิจการทหารและตำรวจก่อน จึงมีสินค้าเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่จะเป็นส่วนแบ่งมาจำหน่ายให้

^๑ "สำเนาคำสั่งกระทรวงมหาดไทย ที่ ๑๒๖/๒๔๕๕ เรื่องการจัดอาหารและการขนส่ง ลงวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๕๕", เทศาภิบาล ๔๒ (มิถุนายน ๒๔๕๕) : ๑๒๑๓

^๒ กระทรวงการเศรษฐกิจ กรมพาณิชย์, "แถลงการณ์กรมพาณิชย์เรื่องขอให้หอออกมารับประทานเนื้อสัตว์", ข่าวสินค้าและจกหมายเหตุราชการ เครื่องหมายการค้า ๘ (๑๗ มกราคม ๒๔๕๕) : ๑๖

แก่ประชาชน^๑ และสำหรับการผลิตสินค้าอุปโภคบริโภค และสินค้าอื่น ๆ หลายประเภทก็ต้องหยุดชะงักลงด้วยเนื่องจากทรัพยากรทั้งแรงงาน และวัตถุดิบถูกโยกย้ายไปเพื่อการสร้างยุทโธปกรณ์และการป้องกันประเทศ ยิ่งกว่านั้นสินค้าขาเข้าจากต่างประเทศลดลงอย่างฮวบฮาบ จึงกล่าวได้ว่าในระยะสงครามเป็นระยะแห่งการขาดแคลนสินค้าอย่างหนัก สินค้าที่มีอยู่ไม่เพียงพอที่จะสนองความต้องการของประชาชนซึ่งมีเงินอยู่ในมือเพิ่มขึ้นอย่างมากได้

เมื่ออุปทานของสินค้าต่ำกว่าอุปสงค์ และก็ยังไม่มีใครมองเห็นทางแก้ไขสถานการณ์ได้ในระยะนั้น นอกจากการคาดหมายกันว่าสินค้าจะมีราคาแพงขึ้นไปเรื่อย ๆ ฉะนั้นในขั้นต้นพอข่าวสงครามกระพือขึ้นทั้งพ่อค้า ประชาชนต่างพากันหวาดกลัวและเกรงว่าจะเกิดความขาดอยาก จึงได้มีการกักตุนสะสมสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคกันอย่างขนานใหญ่เพื่อหวังผลกำไรและจะได้ไม่ต้องอดอยาก หรือซื้อของแพงในระหว่างสงคราม การกว้านซื้อสินค้าจากตลาดที่วราชอาณาจักรดำเนินไปอย่างกว้างขวาง มีสินค้าประเภทต่าง ๆ มากมายที่ถูกกว้านซื้อไปด้วยราคาสูงตลอดไปจนถึงวัว ควาย และเครื่องมือเกษตร เช่น ขวาน มีด เลื่อย จอบ เสียม^๒ โดยพ่อค้าและผู้มีฐานะร่ำรวย จึงทำให้การกว้านซื้อสินค้าต่าง ๆ มีจำนวนมากมายและใช้เวลาอันรวดเร็ว แต่ฝ่ายรัฐบาลก็ไม่ได้นำมาตรการใด ๆ ออกมาใช้ยับยั้งการกักตุนสินค้าดังกล่าวอย่างทันที โดยเฉพาะสินค้าที่มีความจำเป็น

^๑ "อธิบดีกรมโรงงานอุตสาหกรรมแถลง", สรีกรุง (๗ ตุลาคม ๒๔๘๖)

: ๑๒

^๒ "ขอหย่าได้คิดสันชายเครื่องมือทำมาหากิน", สรีกรุง (๑๑ กันยายน

๒๔๘๖) :

ต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรม จนกระทั่งเมื่อเดือนกันยายน ๒๕๕๖ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะผู้บัญชาการทหารสูงสุดจึงได้มีคำสั่ง ท.สนาม บก.ทหารสูงสุด ห้ามซื้อ - ขายเครื่องมือเกษตร ๑๕ ชนิด คือ

๑. ขวาน
๒. ค้อน
๓. คราด
๔. เคียว
๕. จอบ
๖. ชะแลง
๗. ไถ
๘. พร้าหอก
๙. พลั่วทางเหี่ยว หรือพลั่วทางปลา
๑๐. พลั่วคักโคลน หรือพลั่วฝรั่ง
๑๑. มีด
๑๒. เลื่อย
๑๓. สว่าน
๑๔. สิว
๑๕. เสียม

ศูนย์วิทยพัชกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

“ผู้ใดสะสมเครื่องมือเกษตรกรรมและโยธามีความผิดฐานขัดคำสั่ง”,
สรุกรูข (๑๕ กันยายน ๒๕๕๖) : ๑

ในประวัติศาสตร์ยุคใหม่ของประเทศไทย

เวลาเดียวกันภาวะการค้าในประเทศก็อยู่ในสภาพไม่มั่นคงแน่นอน โดยเฉพาะภาวะของตลาดการค้าในกรุงเทพฯ จะเอาความแน่นอนไม่ได้เลย ซึ่งเพียงระยะจากตอนเช้าถึงตอนบ่ายราคาสินค้าอาจสูงขึ้นถึง ๓๐ - ๕๐ % สินค้าบางชนิดบางประเภทมีสมาคมลับซึ่งพ่อค้าเจ้าของสินค้าประเภทนั้น ๆ เป็นสมาชิก และกรรมการสมาคมเหล่านี้เป็นผู้บงการราคา มักจะเรียกประชุมกันทุก ๆ วัน พอทราบฐานะในตลาดก็สั่งขึ้นราคาสินค้าที่เดียว ราคาขายส่งสินค้าจำเป็นต่าง ๆ จึงเพิ่มสูงขึ้นอย่างไม่หยุดยั้ง (ดูตารางเลขดัชนีราคาขายส่งรายหมวด)

ตัวการที่ทำให้ราคาสินค้าทั้งหลายแปรปรวนไปในทางสูงขึ้นตลอดเวลา อีกประการหนึ่งคือ "นายหน้า" ซึ่งเป็นอาชีพที่เกิดขึ้นในประเทศไทยพร้อมกับการเกิดสงครามครั้งนี้ พวกนี้ทั้งผู้ชาย ผู้หญิง เด็ก หรือผู้ใหญ่ จะทำหน้าที่เที่ยววิ่งเสนอขายสินค้านานาชนิดแก่ผู้ที่ต้องการทุกคนจะมีบัญชีสินค้าที่ต้องการขายอยู่ในกระเป๋า ส่วนมากจะเสนอขายและต่อรองราคากันทางโทรศัพท์ ทำให้สินค้าถูกเปลี่ยนมือมากขึ้นตามการซื้อขายในระบบดังกล่าว ประกอบกับราคาขายส่งแพงขึ้น ราคาขายปลีกของสินค้าทุกชนิดจึงพลอยสูงขึ้นด้วย

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ ๓๒

ดัชนีราคาผู้บริโภค พ.ศ. ๒๕๕๔ - ๒๕๕๕

ปี	เดือน	เลขดัชนีหมวด					เลขดัชนี	อำนาจซื้อ ของ เงินบาท
		อาหาร	เครื่องนุ่งห่ม	แสงสว่าง และ เชื้อเพลิง	ค่าเช่าบ้าน	เบ็ดเตล็ด		
๒๕๕๔	ม.ค.-ธ.ค.	๑๕๐.๗๑	๒๕๕.๕๖	๑๓๕.๘๑	๑๐๐	๑๖๑.๒๕	๑๓๒.๕๐	๗๕.๒๔
๒๕๕๕		๑๕๓.๓๖	๕๕๑.๐๘	๑๕๕.๕๐	๑๐๐	๒๓๕.๗๗	๑๗๖.๕๕	๕๖.๕๐
๒๕๕๖	ม.ค.-ธ.ค.	๒๕๐.๖๔	๑๕๐๕.๕๐	๑๒๕.๕๐	๑๐๖.๕	๑๕๓.๐๕	๒๒๑.๕๒	๕๖.๐๖
๒๕๕๗	ม.ค.-ธ.ค.	๕๕๕.๓๒	๕๕๕๓.๗๕	๒๒๕.๗๓	๑๐๖.๕	๕๓๕.๕๕	๕๖๖.๕๕	๒๑.๕๒
๒๕๕๘	ม.ค.-ธ.ค.	๑๓๕๕.๓๗	๖๓๑๖.๒๒	๕๕๕.๕๕	๑๐๖.๕	๕๕๕.๑๒	๕๐๕.๖๖	๑๑.๐๕

ที่มา กระทรวงพาณิชย์, ดัชนีราคาสินค้า (เอกสารกรมเศรษฐกิจการพาณิชย์)

ดังนั้นจึงอาจจะพิจารณาภาวะเงินเฟ้อและดัชนีค่าครองชีพของประชาชนระหว่างสงครามว่ามีการเคลื่อนไหวที่รุนแรงขนาดใดได้จากตารางที่ ๓๒ ได้อีกตารางหนึ่ง

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ ๓๓

ตารางแสดงดัชนีราคาครองชีพ พ.ศ. ๒๔๘๑ - ๒๔๘๘

วัน เดือน ปี	กรุงเทพ	วัน เดือน ปี	หัวราชอาณาจักร
๒๔๘๑	๑๐๐	-	-
๒๔๘๔	๑๓๒.๘๐	พ.ค. ๒๔๘๔	๑๐๐
๒๔๘๕	๑๗๘.๘๘	พ.ค. ๒๔๘๕	๒๘๖
พ.ค. ๒๔๘๖	๒๘๑.๕๖	พ.ค. ๒๔๘๖	๓๓๒
มี.ค. ๒๔๘๗	๔๐๘.๐๗	พ.ค. ๒๔๘๗	๔๐๕
ส.ค. ๒๔๘๘	๑,๐๖๘.๕๔	พ.ค. ๒๔๘๘	๘๒๖

ที่มา W.A.M. Doll, Report of the Finance Adviser,
1941 - 1950, p. 55.

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ ๓๔

คัชนีราคาขายส่งรายหมวด พ.ศ. ๒๕๔๘ - ๒๕๕๓

พ.ศ. ๒๕๔๑ เป็นปีฐาน = ๑๐๐

พ.ศ.	เลขคัชนีหมวด										
	วัตถุดิบ กรรรม	อาหาร	เครื่อง บรรจุรส	หนังสือตัว	ผ้า	เชื้อเพลิง	โลหะ	เครื่อง ก่อสร้าง	เคมีภัณฑ์	เบ็ดเตล็ด	คัชนีรวม
๒๕๔๘	๑๕๘.๓๘	๒๒๓.๓๓	๑๐๕.๓๘	๑๓๖.๕๘	๕๙๒.๒๙	๒๕๕.๕๓	๓๙๒.๒๓	๑๖๖.๓๙	๑๓๓.๓๘	๒๒๖.๕๓	๒๒๕.๓๐
๒๕๔๙	๑๕๖.๓๓	๒๔๓.๑๒	๑๕๕.๕๓	๒๖๑.๕๐	๑,๐๐๓.๕๐	๖๕๒.๕๕	๖๕๓.๒๐	๑๕๖.๖๘	๕๓๓.๖๓	๓๖๕.๕๒	๒๕๕.๒๐
๒๕๕๐	๑๕๘.๑๓	๒๕๑.๑๕	๒๓๒.๖๓	๕๕๕.๓๓	๒,๒๖๕.๕๐	๑,๑๕๖.๑๑	๑,๕๕๓.๘๐	๓๒๘.๘๒	๕๕๕.๖๖	๑,๖๓๓.๓๕	๓๑๕.๕๕
๒๕๕๑	๑๕๘.๒๕	๓๕๓.๕๖	๕๐๕.๐๒	๓๒๕.๓๐	๓,๒๓๖.๐๐	๑,๑๕๕.๐๖	๒,๐๕๕.๓๐	๕๓๘.๕๘	๑,๕๒๓.๘๘	๑,๑๕๓.๕๓	๕๐๕.๑๒

ที่มา กระทรวงพาณิชย์, คัชนีราคาขายส่งรายหมวด พ.ศ. ๒๕๔๘ - ๒๕๕๓ (เอกสารกรมเศรษฐกิจการพาณิชย์)

การแก้ปัญหาเศรษฐกิจระหว่างสงคราม

ผลการตัดสินใจเข้าร่วมสงครามโลกของผู้นำประเทศขณะนั้นได้เปลี่ยนรูปการณ์ทางการเมืองไปโดยกะทันหัน อำนาจทางการเมืองถูกรวมมาอยู่กับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตั้งแต่ก่อนประกาศสงคราม คือ คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้ตั้งตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดซึ่งสั่งการได้ทั้งกองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ และมอบให้จอมพล ป. ดำรงตำแหน่งนี้เป็นคนแรกนั้นเพิ่มอำนาจให้จอมพล ป. มากขึ้น^๑ พร้อมกันนั้นจอมพล ป. ก็ได้สร้างความเห็นชอบจากมหาชนขึ้นด้วยการปลุกเร้าความรู้สึกชาตินิยมอย่างต่อเนื่อง โน้มน้าวให้ประชาชนเห็นด้วยและยอมรับการกระทำต่าง ๆ ของรัฐบาล ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งยิ่งขึ้นในระหว่างสงคราม จนกลายเป็นว่าทุกสิ่งที่รัฐบาลทำนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องและประชาชนต้องยอมรับทั้งหมด ประกอบกับในระหว่างสงครามนั้นอายุของสภาผู้แทนราษฎรชุดที่ให้ความไว้วางใจคณะรัฐมนตรีชุดนี้ก็ถูกยึดออกไป เสถียรภาพของรัฐบาลจึงมั่นคงเพราะสมาชิกประเภท ๒ ยังคงอยู่ ความเป็นประชาธิปไตยในการปกครองจึงลดน้อยลงไปทุกขณะ^๒ นอกจากนี้รัฐบาลจอมพล ป. ยังได้ทำการระดมสรรพกำลังซึ่งได้แก่การกระทำเพื่อเตรียมทำสงครามโดยรวบรวม และจัดระเบียบต่อทรัพยากรของชาติทั้งหมดมาตั้งแต่เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ในยุโรป และต่อมาในกรณีการรบทางชายแดนไทยในสงครามอินโดจีนแล้ว โดยเป็นวัตถุประสงค์ที่แอบแฝงอยู่ใน

^๑ กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๓๖/๒๔๘๓ วันพุธที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๔๘๓ หน้า ๒๕.

^๒ ชาญ ธรรมสนอง, "บทบาททหารกับการเมืองไทย (ลับ)" (วิทยานิพนธ์ วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๑๓ - ๒๕๑๔), หน้า ๓๖.

นโยบายของรัฐบาลมาโดยตลอด จนกระทั่งภาวะการรบได้เกิดขึ้นในสงคราม
มหาเอเซียบูรพาจุดมุ่งหมายนี้จึงได้แจ่มชัดขึ้น ประกอบกับเมื่อสงครามเกิดขึ้น
ในประเทศ ความต้องการที่จะรบให้ชนะทำให้ราชการทหารต้องใช้ เศรษฐทรัพย์
เพิ่มมากขึ้นอย่างมหาศาล บางสิ่งต้องสร้างขึ้นใหม่ให้เหมาะสมกับการรบ บาง
สิ่งต้องการอย่างรวดเร็วทันที่ทันใด เพราะกองทัพต้องมีอาวุธ มีอาหาร เสื้อผ้า
ยานพาหนะ ตลอดจนอาวุธยุทโธปกรณ์นานาชนิด ซึ่งจะต้องทำให้ทันและพอกับ
ความต้องการของกองทัพ รัฐบาลย่อมมีความต้องการสินค้าและบริการต่าง ๆ
เพื่อใช้ในการสงครามมากขึ้นกว่าในยามปกติ ดังนั้นภาระที่สำคัญของรัฐบาลใน
ยามสงครามจึงได้แก่การระดมสรรพกำลังของชาติทั้งหมดเพื่อนำไปใช้ในทางที่จะ
เป็นประโยชน์ที่สุดในการดำเนินสงคราม และเมื่อมีการระดมทรัพยากรของชาติ
ขึ้นก็ย่อมก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจให้ผิดไปจากภาวะการปกติ การ
ผลิตซึ่งจะต้องเกิดจากการออมทรัพย์และการลงทุนซึ่งไม่อาจจะเกิดขึ้นได้เพราะ
เป็นระหว่างสงคราม ฉะนั้นเพื่อให้การพัฒนาและการระดมนี้มีประสิทธิภาพและ
ให้การเสียสละของประชาชนเฉลี่ยไปอย่าง เป็นธรรมที่สุดที่จะทำได้ รัฐบาลก็จำ
เป็นจะต้องแทรกแซงในการเศรษฐกิจของประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้นอยู่แล้ว^๒
แต่ควยเหตุที่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจนั้นเป็นที่มาของความมั่นคงในหลายสิ่งหลาย
อย่างซึ่งเป็นปัจจัยของความมั่นคงทางการเมืองอีกทอดหนึ่งควย รัฐบาลจึงไม่

วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, คำแถลงนโยบายของรัฐบาลสมัย
ประชาธิปไตย พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๕๑๒ (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภาพระสุเมรุ,
๒๕๑๒), หน้า ๗๐ - ๗๑.

^๒ พิสุทธิ นิมมานเหมินทร์, "การควบคุมภาวะเศรษฐกิจของประเทศ
ยามสงคราม", รัฐสาริรักษ์ ๑๐(ตุลาคม ๒๕๑๑) : ๑๓๘

สามารถจะปล่อยให้ปัญหาทางเศรษฐกิจ เป็นไปตามสภาพปั่นป่วนอันเนื่องมาจาก สงครามได้ เพราะไม่สามารถประกันได้เลยว่าความปั่นป่วนทางเศรษฐกิจจะสิ้นสุดลงเมื่อใด ดังนั้นทางออกของรัฐบาลก็คือจำเป็นต้องควบคุมกลไกสำคัญทางด้าน เศรษฐกิจของประเทศทุกชั้นตอน เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าภัยเศรษฐกิจจะไม่ทำให้สถานการณ์การเมือง และสังคมของประเทศทรุดโทรมลงไปกว่าที่เป็นอยู่

การดำเนินตามนโยบายนี้ส่วนใหญ่เป็นไปคด้วยวิธีการเดิมซึ่งเน้นให้ ปฏิบัติอย่างจริงจัง และบังคับให้ปฏิบัติอย่างกว้างขวางขึ้นด้วยการชักจูงใจ การ กีดกันแล้ววางอุปสรรคต่าง ๆ และการสนับสนุนส่งเสริม หรือตลอดจนการเปลี่ยนแปลงแก้ไขระเบียบราชการ การดำเนินชีวิตของประชาชนตามแบบที่สืบทอดกันมา แต่โบราณ เช่น ห้ามกินหมากเพื่อให้ประชาชนปลูกพืชอื่นแทนหมาก ลักษณะเด่นชัด อีกประการในนโยบายแก้ไขปัญหาคือ เศรษฐกิจระยะยาว การขอความร่วมมือจากประชาชน นอกจากนั้นจะร่วมมือด้วยการปฏิบัติตามนโยบายของรัฐแล้วยังเป็นการขอความช่วยเหลือ ในการเรียกร้องให้ประชาชนเสียสละทรัพย์สินเงินทองด้วย ทั้งที่ด้อย คั้นในด้านความเป็นอยู่มากอยู่แล้ว ดังที่หลวงวิจิตรวาทการกล่าวว่า "เงินที่ สำคัญที่ใช้จ่ายในยามสงครามนั้น คือเงินที่ได้มาจากคน หมายความว่าชนใน ทุกคนยอมเสียสละ โอนอำนาจซื้อ (Purchasing Power) ให้แก่รัฐเสีย ชั่วคราวในยามสงคราม" ซึ่งจะแยกออกพิจารณาได้คือ

หลวงวิจิตรวาทการ, "วิจิตรวาทการอนุสรณ์ เล่ม ๑" คณะรัฐมนตรี พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ วัดเทพศิรินทราวาส ๑๒ สิงหาคม ๒๕๐๕ (พระนคร : รัชการมภการพิมพ์, น.ป.ป.), หน้า ๓๔๔.

การควบคุมการผลิตเกษตรกรรม และอุตสาหกรรม

ปัญหาสำคัญระหว่างสงครามที่เกี่ยวกับปัญหาเศรษฐกิจซึ่งมองเห็นได้อย่างเด่นชัดเมื่อสงครามยิ่งดำเนินไปนานวันยิ่งขึ้นก็คือ ปัญหาการผลิตทุกสาขาคงที่สามารถแบ่งออกได้ คือ

๑. การเพิ่มผลผลิตสำหรับใช้ในกิจการทหาร และการทำสงครามให้มากที่สุด และโดยเร็วที่สุด

๒. การขาดแคลนปัจจัย และวัตถุดิบที่จะใช้ในการผลิต ทั้งปัจจัยของผลิตภัณฑ์สงคราม และผลิตภัณฑ์เพื่อการบริโภคของพลเมือง เนื่องจากปัญหาต่าง ๆ คือ

ก. ปัญหาแรงงาน ซึ่งส่วนใหญ่จะต้องถูกเกณฑ์ไปเป็นทหาร และบางส่วนต้องเคลื่อนย้ายหรืออพยพ ปัญหาการขาดแคลนแรงงานผู้ชายและใช้แรงงานสตรีทดแทนจะเกิดขึ้น

ข. ปัญหาที่ดิน หรือพื้นที่สำหรับการเพาะปลูกจะลดลงเมื่อสงครามแผ่ขยายเข้าไปในเขตใดก็ตาม โดยเฉพาะประเทศเกษตรกรรม เช่นประเทศไทยผลผลิตจะต้องน้อยลง

ค. ปัญหาทุน ที่จะมีจำนวนลดลงตามส่วนของการเข้าร่วมสงครามซึ่งเป็นปัญหาเฉพาะหน้าสำหรับรัฐบาลทุ่มเทเงินทองจำนวนมากไปในขณะนั้น และ

ง. ปัญหาขาดแคลนวัตถุดิบ และเครื่องจักรสำหรับการอุตสาหกรรมทุกประเภท เพราะต้องสั่งซื้อจากนอกประเทศ

การแก้ไขปัญหเหล่านี้ของรัฐบาล เริ่มต้นด้วยการส่งเสริมการผลิตของประเทศ โดยพยายามนำกำลังงานจากพลเมืองที่ตามปกติประกอบอาชีพอยู่แล้วนั้นมาทำงานให้เต็มเม็ดเต็มหน่วยยิ่งขึ้นเป็นส่วนใหญ่ และชักนำกำลังงานซึ่งยังว่างอยู่และที่ยังทำงานไม่เต็มกำลังให้เริ่มทำงาน หรือทำงานหนักขึ้น วิธีการในขั้นต้น คือการใช้ความรักชาติ หรือ ชาตินิยมทั้งทางตรงและทางอ้อมเป็นเครื่องจูงใจ ซึ่งวิธีการเหล่านี้สามารถแบ่งพิจารณาออกได้หลายลักษณะ คือ

๑. การจัดประกวด และสร้างคำขวัญใจ

รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ใช้วิธีการจัดประกวดเพื่อตั้งความสนใจ และหลอกล่อให้มีการริเริ่มผลิตสิ่งต่าง ๆ ขึ้น ทั้งการเกษตร อุตสาหกรรม และ พาณิชยกรรม หรือการอุปถัมภ์ การประกวดและระเบียบการต่าง ๆ ถูกร่างและจัดขึ้น บ่อยครั้ง หลังจากสงครามเกิดขึ้นแล้ว และเงินรางวัลก็เพิ่มขึ้นด้วย โดยรัฐบาล กำหนดจุดมุ่งหมายที่แท้จริงคือ การส่งเสริมให้คนไทยประกอบงานอาชีพเหล่านี้อย่างเป็นปึกแผ่นมั่นคงตลอดไป มิใช่การมุ่งชิงรางวัลแต่อย่างเดียว ซึ่งรางวัลเหล่านี้ ได้แก่

- บำเหน็จรางวัล ประกอบด้วย เครื่องราชอิสริยาภรณ์ เงิน และ สิทธิเข้าร่วมในงานพิธีชาติ

- การให้ความคุ้มครองช่วยเหลือในรูปแบบต่าง ๆ

พร้อมกันนั้นก็มีการตั้งคณะกรรมการชุดต่าง ๆ ขึ้นเพื่อรับนโยบายนี้ไปปฏิบัติให้บรรลุผล ตามเป้าหมายของรัฐบาล เช่น การตั้งคณะกรรมการประกวดอุปถัมภ์ เพื่อทำหน้าที่ วางนโยบาย และหลักเกณฑ์ในการประกวด ตลอดจนการแบ่งเงินรางวัลให้แก่การ ประกวดแต่ละประเภท แล้วมอบให้กระทรวงเกษตร กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงพาณิชยกรรมแยกกันไปจัดการประกวดขึ้น^๒ โดยมีหลักเกณฑ์สำคัญในการพิจารณาผล การประกวดแต่ละประเภท คือ

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กระทรวงอุตสาหกรรม, แฟ้ม อก. ๑ การส่งเสริมอุตสาหกรรม

"รายงานการประชุมอนุกรรมการ ก.พ.อ. เกี่ยวด้วยการให้บำเหน็จรางวัล ครั้งที่ ๑/๒๔๘๕"

^๒"ขอให้ถือการประกวดอุปถัมภ์ว่าเป็นการช่วยชาติมิให้ชาติเครื่องใช้",

สรุปรอง (๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๗) : ๑, ๘

๑. การเกษตรกรรม พิจารณาผู้ที่ทำการผลิตได้มากกว่าเกณฑ์ปกติ
 ๒. การพาณิชย์ พิจารณาที่ผลของงาน โดยถือหุ้นจริงเป็นเกณฑ์ ประกอบรายได้ และกำไรสุทธิ

๓. การอุตสาหกรรม พิจารณาที่ผลผลิตประกอบกับการจัดการ^๑ ซึ่งจะเห็นว่ามาตรการนี้มุ่งเพื่อเร่งรัดการผลิตในภาคเอกชนเป็นส่วนใหญ่ และเพื่อผลในด้านความยุติธรรมในการพิจารณา จึงกำหนดให้ผู้เข้าประกวดทุกประเภทต้องเป็นคนไทย ทั้งที่เป็นผู้ประดิษฐ์ผลงานด้วยตัวเอง และเป็นเจ้าของโรงงานซึ่งผลิตสิ่งของนั้น ๆ และห้ามมิให้โรงงานหรือองค์การที่รัฐบาลมีทุนร่วมอยู่เข้าร่วมในการประกวดอย่างเด็ดขาด^๒ ด้วยเหตุนี้งานประกวดการผลิตทางเกษตร อุตสาหกรรม และพาณิชย์ในสมัยนี้จึงจัดขึ้นเป็นงานประจำปี นอกจากนี้ยังมีการประกวดเมื่อมีงานสำคัญของชาติ และเมื่อมีงานประเพณี หรืองานอื่น ๆ ขึ้นในท้องที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศอีกด้วย

สำหรับการประกวดการผลิตอุตสาหกรรมนั้นแบ่งประเภทการประกวดออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ คือ

๑. การประกวดสิ่งประดิษฐ์ โดยเน้นการประดิษฐ์ที่ใช้วัตถุภายในประเทศ มีด้วยกัน ๔ ประเภท คือ

ก) สิ่งประดิษฐ์ควายนไม้ไผ่

^๑ กระทรวงอุตสาหกรรม, แฟ้ม ออก. ๑ การส่งเสริมอุตสาหกรรม
 "รายงานการประชุมวงหลักเกณฑ์การพิจารณาว่าเห็นความชอบผู้ประกอบการ
 อุตสาหกรรม ครั้งที่ ๑/๒๔๔๕"

^๒ "ขอให้ถือการประกวดอุपाถักมว่าเป็นการช่วยชาติมิให้ชาติเคืองใจ",
สรีกรร (๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๔๗) : ๑, ๘

ข) สิ่งประดิษฐ์ควายกินเผา

ค) กระดาษ

ง) สิ่งประดิษฐ์พิเศษ

๒. การแข่งขันการปั้นด้วย

ก) แข่งขันระหว่างผู้ที่สำเร็จ หรืออยู่ในระหว่างการอบรมของกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม โดยใช้เครื่องปั้นแบบมาตรฐานของกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม
 ข) การแข่งขันระหว่างประชาชนทั่วไป โดยไม่จำกัดชนิดของเครื่องปั้น นอกจากนั้นยังมีการประกวดการประดิษฐ์อุตสาหกรรมอื่น ๆ เช่น เครื่องมือ เครื่องกล เครื่องจักร เครื่องไฟฟ้า หรือการผลิตวัตถุดิบที่จะใช้ในการอุตสาหกรรมและอื่น ๆ ซึ่งผลงานทางอุตสาหกรรมนี้จะได้รับรางวัลสูงตามลำดับความสำคัญ คือ

๑. ลักษณะความคิด

๒. ลักษณะวัตถุดิบและแบบเครื่อง

แต่ละลักษณะมีคะแนนอย่างต่ำ ๑๐๐ คะแนน อย่างสูง ๒,๐๐๐ คะแนน และ ๑ คะแนน มีค่าเท่ากับรางวัลเงินสด ๑ บาท เพราะฉะนั้นรางวัลอย่างต่ำที่สุด คือ ๒๐๐ บาท อย่างสูง ๔,๐๐๐ บาท แต่มีข้อแม้ว่าผู้เข้าประกวดจะต้อง มอบผลงานที่ได้รับรางวัลให้เป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐบาล^๒

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

^๒ กระทรวงอุตสาหกรรม, แฟ้ม อก.๑ การส่งเสริมอุตสาหกรรม

"คำสั่งกระทรวงอุตสาหกรรม ที่ น. ๑๒๗๗/๒๔๕๕ เรื่องระเบียบการให้รางวัลแก่ผู้ที่ทำอุปกรณ์อุตสาหกรรมสำเร็จ จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม ถึงนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ ๓ กันยายน ๒๔๕๕"

นอกจากนี้กรณีการใช้คำขวัญต่าง ๆ ก็เช่นเดียวกัน คือ นับตั้งแต่รัฐบาลไทยตัดสินใจเช่นสัญญาว่ารวมกับญี่ปุ่นพร้อม ๆ กับการเกิดคำขวัญ "ท่านผู้นำไปทางไหนเราจะตามไปด้วย" แล้ว คำขวัญอื่น ๆ ก็ถูกสร้างขึ้นนำมาใช้มากมายกว่าในระยะแรก ตามความสอดคล้องและเพื่อสนองนโยบายในแต่ละด้านแต่ละประการของรัฐบาล รวมทั้งการใช้สื่อมวลชนต่าง ๆ เพื่อจูงใจประชาชนในอันที่จะสนองนโยบายของรัฐบาลก็มีมากประเภท และจริงจังกยิ่งกว่าอดีตด้วย เช่น การโฆษณา คำขวัญต่าง ๆ ของจอมพล ป. บนหน้าแรกของหนังสือพิมพ์รายวันทุกฉบับ การสนทนาขึง มัน - คง การกระจายเสียงบทความเชิญชวนและขอความร่วมมือต่าง ๆ

๒. การส่งเสริมบทบาทการผลิตของคนไทย

นโยบายส่งเสริมการผลิตโดยคนไทยนั้นได้กำหนดขึ้นมาก่อนแล้วตั้งแต่จอมพล ป. เข้าบริหารประเทศ เพื่อที่จะให้เกิดความเจริญทางเศรษฐกิจแก่ประเทศชาติขึ้น และเมื่อสงครามเพิ่มภาระแก่รัฐบาลในการที่จะต้องผลิตสินค้าต่าง ๆ เพื่อกองทัพและการขจัดปัญหาการขาดแคลนภายในประเทศ รัฐบาลจึงต้องระดมส่งเสริมให้เกิดการผลิตมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยรัฐบาลเข้าไปควบคุมการผลิตเอง และห้ามการผลิตสิ่งของที่ไม่จำเป็นอย่างเด็ดขาดเพื่อประหยัดปัจจัยการผลิตและทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อให้ปริมาณและประเภทของสินค้าเป็นไปตามความต้องการของรัฐบาล คือ บางประเภทต้องการให้ผลิตมากขึ้น แต่บางประเภทต้องการให้ผลิตน้อยลง ทั้งนี้โครงสร้างการอุตสาหกรรม และเกษตรกรรมจะได้เป็นไปตามความต้องการของประเทศในขณะนั้นอย่างแท้จริง ขณะเดียวกันรัฐบาลก็ได้ชักชวนให้เกิดความร่วมมือ และประสานงานกันระหว่างรัฐบาลและผู้ประกอบการผลิตอื่น ๆ ด้วย

สำหรับงานส่งเสริมให้เอกชนดำเนินการผลิตตามนโยบายของรัฐบาลนั้น รัฐบาลเร่งส่งเสริมการผลิตทางการเกษตร โดยรัฐบาลจะเข้าควบคุมกลไก

การจำหน่ายให้รวบรวมเข้าเป็นเสบียงอาหารของคนในชาติเป็นสำคัญ และแบ่ง
 บันให้พลเมืองบริโศกให้ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย ซึ่งถ้าเหลือส่งออกได้ก็จะมีผลดีในการ
 ที่จะได้เงินตราต่างประเทศมาซื้อสินค้าที่จำเป็น ทั้งยังช่วยวิธีการต่าง ๆ คือ การหา
 เงินเพื่ออุดหนุนเอกชนในรูปของการให้กู้ การแจกจ่ายเมล็ดพันธุ์ และให้ความรู้เกี่ยว
 กับการเพาะปลูกแต่ละชนิด อันเป็นโอกาสให้รัฐบาลสามารถแทรกตัวเข้าไปควบคุมการ
 ผลิตทางเกษตรได้ด้วยการชักชวน และส่งเสริมให้เกษตรกรเพาะปลูก แต่ผลผลิตที่
 รัฐบาลต้องการใช้ในการในขณะหนึ่ง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่วัตถุดิบในการผลิตสินค้า
 สำเร็จรูปที่ประเทศต้องการใช้ เพราะขาดการค้ากับประเทศอื่นลงเกือบหมด หรือ
 กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็เพื่อที่จะสนับสนุนอุตสาหกรรมที่รัฐบาลส่งเสริมขึ้น เพื่อป้องกันการ
 ขาดแคลนภายในอันมีอยู่มากชนิดขึ้นทุกขณะที่สงครามรุนแรงขึ้น เช่น ฝ้าย ยาสูบ
 ฝิ่น ฯลฯ ตลอดจนการผลิตเพื่อให้ประชาชนแต่ละครอบครัวหรือทุกหน่วยทั่วประเทศ
 สามารถช่วยตัวเองได้ทั้งในเรื่องอาหารการกินและเสื้อผ้าเครื่องใช้อื่น ๆ ดัง
 เช่นพระราชบัญญัติการสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ที่ผลบังคับใช้แก่ประชาชนทั่วประเทศนั้น
 ได้ขยายความหมายการบังคับออกไปกว้างขวางขึ้น และยังสามารถใช้องค์กรทาง
 สังคมต่าง ๆ เข้าสนับสนุนนโยบายเร่งส่งเสริมการผลิตอาหารนี้อย่างกว้างขวาง
 เช่น กรมการศาสนาได้ออกประกาศให้พระสงฆ์ สามเณร และลูกศิษย์ที่อาศัยอยู่ใน
 วัดทุกวัดทั่วราชอาณาจักรมีหน้าที่จะต้องทว่าสวนครัวในเขตวัดตามกฎหมายของรัฐบาลฉบับ
 นี้ด้วย นอกจากการชักชวนให้เกษตรกรหันมานิยมปลูกพืชนั้น ๆ แทนพืชเดิมที่เคย
 ปลูกอยู่ด้วยการชี้แจงให้เห็นถึงปัญหาความจำเป็นเพื่อที่จะเป็นการช่วยเหลือ

"คณะสงฆ์ร่วมมือกับทางการ", สรีรัง (๑๒ พฤศจิกายน ๒๔๘๖)

ประเทศชาติในยามคับขันแล้ว รัฐบาลยังใช้วิธีให้ราคาผลผลิตในราคาสูงเพื่อหันเหความสนใจของประชาชนด้วย ดังนั้นจึงปรากฏเสมอว่าราคาพืชผลที่รัฐบาลต้องการใช้มากนั้นมักจะมีราคาสูงกว่าพืชอื่น ๆ

ใน พ.ศ. ๒๔๘๗ สงครามทางเคเคมีรุนแรงมาก และประเทศไทยถูกโจมตีทางอากาศอย่างหนัก ภาวะปั่นป่วนวุ่นวายมีอยู่ทั่วไป รัฐบาลไม่สามารถควบคุมให้เกษตรกรผลิตพืชได้ตามความต้องการ และหลังจากที่รัฐบาลมีประกาศให้ราษฎรอพยพเพื่อหลบภัยทางอากาศแล้วมาตรการส่งเสริมการเกษตรก็เป็นไปในรูปของการประชาสัมพันธ์ทางวิทยุ และหนังสือพิมพ์อย่างเด่นชัด เช่น ขอให้อพยพไปพร้อมกับคำขวัญที่ว่า เกษตรทำ อุตสาหกรรมผลิต พาณิชยการค้าเกิด เพราะบัดนี้เหตุการณ์เฉพาะหน้าบีบบังคับเข้ามาแล้ว

นโยบายส่งเสริมการผลิตที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การส่งเสริมอุตสาหกรรมของคนไทย โดยเฉพาะการเร่งรีบผลิตสินค้าอุตสาหกรรมที่ขาดแคลนอย่างหนักในระหว่างสงคราม เพื่อสนองความต้องการของทั้งภาคเอกชนและภาครัฐบาล แต่รัฐบาลก็ต้องประสบปัญหาอย่างมากในการดำเนินงานด้านนี้ เพราะการอุตสาหกรรมในประเทศไทยนั้นอยู่ในระยะเพิ่งเริ่มพัฒนาขึ้นเท่านั้น กำลังการผลิตยังไม่มีมากพอ และวัตถุดิบที่ใช้ก็ไม่ค่อยมี หรือไม่สามารถผลิตได้ในประเทศ นอกจากนั้นนโยบายเข้าทำอุตสาหกรรมของรัฐบาลที่ดำเนินมาแต่ต้นก็เจริญไม่ทันกับเวลาที่ต้องเผชิญปัญหา เพราะนโยบายที่จะสร้างโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ในระยะเริ่มแรกนั้นมุ่งเน้นหนักอุตสาหกรรมที่จะผลิตเครื่องมือ เครื่องใช้ในอันที่จะเป็น

"ขอให้อพยพไปพร้อมกับคำขวัญกอพากัม", สรีกรุง (๑๘ กุมภาพันธ์

ประโยชน์และเป็นการช่วยเหลือกองทัพที่จะทำการรบ และการผลิตสินค้าที่จะไม่
 อากาศข้อได้เมื่อประเทศอยู่ในภาวะการรบเป็นสำคัญ แต่ในระหว่างมีเหตุการณ์
 คับขันฉุกเฉินยามสงครามอุตสาหกรรมเหล่านี้ก็ดำเนินงานไม่สำเร็จตามเป้าหมาย^๑
 และอุตสาหกรรมอื่น ๆ ที่มีมาตั้งแต่ต้นตลอดจนอุตสาหกรรมที่เพิ่งสร้างขึ้นบางประเภท
 ก็ไม่สามารถช่วยขจัดปัญหาขาดแคลนสินค้าในระหว่างสงคราม โดยเฉพาะสินค้าประ
 เภทเครื่องอุปโภคบริโภค และสินค้าจำเป็นอื่น ๆ ได้เลย แม้ว่ารัฐบาลจะได้จัดส่ง
 เจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าไปควบคุมการผลิตสินค้าต่าง ๆ อย่างใกล้ชิดทุกชั้นตอนก็ตาม การ
 ที่มาตรการดังกล่าวไม่ค่อยได้ผลมากนักนี้เนื่องจากโรงงานอุตสาหกรรมในประเทศขณะ
 นั้นต้องพึ่งวัตถุดิบจากต่างประเทศเป็นสำคัญ ทำให้มีการปิดตัวเองของโรงงานอุตสาหกรรม
 กรรมต่าง ๆ มากมายหลังจากเข้าร่วมสงครามได้ไม่นาน เพราะไม่สามารถหาวัตถุดิบ
 ดิบได้ เช่น การปิดตัวเองของบริษัทไทยแมช เมื่อวันที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๔๕ เพราะ
 ไม่มีโปแตชเชื่อมคลอเรทใช้ทำหัวไม้ขีดไฟและบริษัทตั้งอา และบริษัทมินแซ เปิด
 ทำงานเพียงสัปดาห์ละ ๔ วัน ๕ วัน ตามลำดับ ทั้งที่ความต้องการใช้มีสูงมาก เพราะ
 ไปแคชเชื่อมคลอเรทที่มีอยู่ลดน้อยลงทุกที^๒ หรือการขาดฝ้ายดิบของโรงงานทอผ้า การ
 ขาดเยื่อกระดาษของโรงงานกระดาษ การขาดน้ำมันดิบของโรงกลั่น การขาดน้ำมัน
 ละหุ่งของโรงงานฟอกหนัง ฯลฯ

^๑ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๑/๒๕๔๕ (สามัญ) สมัยที่ ๒
 ชุดที่ ๓ วันพฤหัสบดีที่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๔๕, หน้า ๑๒๘.

^๒ กระทรวงอุตสาหกรรม, แฟ้ม ออก. ๔.๕ โรงงานไม้ขีดไฟ "คำสั่ง
 กระทรวงอุตสาหกรรม ที่ ๑๒๒/๒๕๔๕ เรื่องกิจการไม้ขีดไฟ จากประธานกรรม
 การส่งเสริมอุตสาหกรรมไม้ขีดไฟ ถึงเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ ๒๖
 พฤษภาคม ๒๕๔๕"

ขณะเดียวกันนี้การจัดการและสร้างวัตถุดิบภายในประเทศเพื่อโรงงานของ
 รัฐบาล และเอกชนของคณะกรรมการและหน่วยงานที่รัฐบาลตั้งขึ้น ไม่สามารถ
 ทำงานได้สำเร็จ เพราะมีอุปสรรคหลายอย่าง เช่น ทรัพยากรธรรมชาติที่จะหา
 ได้ภายในประเทศมีไม่เพียงพอ คนไทยส่วนใหญ่ก็ยังขาดความรู้ ความชำนาญทาง
 เทคนิค และการสร้างวัตถุดิบนั้นก็จำเป็นต้องใช้วัตถุดิบจากต่างประเทศด้วย
 เช่น การทำปอแตชเชื่อมคลอเรตจากหม้อเซลล์ของกรมช่างแสงทหารบกจะต้องใช้
 ปอแตชเชื่อมคลอไรด์จากต่างประเทศด้วยเช่นกัน เป็นต้น แม้ว่ารัฐบาลจะแก้ปัญหา
 การขาดแคลนเหล่านี้ของโรงงานทั้งเอกชน และรัฐบาลด้วยการพยายามสั่งซื้อวัตถุดิบ
 จากญี่ปุ่น แต่ด้วยเหตุที่ปริมาณความต้องการวัตถุดิบประเภทต่าง ๆ ส่วนใหญ่
 ขยายตัวมากขึ้นตลอดเวลา เช่น ปอแตชเชื่อมคลอเรต เดิมใช้ปีละ ๒๐๐ ตัน แต่
 ในระหว่างสงครามต้องการใช้เพิ่มขึ้นอีกถึงปีละ ๕๐ - ๖๐ ตัน ปัญหาขาดแคลน
 วัตถุดิบจึงยังคงอยู่ และพัฒนาขึ้นมาเรื่อย ๆ จนกลายเป็นปัญหาที่รัฐบาลไม่สามารถ
 จะแก้ไขได้ ดังนั้นนอกจากเคมีภัณฑ์ หรือวัตถุดิบอื่น ๆ แล้วรัฐบาลไทยจึงต้องสั่งซื้อ
 ผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมสำเร็จรูปต่าง ๆ เข้ามาด้วย เช่น ไม้ขีดไฟ ทั้งที่ พ.ศ. ๒๔๘๔
 ก่อนที่จะเกิดสงครามครั้งนี้ไทยผลิตส่งไปขายต่างประเทศเป็นจำนวนถึง ๓๕๖,๐๗๒.
 กลัง^๒

กระทรวงอุตสาหกรรม, แฟ้ม ออก. ๔.๕ โรงงานไม้ขีดไฟ "คำสั่ง
 กระทรวงอุตสาหกรรม ลับ - คำนวณ ที่ ช. ๒๔๘๐/๒๔๘๖ เรื่องแลกเปลี่ยนสินค้ากับ
 ญี่ปุ่น จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการอุตสาหกรรม ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์
 ลงวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๔๘๖"

^๒ เรื่องเดียวกัน

สำหรับสินค้าจากโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ภายในประเทศที่ผลิตสินค้าได้ไม่มากนักนั้น ยังได้ถูกแบ่งสรรคอกเป็นส่วนเล็กน้อยเพื่อบรรเทาปัญหาขาดแคลนวัตถุดิบในกิจการต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องแก้ไขอย่างรีบด่วนด้วย เช่น การอนุญาตให้โรงงานกระดาษขายกระดาษให้โรงงานไม้ซีกไฟ ๒๐ ตันโดยผ่อนจ่ายเป็นงวด ๆ เพื่อบรรเทาความขาดแคลนไม้ซีก หรือวัตถุดิบ เคมีภัณฑ์ที่ข้อมาจากต่างประเทศ ได้เล็กน้อยถูกทางราชการทหารโอนนำไปใช้ในราชการทหารเสียหมด เช่น ในระยะต้นปี พ.ศ. ๒๔๘๗ เมื่อรัฐบาลสามารถซื้อโปแตชเทียมคลอเรตมาได้ ๗๒ ตันนั้น หลังจากที่สำนักงานกลางบริษัทจังหวัดนำไปใช้เพื่อผลิตไม้ซีกไฟได้เพียง .๗๕๐ ตัน ก็ถูกฝ่ายทหารขอไปใช้หมด^๒

ผลที่สุดความจำเป็นของภาวะสงครามก็ได้บังคับให้รัฐบาลจำเป็นต้องเข้าควบคุมกลไกการผลิตอุตสาหกรรมทุกอย่างในเวลาต่อมา เฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๕ เป็นต้นมาซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ประเทศไทยประสบภัยจากสงครามและเกิดความขาดแคลนมากยิ่งขึ้น การควบคุมโรงงานอุตสาหกรรมจึงดำเนินไปอย่างเต็มที่ โดยเริ่มจากการออกคำสั่งห้ามไม่ให้โรงงานอุตสาหกรรม ๒๕ ประเภทขาย ให้ ให้เช่า ให้เช่าช่วง โอน หรือกระทำการใด ๆ ให้กิจการไปอยู่ในกรรมสิทธิ์ หรือความครอบครองของบุคคลอื่น หรือให้การดำเนินกิจการนี้ตกไปอยู่ภายใต้ความควบคุมดูแลหรือการจัดการของบุคคลอื่นไม่ว่าโดยตรง หรือโดยปริยาย. กคนที่จะได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ของกระทรวงพาณิชย์ ได้แก่

๑กระทรวงอุตสาหกรรม, แฟ้ม อก. ๔.๕ โรงงานไม้ซีกไฟ "คำสั่งกระทรวงอุตสาหกรรม ที่ ๑๒๘๑/๒๔๘๗ เรื่องประกาศ จากประธานกัมการส่งเสริมอุตสาหกรรมไม้ซีกไฟ ถึงประธานกัมการประกาศและการค้ากระดาษ ลงวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๗

๒กระทรวงอุตสาหกรรม, แฟ้ม อก. ๔.๕ โรงงานไม้ซีกไฟ "คำสั่งกระทรวงอุตสาหกรรม ดับ - เฉพาะ - ความมาก ที่ ข. ๓๐๕๐/๒๔๘๗ เรื่องขอโอนโปแตชเทียมคลอเรต จาก ปกช.ช. ถึง พช.ทบ.ท (สนาม) ลงวันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๔๘๗"

๑. โรงงานขนมปังแห่งที่๕ เครื่องจักร
๒. โรงงานทำน้ำมันพืช
๓. โรงงานทำเหล้าและเบียร์
๔. โรงงานทำน้ำโซดาและน้ำหวานต่าง ๆ
๕. โรงเลื่อยไม้ควย เครื่องจักร
๖. โรงงานทำน้ำแข็ง
๗. โรงงานทำอาหารบรรจุกระป๋องและขวด
๘. โรงงานทำการหีบฝ้าย
๙. โรงงานทำการฟอกหนังสัตว์
๑๐. โรงงานทำการไม้หิน
๑๑. โรงงานทำปูนซีเมนต์
๑๒. โรงสีข้าวขนาดตั้งแต่ ๑๐ เกวียนหลวงต่อ ๒๔ ชั่วโมงขึ้นไป
๑๓. โรงงานทำกระเบื้องซีเมนต์
๑๔. โรงงานทำเครื่องจักรและอุปกรณ์
๑๕. โรงงานทำการกลึงเครื่องโลหะและเครื่องจักร
๑๖. โรงงานหีบเหล็กและตู้เซฟ
๑๗. อุตสาหกรรมการป่าไม้
๑๘. โรงงานทำการทอผ้าควย เครื่องจักร
๑๙. โรงงานทำการต่อเรือกลไฟและเรือยนต์
๒๐. โรงงานทำเครื่องเคลือบดินเผา
๒๑. โรงงานทำสบู่
๒๒. โรงงานทำไม้ขีดไฟ
๒๓. อุตสาหกรรมการเหมืองแร่
๒๔. โรงงานทำนุหรือกระดาษ

๒๕. โรงงานทำกระเบื้องกระดาศ

ต่อมามาตรการบังคับซื้อ หรือยึดโรงงานอุตสาหกรรมเอกชนก็เริ่มขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๘๖ โดยรัฐบาลยึดหลักการว่า โรงงานประเภทใดมีความสำคัญต่อความมั่นคงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศระหว่างสงครามรัฐก็จะยึดกิจการนั้นทันที โดยกองบัญชาการทหารสูงสุดมีคำสั่งเมื่อวันที่ ๒๔ เมษายน ๒๔๘๖ ให้จัดตั้งเจ้าหน้าที่ขึ้นเพื่อไปทำการยึดโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ของเอกชน แบ่งออกเป็น ๓ สาย คือ

๑. น.ท.ถ.ป. วาระรังสี	ทำการยึดรวม	๒๗ ราย
๒. นท. พ. เพ็ญวชิราน	ทำการยึดรวม	๑๗ ราย
๓. นท. ก. กรโกสัยกาจ	ทำการยึดรวม	๑๗ ราย ^๒

ซึ่งในเวลาต่อมาปรากฏว่าคณะกรรมการได้ให้คำแนะนำแก่รัฐบาลถึงการยึดโรงงานอุตสาหกรรมเอกชน ๓ ประการ คือ

๑. รัฐบาลควบคุมโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญอยู่แล้วในทำนองผูกขาดทั้งการผลิต และการขาย ในด้านการผลิตก็ได้ให้พนักงานสรรพสามิตไปประจำในโรงงานเพื่อตรวจตราให้ผู้ประกอบอุตสาหกรรมขายให้แก่กรมสรรพสามิตไม่ให้ขายให้ผู้อื่นอยู่แล้ว และกรรมการบางส่วนเครื่องอุปโภคบริโภคยังคงควบคุมอีกชั้นหนึ่งด้วย

กระทรวงอุตสาหกรรม, แฟ้ม ออก. ๔.๑๐ โรงงานฟอกหนัง, "คำสั่งกองบัญชาการทหารสูงสุด ท.สนาม ที่ ๗๖/๒๔๘๕ เรื่องการควบคุมโรงงานอุตสาหกรรม"

^๒ กระทรวงอุตสาหกรรม, แฟ้ม ออก. ๔.๑๐ โรงงานฟอกหนัง "คำสั่งบก.ทอ. สนาม ที่ ๒๒๕ เรื่องขออนุมัติถอนการยึดโรงงานอุตสาหกรรม จาก มท.ทอ. ถึง ผู้บัญชาการทหารสูงสุด ลงวันที่ ๒๔ เมษายน ๒๔๘๖"

๒. ปัญหาความสามารถที่จะดำเนินงานต่อไป เพราะสาเหตุที่แท้จริงที่โรงงานเอกชน หรือแม้แต่โรงงานของรัฐบาลไม่สามารถทำการผลิตต่อไปได้เป็นเพราะการขาดแคลนวัตถุดิบ ฉะนั้นถ้าซื้อวัตถุดิบก็อาจจะต้องปิดโรงงานนั้น ๆ ไว้เฉย ๆ เช่นกัน

๓. เมื่อยึดโรงงานอุตสาหกรรมนั้น ๆ มาแล้วจะเรียกทุนคืนได้หรือไม่ คือ ถ้ายึดมาแล้วไม่สามารถจะผลิตได้รัฐบาลก็ต้องเสียเงินไปโดยเปล่าประโยชน์ ประกอบกับขณะนั้นกรุงเทพ และชนบุรีถูกโจมตีทางอากาศรุนแรงมาก โรงงานที่ยึดมาก็ยังอยู่ในฐานะเสี่ยงต่อการถูกทำลายมากขึ้นด้วย

ต่อมารัฐบาลจึงได้เปลี่ยนแปลงและกำหนดมาตรการใหม่สำหรับการดำเนินงานด้านนี้ขึ้นคือ การยึดโรงงานอุตสาหกรรมเอกชนยังคงดำเนินต่อไป เพื่อดำเนินการผูกขาดอุตสาหกรรมนั้น ๆ เฉพาะในโรงงานที่รัฐถือว่ามีความสำคัญต่อการยุทธวิธีเพื่อให้มีของพอใช้เท่านั้น หรือถ้าไม่ยึดก็จะดำเนินการ ดังนี้

๑. ควบคุมการดำเนินงาน
๒. ควบคุมการจำหน่าย
๓. ย้ายโรงงานไปอยู่ที่ปลอดภัย ซึ่งควรเป็นจังหวัดข้างเคียง เช่น สระบุรี ลพบุรี เพชรบูรณ์^๒

^๑ กระทรวงอุตสาหกรรม, แฟ้ม อก. ๔.๕ โรงงานไม้ขีดไฟ "บันทึกรายงานการประชุมกับการดำเนินการบังคับซื้อโรงงานไม้ขีดไฟ (ครั้งที่ ๑๖) วันที่ ๒ มีนาคม ๒๔๘๗"

^๒ กระทรวงอุตสาหกรรม, แฟ้ม อก. ๔.๕ โรงงานไม้ขีดไฟ "บันทึกรายงานการประชุมกับการดำเนินการบังคับซื้อโรงงานไม้ขีดไฟ (ครั้งที่ ๑๘) วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๔๘๗"

สำหรับปัญหาคนงานไม่พอทำงานที่เป็นสาเหตุหนึ่งซึ่งทำให้โรงงานทำงานไม่ได้เต็มที่ประการหนึ่งนั้น เป็นปัญหาที่มีมาตั้งแต่พระราชบัญญัติโรงงาน พุทธศักราช ๒๔๘๒ บังคับให้โรงงานอุตสาหกรรมต้องใช้คนงานสัญชาติไทยถึง ๗๕ % แล้ว เพราะแต่เดิมอาชีพกรรมกรโรงงานเป็นของชาวจีนเท่านั้นที่ทำอยู่ เนื่องจากกรรมกรไทยทนงานหนักไม่ไหว และค่าจ้างของกรรมกรในโรงงานนั้นถูกมาก - ขณะที่กรรมกรไทยมีค่าครองชีพสูงกว่ากรรมกรจีน และเมื่อสงครามเกิดขึ้นผู้มุนยกุลพลเข้าประเทศไทย ประชาชนก็เริ่มอพยพออกไปอยู่ชนบท และเมื่อการโจมตีทางอากาศรุนแรงการอพยพมีมากขึ้นรัฐบาลจึงได้ให้อำนาจแก่ทางจังหวัดที่จะบังคับแก่ประชาชนในท้องที่ได้ตามพระราชบัญญัติให้อำนาจในการเตรียมการป้องกันประเทศ พุทธศักราช ๒๔๘๔ มาตรา ๔ อนุมาตรา ๑ เพื่อให้ประชาชนทำงานในโรงงานต่าง ๆ และทางจังหวัดมีหน้าที่จะต้องดูแลโรงงานอุตสาหกรรมในเขตจังหวัดของตนด้วย นอกเหนือจากการระดมวัตถุดิบอื่น ๆ มาใช้ให้สอดคล้องกับปัญหาและภาวะความจำเป็นของประเทศแล้ว

ดังนั้นนอกจากความบีบคั้นจากความเป็นอยู่แล้วรัฐบาลยังเรียกร้องให้ประชาชนเสียสละ และร่วมมือกับรัฐบาลในงานต่าง ๆ มากมาย ในด้านการอุตสาหกรรมกระทรวงอุตสาหกรรมได้ออกแจ้งความส่งไปยังข้าหลวงทุกจังหวัด เพื่อชวนแก่บรรดาบริษัท ห้าง ร้าน องค์กรต่าง ๆ และประชาชนผู้รักชาติที่มีโลหะต่างๆ

กระทรวงอุตสาหกรรม, แฟ้ม ออก. ๔.๕ โรงงานไม้ขีดไฟ "บันทึก
รายงานการประชุมกัมการดำเนินงานบังคับซื้อโรงงานไม้ขีดไฟ (ครั้งที่ ๑๖) วันที่
๒ มีนาคม ๒๔๘๗"

คำสั่งกระทรวงมหาดไทย ที่ อ. ๔๓๑๐/๒๔๘๗ "เรื่องการลดปริมาณการ
ปันส่วนไม้ขีดไฟ" จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวง
อุตสาหกรรม ลงวันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๔๘๗

ซึ่งเป็นสิ่งที่หายากมาก และมีอยู่ในครอบครองให้ร่วมกันเสียสละโดยมอบให้แก่
รัฐบาลอันจะเป็นการช่วยเหลือชาติทางหนึ่ง ประกอบด้วยโลหะต่าง ๆ คือ เหล็ก
เส้น เหล็กท่อน เหล็กแผ่น ท่อเหล็ก เศษเหล็ก ทองแดง เศษทองแดง ทอง
เหล็ก เศษทองเหลือง และตะกั่ว โดยกำหนดศูนย์รับการบริหารไว้ที่หน่วยราชการ
ต่าง ๆ ทั่วราชอาณาจักร คือ

๑. กระทรวงอุตสาหกรรม
๒. กรมต่าง ๆ ในสังกัดกระทรวงอุตสาหกรรม ได้แก่ กรมส่งเสริม
อุตสาหกรรม กรมโลหกิจ กรมวิทยาศาสตร์
๓. ศาลากลางจังหวัด
๔. ที่ว่าการอำเภอ หรือกิ่งอำเภอ
๕. สำนักงานเทศบาล
๖. สำนักงานทะเบียนท้องถิ่น

และนอกจากนี้ยังมีโอกาสสำคัญ ๆ ต่าง ๆ อีกมากมายที่รัฐบาลเชิญชวนให้ชาวไทยใน
ท้องที่ต่าง ๆ ร่วมกันเสียสละเพื่อช่วยชาติ เช่น การเสียสละเพื่อเป็นของขวัญเนื่อง
ในโอกาสวันเกิดของนายกรัฐมนตรี วันที่ ๑๔ กรกฎาคม ซึ่งส่วนใหญ่ของสิ่งของ
ที่รัฐบาลเชิญชวนให้ประชาชนบริจาคนี้จะเป็นอุปกรณ์เพื่อการรบ หรือนำไปใช้เพื่อ
การรบในที่สุด เช่น เศษเหล็กประมาณ ๓,๐๐๐ กก. ที่คณะกรรมการอำเภอบ้าน

กระทรวงอุตสาหกรรม, แฟ้ม ออก. ๒ อุตสาหกรรมเหมืองแร่และ
โลหกรรม "แจ้งความกะชวงการอุสาหกัม เรือง เชนชวนสละโลหะเพื่อช่วย
ชาติ"

ลาด จังหวัดเพชรบุรี มอบให้รัฐบาลผ่านบริษัทส่งเสริมอุตสาหกรรมนั้น^๑ แม้ว่า รัฐบาลจะมีความประสงค์เบื้องต้นจะนำไปใช้ในอุตสาหกรรมเหมืองแร่^๒ แต่ใน เวลาต่อมาทางกระทรวงกลาโหมก็ได้ขอรับ เศษเหล็กรายนี้จากทางจังหวัดทั้งหมด ไปใช้ในราชการกองทัพเรือ^๓ เป็นต้น นอกจากนี้บริษัทแร่และยางไทยจำกัดยังต้อง การใช้เหล็กจากการบริจาคเพื่อทำเหมืองแร่ถึงปีละ ๒๕๐ ตัน^๔ กรมส่งเสริม อุตสาหกรรมต้องการเหล็กและทองแดงในเวลา ๑ ปี จากปลาย พ.ศ. ๒๔๘๕ ถึงสิ้น พ.ศ. ๒๔๘๖ ประมาณ ๖,๐๐๐ กก. เพื่อทำเครื่องบินเส้นใย เครื่องพัน

^๑ กระทรวงอุตสาหกรรม, แฟ้ม อก. ๖ อุตสาหกรรมเหมืองแร่ และโลหกรรม
"คำสั่งศาลากลางจังหวัดเพชรบุรี ที่ ๕๖๓๘/๒๔๘๕ เรื่อง รวบรวมเศษเหล็กจากคณะ กรรมการจังหวัดเพชรบุรี ถึงปลัดกระทรวงการอุตสาหกรรม ลงวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๘๕"

^๒ กระทรวงอุตสาหกรรม, แฟ้ม อก. ๖ อุตสาหกรรมเหมืองแร่และโลหกรรม
"บันทึกกรมโลหกิจ ที่ ๘๗๐/๒๔๘๕ เรื่อง รวบรวมเศษเหล็ก เสนอปลัดกระทรวงการ อุตสาหกรรม ลงวันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๔๘๕"

^๓ กระทรวงอุตสาหกรรม, แฟ้ม อก. ๖ อุตสาหกรรมเหมืองแร่ และโลหกรรม
"คำสั่งศาลากลางจังหวัดเพชรบุรี ที่ ๖๕๕๘/๒๔๘๕ เรื่อง ต้องการเศษเหล็ก จากคณะ กรรมการจังหวัดเพชรบุรี ถึงปลัดกระทรวงการอุตสาหกรรม ลงวันที่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๔๘๕"

^๔ กระทรวงอุตสาหกรรม, แฟ้ม อก. ๖ อุตสาหกรรมเหมืองแร่ และ โลหกรรม "บันทึกกรมโลหกิจ ที่ ๑๑๒๗/๒๔๘๕ เรื่อง ขอขานความต้องการ เศษโลหะต่าง ๆ เสนอปลัดกระทรวงการอุตสาหกรรม ลงวันที่ ๑๒ กันยายน ๒๔๘๕"

เชื่อกัน ส่งไปยังจังหวัดต่าง ๆ ที่รัฐบาลส่งเสริมอุตสาหกรรมในครัวเรือนอยู่^๑ และ
ยังมีความต้องการที่จะใช้เพื่อกิจการอื่น ๆ อีกมาก ดังนั้นเพื่อที่จะให้ได้รับผลยิ่งขึ้น
ทางกระทรวงศึกษาธิการได้มีหนังสือส่งไปยังศึกษาธิการจังหวัด ให้แจ้งไปยังศึกษา
ธิการอำเภอให้แจ้งแก่โรงเรียนต่าง ๆ ทั้งโรงเรียนรัฐบาล และโรงเรียนราษฎร์
ขอร้องให้นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียนนำเศษโลหะต่าง ๆ ตามที่เชิญชวนให้ห่าง
ร้านต่าง ๆ บริจาคมามอบให้แก่ทางราชการอีกทีหนึ่ง^๒

แต่ด้วยเหตุที่โลหะต่าง ๆ เป็นยุทธปัจจัยที่สำคัญสำหรับการรบ และ
กองทัพญี่ปุ่นที่ตั้งประจำอยู่ในประเทศไทยก็จำเป็นต้องใช้เช่นกัน จึงใช้เงินที่กู้มา
จากกระทรวงการคลังจำนวนมากนั้นรับซื้อโลหะต่าง ๆ จากพ่อค้าชาวจีนโดยให้
ราคาสูงกว่าราคาปกติ หรือราคาในท้องตลาดมาก ทำให้เกิดการกว้านซื้อเศษ
โลหะหรือสิ่งของเครื่องใช้ที่ทำด้วยโลหะทุกชนิดกันอย่างมาที่วราชอาณาจักร เพราะ
มีโอกาสที่จะได้กำไรอย่างสูง เช่น เหล็กเพลาล้อรถยนต์ พ่อค้าจีนรับซื้อในราคา
เพลาล้อ ๓๐ - ๔๐ บาท แต่นำไปขายให้ชาวญี่ปุ่นอีกต่อหนึ่งในราคาเพลาล้อ ๖๐
- ๗๐ บาท^๓ โดยพ่อค้าจีนที่รับซื้อไว้จะส่งทางรถไฟและทางเรือมาขายยังกรุงเทพฯ

^๑ กระทรวงอุตสาหกรรม, แฟ้ม อก. ๖ อุตสาหกรรมเหมืองแร่
และโลหกรรม "คำสั่งกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม คำนวณที่ ๑๖๖๑/๒๔๔๕ เรื่องเสส
โลหะต่าง ๆ จากอธิบดีกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ถึงปลัดกระทรวงการอุตสาหกรรม"

^๒ "ขอเสสโลหะจากนักเรียน, สรีกรัง (๔ มีนาคม ๒๔๔๖) : ๑,
๑๑

^๓ กระทรวงอุตสาหกรรม, แฟ้ม อก. ๖ อุตสาหกรรมเหมืองแร่
และโลหกรรม "คำสั่งศาลากลางจังหวัดพิจิตร ลับ ที่ อ. ๔๓๒๔/๒๔๔๖ เรื่อง
คนต่างค้ากว้านซื้อโลหะเพลาล้อ จากคณะกรรมการจังหวัด ถึงปลัดกระทรวงการ
อุตสาหกรรม ลงวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๔๔๖"

ครั้งละมาก ๆ ในขณะที่เศษโลหะที่ราษฎรบริจาคให้แก่ทางราชการนั้นแม้ในบางจังหวัด เช่น มหาสารคามจะมีมากถึง ๑ ตูร์ตไฟ แต่เป็นเศษโลหะ ๆ ที่ใช้การไม่ได้แล้วโดยมาก ซึ่งทางจังหวัดเองก็พิจารณาว่าถ้าจัดส่งมารัฐบาลก็จะต้องเสียค่าใช้จ่ายและค่าพาหนะบรรทุกซึ่งมีราคาแพงมากในยามนั้นไปโดยเปล่าประโยชน์ เพราะฉะนั้นโลหะที่รัฐบาลได้รับจากการบริจาคจึงยังไม่พอกับความต้องการของโรงงานต่าง ๆ อยู่นั่นเอง ในขณะที่โลหะปริมาณมากกว่า คุณภาพดีกว่าตกไปอยู่ในมือและเป็นประโยชน์แก่ชาวต่างชาติ ดังนั้นปัญหาขาดแคลนสินค้าอุตสาหกรรมในระหว่างสงครามจึงเป็นปัญหาที่รัฐบาลชุดนี้ต้องประสบความล้มเหลวในการแก้ไขตลอดมาจนสิ้นสมัยของรัฐบาล

การแก้ปัญหาการขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภค

เมื่อสงครามเกิดขึ้นนั้นการผลิตของชาติซึ่งอยู่ในระยะเริ่มพัฒนาตามนโยบายของจอมพล ป. ในระยะแรกยังไม่สัมฤทธิ์ผลทันที่ กว่าการผลิตของประเทศยังคงจำกัดทั้งประเภท และปริมาณ นอกจากนั้นการที่จอมพล ป. นำประเทศเข้าสู่สงครามช่วงชิงดินแดนอินโดจีนภายหลังจากเริ่มพัฒนาประเทศได้ไม่นานก็ทำให้การผลิตเริ่มไม่ได้สัดส่วนกับการใช้สอย เพราะสงครามเป็นตัวการทำลายล้างทรัพยากรที่สำคัญทางหนึ่ง ดังนั้นทรัพยากรที่มีอยู่ในประเทศจึงถูกใช้ไปอย่างสิ้นเปลืองกว่าในยามปกติมาก ต่อมาเมื่อประเทศต้องเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๒ ความจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรในประเทศก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้นตามขนาดของสงคราม ฉะนั้น เมื่อ

กระทรวงอุตสาหกรรม, แฟ้ม อก. ๖ อุตสาหกรรมเหมืองแร่และโลหกรรม "คำสั่งศาลากลางจังหวัดพิจิตร ที่ อ. ๗๘๕/๒๔๔๖ เรื่องคนต่างด้าวกว่านชื่อเสสเหล็ก จากคณะกรรมการจังหวัดพิจิตร ถึงปลัดกระทรวงการอุตสาหกรรม ลงวันที่ ๓๑ เมษายน ๒๔๔๖"

สงครามโลกยิ่งขยายความรุนแรงสู่ประเทศไทยมากขึ้นเท่าใด ปัญหาขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภคตลอดจนปัญหาอื่น ๆ ทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้นด้วย รัฐบาลจอมพล ป. ก็ได้พยายามแก้ไขปัญหาเหล่านี้โดยในชั้นแรกนั้นเป็นการขอความร่วมมือจากประชาชนให้ช่วยกันประหยัดทรัพยากรเองโดยสมัครใจ โดยรัฐบาลได้สร้างคำขวัญ และบทความต่าง ๆ ออกโฆษณาจูงใจ ต่อมาเมื่อสถานการณ์ทุกด้านผันแปร เข้าสู่สภาพสงครามอย่างแท้จริงแล้วรัฐบาลจึงได้สร้างมาตรการขึ้นเพื่อเข้าควบคุมทรัพยากร และสินค้าอุปโภคบริโภคในประเทศทั้งหมดและขณะเดียวกัน รัฐบาลก็ได้ชักชวนให้เกิดความร่วมมือ และการประสานงานจากประชาชนด้วย โดยใช้สื่อมวลชนช่วยประชาสัมพันธ์

การควบคุมปริมาณสินค้า

ปริมาณสินค้าของไทยระหว่างสงครามนั้นลดลงไปอย่างมาก เพราะสินค้าต่าง ๆ ที่เราต้องพึ่งพาจากต่างประเทศนั้นไม่ได้เข้ามาอีกเลย การค้าของไทยทำกับญี่ปุ่นเท่านั้นเป็นส่วนใหญ่ และส่วนเล็กน้อยที่ทำกับประเทศที่ญี่ปุ่นยึดครอง แต่สินค้าที่สั่งซื้อและได้รับจากญี่ปุ่นนั้นมีจำนวนน้อยมาก ดังนั้นเพื่อที่จะให้สินค้าจำนวนน้อยถูกใช้ไปในทางที่เหมาะสม รัฐบาลจึงต้องควบคุม จัดสรรสินค้าของประเทศที่มีอยู่ในขณะนั้นให้ใช้จ่ายไปอย่างเหมาะสมตามภาวะทางการเมือง และสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล

สินค้าจากต่างประเทศ

การค้าระหว่างประเทศซึ่งเคยเป็นไปอย่างเสรีนั้นเปลี่ยนแปลงไปเมื่เกิดสงครามขึ้น แม้ว่าบริษัทห้างร้านต่าง ๆ จะยังคงเป็นผู้ส่งสินค้าเข้า และส่งสินค้าออก แต่รัฐบาลมีนโยบายที่จะกีดกันบริษัทของชาวต่างประเทศต่าง ๆ ที่เคยดำเนินธุรกิจนี้มาแต่อดีต และให้การสนับสนุนบริษัทคนไทยเป็นส่วนใหญ่ พร้อมทั้งรัฐบาลก็ได้เข้ามาควบคุมการค้าขายนั้นเพื่อเสถียรภาพที่มั่นคงของประเทศ และรัฐบาล ทั้งในด้านการ

เมือง เศรษฐกิจ สังคม ที่จะได้รับประโยชน์จากสินค้าที่ส่งเข้ามา และไม่สูญเสีย
 สินค้ายุทธปัจจัย หรือสินค้าสำคัญอื่น ๆ ไปทั้งที่ความต้องการในประเทศมีจำนวนสูง
 มีหน่วยงานของรัฐ ได้แก่กระทรวงพาณิชย์ และสมาคมพ่อค้าไทย เป็นผู้รับนโยบาย
 ไปดำเนินการควบคุมทั้งสินค้าเข้า และสินค้าออก คือ หน่วยงานของรัฐดังกล่าวจะ
 เป็นผู้พิจารณาขั้นสุดท้ายว่าพ่อค้ารายใดจะได้รับอนุญาตให้เป็นผู้ส่งออก หรือนำเข้า
 สินค้าประเภทใดบ้าง โดยเป็นไปตามวิธีการดังนี้ บริษัทการค้าที่ต้องการส่งสินค้า
 ออกจะต้องนำหลักฐานการนำเข้าเข้ามาแจ้งแก่กระทรวงพาณิชย์ เพื่อขอแลกเปลี่ยน
 สินค้าส่งไปนอกประเทศให้เป็นประเภทที่รัฐบาลพิจารณาเห็นว่ามีพอใช้ภายในขณะนั้น
 เช่น ข้าว และมีจำนวนส่งออกที่พอเหมาะ ไม่ทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนภายใน
 ประเทศขึ้น สินค้าที่ส่งเข้ามาในประเทศก็จะต้องมีลักษณะสอดคล้องกับความต้องการ
 ในประเทศในขณะหนึ่ง ๆ เช่นกัน ซึ่งรัฐบาลหวังว่าขั้นตอนเหล่านี้จะแก้ปัญหาการ
 ขาดแคลนสินค้าขณะที่ประเทศกำลังทำสงครามได้

ด้วยเหตุที่สภาพการค้ากับต่างประเทศระหว่างสงครามของไทยเป็นการ
 ค้าขายกับญี่ปุ่น เป็นส่วนใหญ่ จึงได้ปรากฏระเบียบที่แน่นอนในการค้าขายของบริษัท
 คนไทยกับญี่ปุ่น คือ

การส่งสินค้าเข้า

๑. การสั่งซื้อสินค้าจากญี่ปุ่นทั้งสิ้นควรได้รับการเห็นชอบจากรัฐบาลไทย
 ก่อน
๒. เมื่อรัฐบาลไทยเห็นชอบด้วยแล้ว เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลไทยจะส่งราย
 การสินค้านั้น ๆ พร้อมทั้งรายละเอียดอื่นไปยังสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงโตเกียว
๓. เจ้าหน้าที่สถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงโตเกียว จะแจ้งให้
 เจ้าหน้าที่กรมการค้า กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นทราบเพื่อดำเนินการส่งสินค้า

มาให้

ต่อมาระเบียบนี้ได้เปลี่ยนแปลงใหม่หลังการเจรจาทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับญี่ปุ่นเสร็จสิ้นลง ซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่านอกจากมุ่งที่จะควบคุมปริมาณสินค้าของประเทศไทยขณะหนึ่ง ๆ แล้วยังต้องการที่จะส่งเสริมอาชีพการส่งออกสินค้าออกแก่คนไทยตามนโยบายพัฒนาการพาณิชย์ของรัฐบาลอีกด้วย โดยระเบียบใหม่สำหรับควบคุมสินค้าเข้าออกของประเทศไทยนั้นมีลักษณะดังนี้

๑. จำนวนสินค้าต่างประเทศที่จะส่งเข้ามาในประเทศไทยให้มีเจ้าหน้าที่รัฐบาลทำการรวบรวม คำนวณ และประมวลรายละเอียดทั้งหมดแล้วดำเนินการดังนี้

ก. สินค้าที่รัฐบาลเป็นผู้ดำเนินการอยู่ให้คิดไว้ต่างหาก เช่น น้ำมัน
เชื้อเพลิง

ข. สินค้าที่เหลือแยกออกเป็น ๒ ส่วน

- ส่วนที่ ๑ ๖๐ % มอบให้บริษัทคนไทยเป็นผู้ส่งเข้า โดยผ่านทางสมาคมพ่อค้าไทย ซึ่งรัฐบาลตั้งขึ้นมากด้วยวัตถุประสงค์นี้โดยเฉพาะ
- ส่วนที่ ๒ ๔๐ % เป็นส่วนที่แบ่งเพื่อไว้สำหรับบริษัทชาวต่างประเทศถ้าเขาขอร้อง

กระทรวงการต่างประเทศ; เลขที่เพิ่ม พพ. ๒/๒ : ๔ ความตกลง
ทางการค้าและเรื่องเกี่ยวกับการเงินกับญี่ปุ่น "คำสั่งกระทรวงการต่างประเทศ ด่วน
- ดับเฉพาะ ที่ ก. ๙๙๕/๒๔๕ เรื่องการสั่งซื้อสินค้าจากประเทศญี่ปุ่น จาก
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ลงวันที่
๑๓ กรกฎาคม ๒๔๕๕"

๒. มอบให้สมาคมพ่อค้าไทยรวบรวมบริษัทห้างร้านคนไทย ซึ่งมีคุณสมบัติตามที่กำหนดตั้งเป็นสมาคมขึ้น คือ

ก. ต้องเป็นบริษัทคนไทย

ข. เคยทำการส่งสินค้าจากต่างประเทศเข้ามาจำหน่ายภายในประเทศ ไม่ต่ำกว่า ๓ ปีคือ พ.ศ. ๒๔๔๒, ๒๔๔๓, ๒๔๔๔

ค. บังคับให้บริษัทคนไทยเหล่านั้นซึ่งประสงค์จะดำเนินการส่งสินค้าเข้าประเทศต่อไปเป็นสมาชิกของสมาคมนี้

ทั้งนี้เพื่อที่รัฐบาลจะได้สามารถควบคุมสินค้าเข้า และสินค้าออกของประเทศไทยผ่านสมาคมพ่อค้าไทย ให้เป็นไปตามความต้องการของรัฐบาลโดยตลอด เวลา

๓. วิธีพิจารณาเพื่อแบ่งจำนวนสินค้าที่จะส่งเข้าให้แก่บริษัทคนไทย ได้แก่

ก. ให้สำรวจว่าบริษัทการค้าของคนไทยบริษัทใดเคยส่งสินค้าอะไรเข้ามาบ้าง

ข. สำรวจว่าบริษัทแห่งหนึ่ง ๆ เคยมีจำนวนสินค้าที่ส่งเข้ามาแต่ละประเภทเท่าใด และใช้ตัวเลขนี้เป็นมาตรฐานในการแบ่งโควต้า ทั้งนี้โดยแบ่งจากจำนวน ๒๐ % ดังกล่าวข้างต้น

ค. ถ้าสินค้าใดที่ร้านค้าของคนไทยไม่เคยส่งเข้ามามาก่อน ให้พิจารณาจากการค้าสินค้านั้น ๆ ภายในประเทศจากใบเสร็จรับเงินที่มีแสดง

ง. เมื่อจัดแบ่งโควต้าสินค้าแล้ว ให้ส่งใบสั่งนี้ไปยังสำนักงานกลางของสมาคมพ่อค้าไทย ซึ่งในความเป็นจริงนั้นสมาคมพ่อค้าไทยไม่มีอำนาจในการตัดสินใจขึ้นแก่ชขาด หรือควบคุมการค้าใด ๆ เพราะสมาคมจะต้องส่งใบสั่งนี้พร้อมกับรายละเอียดอื่น ๆ ไปยังกรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ เป็นการภายในอีกต่อหนึ่ง ดังนั้นห้างร้านใดจะได้รับโควต้าสินค้าใด เท่าใดจึงต้องขึ้นอยู่กับ

การพิจารณาของรัฐบาลเท่านั้น

สำหรับการนำสินค้าเข้าประเทศพม่าที่เป็นผู้ตั้งเข้าจะต้องนำหลักฐานการนำเข้ามายื่นต่อเจ้าหน้าที่กระทรวงพาณิชย์ภายในกำหนดเวลา ๓๐ วันหรืออย่างช้า ๖๐ วันเป็นการแลกเปลี่ยนกับการขออนุญาตนำสินค้าออกนอกประเทศ คือ

๑. ผู้ขออนุญาตส่งสินค้าออกจะต้องนำหลักฐานการนำเข้า เช่น ใบขนสินค้า มาแสดงต่อเจ้าหน้าที่กระทรวงพาณิชย์ภายในกำหนดเวลา ๓๐ วันนับแต่วันที่ชำระอากรสินค้าเข้าโดยยังไม่ต้องนำสินค้ามาแสดงก็ได้
๒. ในกรณีที่ต้องการเสนอขายสินค้าให้แก่กระทรวงพาณิชย์ ผู้ขออนุญาตนำสินค้าออกจะต้องนำสินค้าที่ถูกต้องตามหลักฐานการนำเข้าที่ได้ยื่นไว้ตามข้อ ๑ เข้ามายังกรุงเทพ และแจ้งให้กรมควบคุมการค้าภายในทราบภายในเวลา ๓ เดือน
๓. ในกรณีที่สินค้านั้นส่งเข้ามากรุงเทพไม่สะดวกเพราะเป็นของใหญ่ หรือหนักมาก ให้มีหนังสือรับรองจากข้าหลวงประจำจังหวัดนั้นว่าได้มีสินค้าตามหลักฐานการนำเข้าอยู่ในจังหวัดนั้นจริง ส่งมาพิจารณาพร้อมกันแทนการนำสินค้าเข้ามา
กรุงเทพ

การส่งสินค้าออก

นอกจากสินค้าที่ประเทศไทยจะต้องส่งให้แก่ประเทศพันธมิตรตามสนธิสัญญา เช่น การส่งข้าวให้แก่ญี่ปุ่นทุกเดือนแล้ว เพื่อที่จะหาทางให้ได้สินค้าต่างประเทศ

กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่แฟ้ม พพ. ๒/๒ : ๔ ความตกลงทางการค้าและเรื่องเกี่ยวกับการเงินกับญี่ปุ่น "โครงการ ควบคุมสินค้าเข้าและออกเพื่อควบคุมสินค้าเข้าและออกของประเทศ (ลับ - ห้ามเปิดเผยเป็นอันขาด)"

^๒ "ระเบียบนำสินค้าออกนอกประเทศใหม่", สรีกรัง (๑๓ สิงหาคม

ที่จำเป็นเข้ามาสนองความต้องการของประเทศ และประชาชนจำนวนมากขึ้น
กระทรวงเศรษฐกิจก็ได้กำหนดเงื่อนไขในการส่งออกโดยทั่วไปไว้ว่า ผู้ที่จะส่ง
สินค้าออกจะต้องมีหลักฐานการนำสินค้าที่จำเป็นเข้ามา เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยน
กับสิทธิที่จะส่งออก และจะต้องทำการส่งออกตามวิธีการดังนี้ คือ

๑. ให้รวบรวมจำนวน และปริมาณของสินค้าไทยซึ่งรัฐบาลจะอนุญาตให้
ส่งออกได้ภายในเวลา ๑ ปี เพื่อถือเป็นหลักปฏิบัติ
๒. สินค้าที่อนุญาตให้ส่งออกทั้งหมดนี้ให้แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ ๒๐ %
และ ๘๐ % แต่ให้สงวน ส่วนนี้เอาไว้ ๑๐ % เพื่อสำรองกับบริษัทห้างร้านชาวต่าง
ประเทศถ้ามีการขอร้อง ส่วน ๒๐ % ของจำนวนที่ส่งออกนั้นให้บริษัทคนไทยเป็นผู้
ส่งออกตามโควตาที่รัฐบาลแบ่งให้ตามหลักการเกี่ยวกับการส่งสินค้าเข้า
๓. ให้บริษัทคนไทยเหล่านั้นทำหน้าที่ส่งสินค้าไทยออกนอกเป็นประเภท ๆ
ไป เช่น ข้าว คีบูก ยาง หนัง ฝ้าย น้ำมันพืช ฯลฯ ตามที่เคยทำการส่งสินค้าประ
เภทนั้น ๆ ออกในอดีต
๔. การซื้อสินค้าไทยเพื่อส่งเป็นสินค้าออกให้บริษัทคนไทยนั้น ๆ ติดต่อกับ
ผู้ซื้อโดยตรง แต่ราคาซื้อขายกันนั้นต้องได้รับอนุมัติจากกระทรวงพาณิชย์เป็น
การภายในก่อน

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่แฟ้ม พพ. ๒/๒ : ๘ ความตกลง
ทางการค้าและเรื่องเกี่ยวกับการเงินกับญี่ปุ่น "โครงการคุ้มครองสินค้าเข้าและออก
เพื่อควบคุมสินค้าเข้าและสินค้าออกของประเทศ (ลับ - ห้ามเปิดเผยเป็นอันขาด)"

แต่ปรากฏว่าการควบคุมให้ประเทศมี หรือได้รับสินค้าต่าง ๆ ตามต้องการ และสอดคล้องกับภาวะการณ์ภายในประเทศนั้นไม่เป็นผลสำเร็จ เพราะญี่ปุ่นไม่ยินยอมปฏิบัติ และขายเบี่ยงเงินโอนที่มีอยู่เสมอ สินค้าบางประเภทสั่งไว้นานกว่า ๑ ปีแล้วก็ยังไม่ได้รับ โดยไม่มีคำสั่งแจจใด ๆ จากบริษัทห้างร้านในประเทศญี่ปุ่น จึงมีบริษัทคนไทยมากมายร้องเรียนขอความช่วยเหลือจากกระทรวงการต่างประเทศ เช่น บริษัทสหไทยวิวัฒนา จำกัด ห้างดำรงพาณิชย์ ห้างบุญสูงเทรดดิ้ง ห้างอารณพาณิชย์ บริษัทพารา จำกัด ห้างอินเตอร์เนชั่นแนลไฟร์อาร์ม ห้างเคียนหงวน ห้างอับดุลคาเย็บอิสโมจีมาสกาคี เป็นต้น แม้ว่ากระทรวงการต่างประเทศจะพยายามช่วยเหลือโดยขอให้ญี่ปุ่นพิจารณาส่งมาแต่สินค้าที่จำเป็นบางประเภท ถ้าหากไม่สามารถจะจัดหามาให้ได้ทั้งหมดตามรายการที่ส่งไป แต่ก็ไม่ปรากฏว่าญี่ปุ่นให้ความร่วมมือช่วยเหลือมากนัก

สินค้าภายในประเทศ

หลังจากเกิดสงครามมหาเอเซียบูรพาขึ้นแล้วการขาดแคลนสินค้าในประเทศไทยได้ทวีความรุนแรงขึ้นด้วย และมีผลกระทบกระเทือนโดยตรงต่อประชาชนไทยอย่างกว้างขวางมากขึ้นทุกที รัฐบาลจึงได้ตราพระราชกฤษฎีกาควบคุมเครื่องอุปโภคบริโภคให้เพียงพอแก่ความต้องการ พุทธศักราช ๒๔๘๔ ออกมาใช้ และต่อมาในวันที่ ๑๔ กันยายน ๒๔๘๖ โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๕ แห่งพระราชกฤษฎีกาควบคุม

กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่เพิ่ม พพ. ๒/๒ : ๘ ความตกลงทางการค้าและเรื่องเกี่ยวกับการเงินกับญี่ปุ่น "บันทึกการประชุมเจรจาเรื่องการค้า เสถียรกิจและการค้าระหว่างข้าหลวงเสถียรกิจไทยและญี่ปุ่น ครั้งที่ ๕ วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๖"

คุมเครื่องอุปโภคบริโภคและของอื่น ๆ (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๕๕๕ จึงได้
กำหนดให้มีการแต่งตั้งกรรมการควบคุมเครื่องอุปโภคบริโภคและของอื่น ๆ ซึ่ง
ประกอบด้วย

๑. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ เป็นประธานกรรมการ
๒. พอ.ไชย ประทีปะเสน เป็นกรรมการ
๓. ปลัดกระทรวงทุกกระทรวง เป็นกรรมการ
๔. อธิบดีกรมการค้าต่างประเทศ เป็นกรรมการ
๕. อธิบดีกรมการค้าภายใน เป็นกรรมการ
๖. อธิบดีกรมศุลกากร เป็นกรรมการ
๗. ผู้แทนคณะกรรมการกฤษฎีกา เป็นกรรมการ
๘. ผู้แทนกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เป็นกรรมการ
๙. หัวหน้ากรมควบคุมการค้า กรรมการและเลขานุการ

คณะกรรมการชุดนี้ทำหน้าที่ประกาศควบคุม และปันส่วนสินค้า เพื่อให้
มีเพียงพอสำหรับใช้ทั่วราชอาณาจักรอย่างทั่วถึง ๒ ลักษณะ คือ

๑. การปันส่วนสินค้า ได้แก่สินค้าที่ให้แจ้งปริมาณ และสถานที่เก็บ
เท่านั้น แต่ไม่ห้ามการจำหน่าย เช่น สบู่ น้ำตาล และไม้ขีดไฟ เป็นต้น ซึ่งทำ
การซื้อขายกันได้ตามบัตรปันส่วนโดยไม่ต้องขออนุญาตคณะกรรมการ

กระทรวงอุตสาหกรรม, แฟ้ม พณ. ๒ การควบคุมการค้า "ประกาศ
กระทรวงพาณิชย์ และกระทรวงมหาดไทย เรื่องแต่งตั้งกรรมการควบคุมเครื่องอุปโภค
บริโภคและของอื่น ๆ"

๒. การควบคุมการซื้อขาย ได้แก่ สินค้านอกจากที่กำหนดให้แจ้งปริมาณ และสถานที่เก็บ และห้ามการจำหน่ายหรือใช้ก่อนได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการ ผู้ที่ประสงค์จะซื้อ ขาย หรือขนย้าย ต้องขออนุญาตต่อคณะกรรมการ ที่กรมควบคุมการค้าก่อน เมื่อได้รับอนุญาตแล้วจึงดำเนินการซื้อขายกันได้

นอกจากนี้คณะกรรมการชุดนี้ยังดำเนินการจัดหาสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นแก่ราชการมาเก็บสำรองไว้จำหน่ายแก่หน่วยราชการ เพื่อมิให้เกิดการขาดแคลนสิ่งจำเป็น เช่น ตะปู ค้าย และไหมทอผ้า ทองเหลือง ทองแดง และเครื่องมือกล เป็นต้น

การปันส่วน

หลังจากประกาศตัวเป็นศัตรูกับฝ่ายพันธมิตร เป็นเวลาไม่กี่เดือนความอดคัดขาดแคลนโดยเฉพาะในหมู่ประชาชนก็ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงต้องรีบดำเนินการแก้ปัญหาในทันที สินค้าข้าว เกลือ น้ำตาล และผักสด จึงถูกกำหนดให้เป็นอาหารจำเป็นที่ทุกจังหวัดจะต้องมีให้ประชาชนบริโภคอย่างเพียงพอ สำหรับจังหวัดที่มีไม่เพียงพอให้ซื้อไปจากจังหวัดที่มีเหลือ รัฐบาลอนุญาตให้บริษัทจังหวัดหนึ่ง ๆ คิดต่อซื้อขายกันเองได้โดยตรง (ไม่ต้องติดต่อผ่านสำนักงานกลางบริษัทจังหวัด เช่นเคย) ให้บริษัทพืชผลของรัฐบาลช่วยเหลือในการซื้อขายอีกทางหนึ่ง และให้กระทรวงมหาดไทยประกาศโฆษณาให้พ่อค้าทั่วไป

กระทรวงอุตสาหกรรม, แฟ้ม ๒ การควบคุมการค้า "บันทึกการประชุมคณะกรรมการควบคุมเครื่องอุปโภคบริโภคและของอื่น ๆ ครั้งที่ ๑ (ลับ) วันที่ ๒๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๖"

เรื่องเดียวกัน

ทราบ เพื่อจะได้นำสินค้าไปขาย^๑

ต่อมาภายหลังเมื่อมีการตั้งคณะกรรมการควบคุมเครื่องอุปโภคบริโภคขึ้นแล้ว คณะกรรมการชุดนี้ได้ลงมติว่า "การจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคบางอย่างที่จำเป็นแก่การครองชีพนั้นหากจะจัดหามากอย่างก็จะเป็นการยากแก่ผู้จัดหา หรือผู้จัดหา อาจจะหาให้ไม่ได้ครบถ้วนตามที่ต้องการ จึงควรกำหนดแต่เฉพาะสิ่งจำเป็นสูงสุดเท่านั้นที่จะต้องมีการปันส่วนให้ประชาชนทุกคนมีใช้เพียงพอกับความต้องการซึ่งมีอยู่ ๔ ชนิด คือ ข้าวสาร สบู่ ไม้ขีดไฟ น้ำตาล"^๒ โดยให้ประชาชนซื้อสินค้าเหล่านี้ได้ในร้านที่ทางการกำหนดให้เป็นร้านปันส่วนในท้องที่ต่าง ๆ การซื้อสินค้านี้ดังกล่าวเป็นไปตามราคาที่รัฐบาลควบคุม และต้องใช้บัตรเป็นส่วนที่รัฐบาลออกให้แก่ทุกคนครบถ้วน หัวหน้าครอบครัวต้องไปแสดงตนขอรับบัตรนี้ได้ที่ทำการอำเภอในท้องที่ของตน โดยทุกครอบครัวจะต้องจ่ายเงินชดเชยค่าพิมพ์บัตรนี้ด้วย^๓ ซึ่งนับว่าเป็นวิธีการที่สิ้นเปลืองมาก เฉพาะบัตรปันส่วนน้ำตาลรัฐบาลต้องสิ้นเงินค่าพิมพ์ไปถึง ๓๐๐,๐๐๐ บาท ฉะนั้นการที่บางคนต้องการนำการปันส่วนสินค้าไปใช้กับสินค้าอื่น ๆ ที่ขาดแคลน และปัญหาตลาดมืดด้วยจึงไม่ได้ผล^๔ ต่อมากระทรวงมหาดไทย

คำสั่งกระทรวงมหาดไทย, ที่ ๑๒๕/๒๔๔๕ "เรื่องการจัดอาหารและการขนส่ง" จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ถึงคณะกรรมการจังหวัดในภาค ๔ ภาค ๕ และจังหวัดนครสวรรค์ ลงวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๔๕

^๒ กระทรวงอุตสาหกรรม, แพ้ม พณ. ๒ การควบคุมการค้า "บันทึกการประชุม เรื่องการสงเคราะห์เกี่ยวกับเครื่องอุปโภคบริโภคบางอย่างที่จำเป็นแก่การครองชีพ วันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๔๔๕"

^๓ "เริ่มแจกบัตรปันส่วนเสื้อผ้าทุกอำเภอ", ไทยใหม่ (๒๓ พฤศจิกายน ๒๔๔๗) : ๑ - ๒

^๔ "ให้เจ้าบ้านไปรับคุปของปันส่วนได้", ศรีกรุง (๓ มีนาคม ๒๔๔๗): ๑, ๑๐

จึงออกประกาศว่าได้จัดให้มีการปันส่วนเครื่องอุปโภคบริโภคตามวิธีใหม่โดยให้ผู้นับถือ
แทนบัตรปันส่วนเดิม เริ่มใช้ตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๔๘๖^๑

ในระยะแรกของการปันส่วนนั้นทำในกรุงเทพฯ ก่อน แล้วจึงกระจายออกไปทุกจังหวัดทั่วประเทศ และมีสินค้าที่กำหนดเป็นสินค้าปันส่วนเพิ่มขึ้นอีกหลายชนิด เช่น น้ำมันก๊าด ผ้า ถ่าน เป็นต้น สำหรับระเบียบในการรับบัตรปันส่วนแต่ละประเภทนั้นทางราชการจะกำหนดออกมาเป็นคราว ๆ ไป เช่น บัตรปันส่วนผ้า เครื่องนุ่งห่มกำหนดให้จ่ายในอัตราครอบครัวละ ๑ บัตรต่อเวลา ๖ เดือน และผู้ถือบัตรปันส่วนชนิดนี้จะโอนกรรมสิทธิ์ให้แก่ผู้อื่นด้วยวิธีใด ๆ ไม่ได้เป็นอันขาด ถ้าหากฝ่าฝืนจะต้องถูกลงโทษตามกฎหมาย^๒ และการไปขอรับบัตรใหม่จะต้องนำบัตรเดิม (ตอนที่หนึ่ง) มาแสดงและคืนก่อนนายอำเภอด้วยทุกครั้งจึงจะมีสิทธิ์ขอรับบัตรใหม่ได้ เป็นต้น แต่มาตรการปันส่วนสินค้านี้ก็ต้องประสบปัญหาและอุปสรรคหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสินค้าปันส่วนบางประเภทนั้นประสบปัญหาดังแต่แรกที่ว่าวิธีการปันส่วนมาใช้เลยทีเดียวนั้น เพราะองค์การของรัฐบาลไม่อาจจะจัดหาสินค้าให้แก่ร้านปันส่วนได้ เช่น กระทรวงอุตสาหกรรมต้องเผชิญปัญหาขาดแคลนผ้ามาตั้งแต่ก่อนที่จะประกาศใช้มาตรการนี้ จึงไม่สามารถที่จะส่งผ้าไปให้ร้านค้าปันส่วนได้ เป็นต้น^๓

^๑ "ให้เจ้าบ้านไปรับอุปโภคปันส่วนได้", ศรีกรุง (๒๔ กันยายน ๒๔๘๖)

: ๑๒

^๒ "เริ่มแจกบัตรปันส่วนเสื้อผ้าทุกอำเภอ", ไทยใหม่ (๒๓ พฤศจิกายน

๒๔๘๗) : ๑ - ๒

^๓ คำสั่งกระทรวงการอุตสาหกรรม ที่ว. ๘๖๓/๒๔๘๕ "เรื่องขอแก้บันทึกประชุมจากปลัดกระทรวงการอุตสาหกรรม ถึงเลขานุการที่ประชุม ลงวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๔๘๕

มาตรการดังกล่าวของรัฐบาลจึงขัดแย้งกันอย่างมากในเรื่องหลักการ และ การปฏิบัติ ดังนั้นแทนที่จะเป็นมาตรการที่แก้ปัญหาได้อย่างเฉียบขาด กลับเป็นเหตุ ให้ประชาชนเดือดร้อนมากยิ่งขึ้น เพราะบรรดาพ่อค้าต่างพากันฉวยโอกาสขึ้นราคา สินค้าที่กำหนดให้มีการปันส่วนกันอย่างเสรี โดยไม่เกรงกลัวกฎหมาย ดังนั้นบัตร ปันส่วนของรัฐบาลจึงไม่มีความศักดิ์สิทธิ์ แม้ประชาชนจะมีบัตรปันส่วนแต่ไม่สามารถ จะซื้อสินค้าได้ เพราะร้านปันส่วนจะพากันปฏิเสธว่าสินค้าหมดบ้าง ทางการไม่จ่าย สินค้ามาบ้าง เป็นต้น ประชาชนจะซื้อของได้สักชนิดจะต้องกราบไหว้พ่อค้าอยู่เป็น นาน บางแห่งไม่มีสินค้าปันส่วน แต่มีสินค้าที่จะปันให้ใช้ได้ แต่มีราคาแพงมาก บางชนิดแพงกว่าเงินเดือนข้าราชการทั้งเดือนด้วยซ้ำ^๒ นอกจากนี้การขายสินค้า ให้ประชาชนผู้บริโภครของบรรดาพ่อค้าก็เต็มไปด้วยการทุจริตเอาธิดเอาเปรียบ เช่น น้ำตาลทราย ก่อนขายก็พรมน้ำเสียก่อนจะได้มีน้ำหนักมากขึ้นเมื่อนำไปชั่ง การชั่ง กานไม้ขีดไฟออกเสียบ้างกลักละเล็กละน้อย จนกระทั่งบางร้านกลักละเหลือไม้ขีด ไฟไม่ถึง ๓๐ ก้าน อันเป็นการทำลายคุณภาพสินค้า และทำให้ประชาชนได้รับความ เดือดร้อนมาก ยิ่งเป็นราษฎรที่ต้องอพยพหนีภัยสงครามระเห่ร่อนมาด้วยแล้วยิ่ง ล้าวยากยากแค้นมากขึ้นไปอีก แม้รัฐบาลจะช่วยเหลือด้วยการให้ข้าราชการกู้เงิน สำหรับการอพยพ แต่ผู้ที่ได้ประโยชน์จากการช่วยเหลือมีน้อยมาก ประชาชนทั่วไปไม่มีส่วนได้รับการช่วยเหลือนี้ เพราะแม้ข้าราชการบำนาญจำนวนมากจะขอ

^๑ สรีกรัง (๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๗) : ๒

^๒ "จดหมายถึงบรรณาธิการ", สรีกรัง (๕ มีนาคม ๒๔๘๗)

ความช่วยเหลือผู้ขาย รัฐบาลก็ยังปฏิเสธไม่ยอมรับผิดชอบ และอีกประการหนึ่ง
สินค้าบางส่วนที่ทางการส่งไปยังร้านบางส่วนนั้น แม้ทางราชการจะได้พยายามหาจัด
ส่งไปให้อย่างทั่วถึง แต่ปรากฏว่าได้มีการกว้านซื้อจากจังหวัดหนึ่งแล้วนำออกไป
ขายอีกจังหวัดหนึ่งกันอย่างมาก ทั้งน้ำตาล ไม้ซีก ตลอดจนสินค้าที่ไม่ได้ควบคุม
อื่น ๆ ดังนั้นความยากแค้นขาดแคลนสินค้าหรือการที่สินค้ามีราคาสูงจึงเกิดขึ้นได้
เสมอทุกจังหวัดทั่วประเทศระหว่างสงครามตามแต่บรรดาพ่อค้าจะทำขึ้น

ในที่สุดเพื่อป้องกันความเดือดร้อนของประชาชนที่ทวีมากยิ่งขึ้น รัฐบาล
จึงได้อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๔ มาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติให้อำนาจ
ในการเตรียมการป้องกันประเทศ พุทธศักราช ๒๔๘๔ มอบให้ข้าหลวงประจำจังหวัด
ทุกจังหวัดให้อำนาจดังกล่าวประกาศห้ามนำสินค้าใด ๆ ออกนอกเขตจังหวัด ซึ่งอ่า
นาจนี้จะครอบคลุมทั้งการประกาศเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลน เพราะผูกพ่อค้ากว้านซื้อ
และการประกาศเพื่อที่จะป้องกันปัญหาต่าง ๆ ยกเว้นแต่การส่งออกที่ได้รับอนุญาต
โดยยื่นแสดงเหตุผล แสดงรายการ จังหวัด พาหนะ ระยะเวลาที่ส่ง พร้อมทั้ง
จำนวน ราคา ผู้รับปลายทางให้ชัดเจนก่อน เช่น การประกาศของข้าหลวงนครบาล
กรุงเทพ-ธนบุรี สั่งกักผ้าในจังหวัดพระนคร - ธนบุรี การประกาศของข้าหลวง
ประจำจังหวัดระยอง ชลบุรี สระบุรี สั่งห้ามนำไม้ซีกไฟส่งออกนอกเขตจังหวัด^๒
นอกจากนี้การควบคุมการเคลื่อนย้ายสินค้ายังได้รวมไปถึงการควบคุมสินค้าจากต่าง
ประเทศที่ประชาชนซื้อเข้ามาเพื่อบริโภคเอง และจะต้องนำผ่านเข้ามาในจังหวัด

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ "ไม่ให้ผ้าทุกชนิดออกนอกพระนครธนบุรี", ไทยใหม่ (๒ เมษายน
๒๔๘๓) : ๑, ๘
^๒ "ห้ามนำไม้ซีกออกนอกเขตจังหวัดชลบุรี", สรีภุม (๒๕ กรกฎาคม
๒๔๘๖) : ๑, ๑๑

ต่างๆ ควบคู่กัน เช่น น้ำตาล โดยกำหนดให้ผู้ให้นำเข้ามาในเขตจังหวัดใดก็ตามจะต้องแจ้งเป็นหนังสือให้สรรพากรจังหวัด ประจำจังหวัดซึ่งนำน้ำตาลเข้ามา เข้าไป ทราบว่า "น้ำตาลที่ได้มานั้นได้มาอย่างไร เป็นจำนวนเท่าใด และนำเข้ามา ทางใด ภายในกำหนดเวลา ๗ วันนับแต่วันที่น่าเข้ามา และต้องนำเงินภาษีการ ชื้อน้ำตาลตามพระราชบัญญัติภาษีการค้า น้ำตาล พุทธศักราช ๒๔๘๕ ไปชำระที่ท่าทำ การอำเภอในท้องที่ที่น่าเข้าไปภายใน ๗ วันนับตั้งแต่วันที่ได้รับหนังสือแจ้งให้ไปเสีย ภาษีด้วย" พร้อมทั้งกระทรวงมหาดไทยยังได้มีคำสั่งเมื่อเดือนเมษายน ๒๔๘๖ ให้คณะกรรมการอำเภอ คณะกรรมการจังหวัด กวดขันในการออกตรวจราชการ ค้าขายของบรรคาร้านค้าในเขตรับผิดชอบ ตลอดจนการเรียกเจ้าของร้านบางส่วน ในท้องที่มากำชับให้ประกอบการค้าโดยสุจริต ถ้ามีหลักฐานว่าร้านค้าใดค้าขายโดย พุจริตให้แจ้งมายังกระทรวงมหาดไทยจัดการลงโทษด้วยการพิจารณาให้เลิกเป็นร้าน บันส่วนอีกต่อไป สำหรับทางด้านกรมควบคุมการค้าก็ได้จัดสารวัตรบันส่วนออกตรวจ การค้าสินค้าบันส่วนในย่านต่าง ๆ อีกทางหนึ่ง^๓

^๑ "ส่งออกตรวจร้านค้าบันส่วน", สรีภุม (๒ เมษายน ๒๔๘๖)

: ๓, ๑๑

^๒ "ส่งออกตรวจร้านค้าบันส่วน", สรีภุม (๒ เมษายน ๒๔๘๖)

: ๓, ๑๑

^๓ "ตรวจตราบริเวณย่านการค้าเพื่อให้ประชาชนซื้อน้ำได้สะดวก",

ไทยใหม่ (๑๑ กรกฎาคม ๒๔๘๗) : ๑

อย่างไรก็ตามผลสุดท้ายได้ปรากฏว่าการขาดแคลนทั้งสินค้าสำเร็จรูป
วัตถุดิบในการผลิต และการฉวยโอกาสของบรรดาพ่อค้าได้ทำให้สินค้าต่าง ๆ
ทั้งที่จำเป็น และไม่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตมีราคาเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว
รวมทั้งบรรดาสินค้าที่รัฐบาลผลิตเองด้วย เช่น บุหรี่ ราคาส่งขึ้นไปอีกประมาณ
๑๐๐- ๓๕๐ %^๑ เหล่าโรงงานนอกเขตเทศบาลขึ้นราคาสูงกว่าราคาในเขตเทศบาล
อีก ๓๒ สตางค์^๒ สินค้าทุกประเภทที่มีอยู่ในจำนวนน้อยจึงถูกกักตุนโดยทั่วไป โดยที่
กลไกที่รัฐบาลสร้างขึ้นไม่สามารถจะควบคุมได้อย่างรัดกุม ดังนั้นทั้งสินค้าจำเป็นที่
รัฐบาลกำหนดให้การปันส่วนให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึง และสินค้าอื่นทั่ว ๆ ไปจึง
เกือบจะไม่มีการซื้อขายกันในลักษณะ หรือตลาดปกติ แต่ต้องซื้อขายกันในตลาดมืด
ทั้งสิ้นยิ่งกว่านั้นการกว้านซื้อสินค้าเพื่อส่งออกนอกประเทศก็มีอยู่มากมายด้วย

การควบคุมการซื้อขาย

ตลอดระยะเวลาสงครามบรรดาเศรษฐกิจอุปโภคบริโภคที่ประเทศไทยเคยสั่งซื้อ
จากต่างประเทศได้เริ่มลดน้อยลงเป็นลำดับ ความขาดแคลนสินค้าทวีขึ้นเรื่อย ๆ
และราคาก็พลอยสูงขึ้นเป็นเงาตามตัว การค้าขายตกอยู่ในสภาพปั่นป่วน และ
ควยเหตุที่ภายหลังจากที่ได้มีการตกลงให้กองทัพญี่ปุ่นเดินทางผ่านเข้ามายัง
ประเทศไทยแล้ว ฝ่ายญี่ปุ่นก็พยายามหาซื้อสินค้าทั้งอาหารและวัตถุดิบส่งออกไป

^๑ "สรรพสามิตควนท่า", ไทยใหม่ (๕ เมษายน ๒๔๘๓) : ๒

^๒ "เหล่าโรงเกิดขาดตลาด", ศรีกรุง (๑๔ มกราคม ๒๔๘๓) : ๑, ๘

ยังประเทศของตน รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม จึงมีความจำเป็นมากขึ้นที่จะต้องใช้มาตรการควบคุมการค้าทั้งหมด ด้วยการประกาศควบคุมการซื้อ - ขายสินค้าที่มีความสำคัญและจำเป็นระหว่างสงครามโดยคณะกรรมการควบคุมเครื่องอุปโภคบริโภคและของอื่น ๆ บรรดาสินค้าที่ประกาศควบคุมได้แก่สินค้าที่จำเป็นต้องใช้ในการทหาร และสินค้าที่ขาดแคลน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นสินค้าที่ต้องการใช้ในการทหารมากกว่า และเป็นสินค้าที่พลเมือง ประชาชนต้องการ หรือมีความจำเป็นต้องใช้เป็นส่วนน้อย จึงเป็นสาเหตุทำให้การควบคุมของคณะกรรมการชุดนี้เป็นไปอย่างเด็ดขาด

หลักการในการควบคุมมีลักษณะดังนี้คือ บังคับให้การซื้อ - ขายสินค้าบางอย่างต้องได้รับอนุญาต และการมีไว้ในครอบครองก็ต้องแจ้งให้ทางราชการทราบเช่นกัน คณะกรรมการควบคุมเครื่องอุปโภคบริโภคได้ประกาศระบุสินค้าบางอย่างที่เห็นว่าจำเป็นสำหรับการครองชีพ และบังคับให้ผู้มีสินค้าเหล่านั้นไว้เพื่อขายมายื่นบัญชีรายการ เพื่อให้ทราบว่าร้านค้า หรือบุคคลผู้ใดมีสินค้าประเภทใดอยู่บ้าง คือ

๑. ให้ทำบัญชีสิ่งของในครอบครองเพื่อขาย มารายงานที่อำเภอภายในกำหนดเวลา
๒. สิ่งของทั้งหมดเปลี่ยนที่มีเกินความจำเป็นที่จะต้องใช้ภายในเวลา ๑ เดือน ให้ถือว่ามีไว้เพื่อขาย
๓. สิ่งของใช้ถาวรที่มีเกินปกติให้ถือว่ามีไว้เพื่อขาย
๔. ผู้ไม่แจ้ง หรือการย้ายสิ่งของเพื่อมีต้องแจ้ง หรือเป็นการหลบหลีก ถือว่ามีความผิดปรับไม่เกิน ๑๐,๐๐๐ บาท หรือจำคุกไม่เกิน ๕ ปี หรือทั้งปรับทั้งจำ สิ่งของจะถูกยึด

อุบล จิระสวัสดิ์, "สภาวะการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒", หน้า ๒๗๔ - ๒๗๕.

ต่อมาจึงได้ปรากฏรายชื่อสินค้าต่าง ๆ ที่คณะกรรมการชุดนี้ทยอยประกาศเป็นสินค้าควบคุมมากมาย (ดูรายละเอียดในภาคผนวก) แต่การควบคุมดังกล่าวไม่ได้ผลมากนัก เพราะได้ปรากฏว่ามีการจับกุมผู้ละเมิดคำสั่งของคณะกรรมการควบคุมอยู่เสมอ ดังเช่น การจับกุมผู้กักตุนกระดาศที่ร้านประดิษฐ์วานิชชอย ๓ จุฬาลงกรณ์ ได้พบกระดาศที่ไม่ได้แจ้งปริมาณจำนวนมากคือ กระดาศไซชนิดต่าง ๆ ประมาณ ๖๔๔ โหล และกระดาศอีกสำเนาอย่างก็จำนวนมาก เป็นต้น ด้วยเหตุนี้เองสินค้าสำคัญบางประเภทจึงต้องเปลี่ยนแปลงมาอยู่ภายใต้การควบคุมของฝ่ายทหาร โดยรัฐบาลจัดให้มีการควบคุมการซื้อ - ขายสินค้าชั้นอีก ๒ ทาง คือ

๑. ทางกองบัญชาการทหารสูงสุด โดยกองบัญชาการทหารสูงสุดจะประกาศควบคุมสินค้า และการค้าสินค้าแต่ละชนิดเป็นคราว ๆ ไป

๒. การควบคุมโดยคณะกรรมการเฉพาะอย่าง ทำหน้าที่ควบคุมสินค้าแต่ละชนิดตามที่กำหนดขึ้น เช่น คณะกรรมการควบคุมอุตสาหกรรมกระดาศ^๒ และมีการประกาศกฎระเบียบเพิ่มเติม มีการเพิ่มและลดโทษแก่ผู้ฝ่าฝืนการควบคุมอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้การหลีกเลี่ยงของบรรดาพ่อค้าต่าง ๆ น้อยลง ดังจะพิจารณาได้จากตัวอย่างของมาตรการควบคุมการซื้อ - ขายบุหรี่ ซึ่งเป็นสินค้าชนิดหนึ่งที่ขาดแคลนมากในระหว่างสงคราม คือ หลังจากที่ถูกห้าม

"คนกะตาดเถื่อน", สรีภร (๑๕ มิถุนายน ๒๔๘๖) : ๑, ๑๒

^๒ กระทรวงอุตสาหกรรม, แพ้ม พณ. ๒ การควบคุมการค้า "บันทึก

การประชุมคณะกรรมการควบคุมเครื่องอุปโภคบริโภคและของอื่น ๆ ครั้งที่ ๑ (ลับ) วันที่ ๒๗ กันยายน ๒๔๘๖"

แคลนแล้วทางกองการยาสูบ กระทรวงอุตสาหกรรมได้ประกาศระเบียบห้ามร้านค้า
 ย่อยขายบุหรี่เกินครั้งละ ๑ - ๒ ซอง ไม่เช่นนั้นจะไม่ส่งบุหรี่ให้^๑ และเมื่อ
 วันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๘๖ ผู้อำนวยการกองการยาสูบ และผู้อำนวยการบริษัท
 จังหวัดกลางกรุงเทพ ได้ร่วมกันป้องกันการนำบุหรี่ออกนอกจังหวัด ประเทศซึ่ง
 ทำให้บุหรี่ขาดแคลน ด้วยการเสนอร่างพระราชบัญญัติควบคุมการซื้อ และการขาย
 บุหรี่ให้รัดกุมยิ่งขึ้น^๒ ต่อมาได้มีการประกาศระเบียบใหม่ในวันที่ ๒ พฤษภาคม
 ๒๔๘๖ ดังนี้

๑. การส่งหรือนำชิกาแรตออกนอกประเทศต้องได้รับอนุญาตจากกระทรวงพาณิชย์ก่อน

๒. การส่ง หรือนำชิกาแรตข้ามเขตจังหวัดต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงาน

- ในจังหวัดพระนคร ธนบุรี ให้ผู้อำนวยการโรงงานยาสูบ หรือผู้แทนเป็นผู้มีอำนาจออกใบอนุญาต

- ในจังหวัดอื่น ๆ ให้ข้าหลวงประจำจังหวัด และสรรพสามิต จังหวัดเป็นผู้มีอำนาจออกใบอนุญาต แต่จะออกใบอนุญาตให้เกินกว่า ๒,๐๐๐ มวนไม่ได้ ถ้าจะอนุญาตเกินกว่านั้นต้องได้รับอนุญาตจากผู้อำนวยการโรงงานยาสูบ

๓. การส่งชิกาแรตโดยโรงงานยาสูบ กรมโรงงานอุตสาหกรรมเพื่อจำหน่ายภายในประเทศให้ส่งไปได้โดยไม่มีเงื่อนไข

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ "ห้ามร้านค้าย่อยมิให้ขายยาสูบเกินกว่า ๒ ซอง", เสรีกรุง

(๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๖) : ๑

^๒ "จะควบคุมค้าบุหรี่", เสรีกรุง (๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๖) : ๑

๔. ตลาดใดตั้งอยู่ในชายเขตจังหวัดหลายจังหวัดติดกันให้ตัวแทนค้าต่าง หรือตัวแทนค้าต่างช่วงของโรงงานยาสูบ กรมโรงงานอุตสาหกรรมเป็นผู้ส่ง หรือนำชิกาแรตข้ามเขตตลาดที่ติดต่อกันนั้นได้โดยไม่ต้องขออนุญาตจากเจ้าพนักงาน

๕. การนำชิกาแรตคิกตัวไปเพื่อบริโภคไม่เกิน ๑,๐๐๐ มวน ให้นำข้ามไป ได้โดยไม่ต้องขออนุญาตจากเจ้าพนักงาน

แต่ถ้าผู้ใดยังคงฝ่าฝืนคำประกาศเหล่านี้ด้วยการนำหรือออกไปนอกเขตจังหวัด ให้ปรับ ๒๐๐ บาท และริบหรี่นั้นทั้งหมด หรือตัวอย่างของระเบียบควบคุมการซื้อ - ขายที่ออกเพิ่มเติมขึ้นควบคุมสินค้าอีกชนิดหนึ่งซึ่งขาดแคลนอย่างหนักในระหว่างสงคราม คือ เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ไค้แก่ การที่รัฐบาลได้จัดตั้งร้านค้าที่อยู่ในความควบคุมของคณะกรรมการควบคุมเครื่องอุปโภคบริโภคขึ้น โดยถือหาพิจารณาว่าผู้ใดเคยทำการค้ามาแล้วก็จะอนุญาตให้เป็นร้านขายส่ง และตั้งร้านขายปลีกเพื่อทำการจำหน่ายผ้าอีกทีหนึ่งซึ่งต้องให้อยู่ในความควบคุมของรัฐบาล เพื่อให้ประชาชนหาซื้อได้โดยสะดวก อันมีอยู่ทั้งหมดถึง ๒๕๕ ร้านทั่วประเทศ โดยทางราชการกำหนดราคาควบคุมไว้ ๒ ประเภท คือ ราคาขายส่ง และราคาขายปลีก ต่อมาเนื่องจากร้านขายส่งซึ่งต้องไปซื้อผ้าจากร้านค้าของผู้ปันต้องเสียค่าขนส่งเองด้วยต้นทุนของสินค้าจึงสูงขึ้น ทำให้ไม่สามารถขายให้แก่ร้านค้าปลีกในราคาควบคุมได้ กระทรวงพาณิชย์จึงได้เปิดการเจรจากับพนักค้าผู้ปันขึ้นเพื่อให้

๑ "ห้ามนำชิกาแรตข้ามจังหวัด", สรีกรุง (๒๔ พฤศจิกายน ๒๔๘๖)

: ๓, ๑๑

๒ "ห้ามนำยาสูบออกนอกเขต", สรีกรุง (๑๑ มีนาคม ๒๔๘๖)

: ๓, ๑๐

ร้านขายส่งผ้า ซื่อผ้าจากญี่ปุ่นได้ในราคาส่งเข้า (Importer's price) ซึ่งต่ำกว่าราคาควบคุมร้อยละ ๗ เพื่อให้ร้านขายส่งสามารถขายส่งได้ตามราคาควบคุม ซึ่งผลการเจรจาปรากฏว่าพ่อค้าญี่ปุ่นตกลงในหลักการ โดยมีเงื่อนไขขอให้ร้านขายส่งผ้ามีจำนวนน้อยลง ดังนั้นทางราชการจึงได้ทำการปรับปรุงยกเลิกร้านค้าส่งและค้าปลีกผ้าที่ควบคุมเก่าทั้งหมด และแต่งตั้งร้านขายส่งขึ้นใหม่ แต่ด้วยเหตุที่ขณะนั้นในจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศส่วนใหญ่ยังขาดแคลนผ้าอยู่เป็นจำนวนมาก รัฐบาลจึงพิจารณาแต่งตั้งร้านขายส่ง และขายปลีกผ้าขึ้นใหม่โดยให้มีประจำทุกจังหวัด และให้คณะกรรมการจังหวัดควบคุม คือให้บริษัทจังหวัดเป็นร้านขายส่ง ทำหน้าที่ส่งผ้าไปให้ร้านค้าปลีกในจังหวัดนั้น ๆ โดยให้ร้านค้าใดที่ประสงค์จะขอรับการแต่งตั้งเป็นร้านค้าปลีก หรือเครื่องนุ่งห่มมาขึ้นความจำนงตามแบบของคณะกรรมการที่กรมควบคุมการค้า กระทรวงพาณิชย์ในระหว่างวันที่ ๑ - ๑๕ พฤษภาคม ๒๔๘๗^๒ นอกจากนี้สืบเนื่องมาจากการที่ พณฯ นายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ไปเห็นผู้คนตามหัวเมืองขาดแคลนเสื้อผ้าอย่างมาก บางคนต้องนุ่งห่มด้วยกางเกงขาสั้นขาด ๆ จึงมีคำสั่งให้กระทรวงพาณิชย์กำหนดวิธีการเพื่อแก้ไขปัญหานี้ขาดแคลนด้วยความมุ่งหมายที่จะช่วยเหลือลึกลับ และประชาชนในต่างจังหวัดเป็นสำคัญ^๓ กระทรวงพาณิชย์จึงได้มอบให้กรมการค้าภายในจัดทำกางเกง และเสื้อสำเร็จรูปที่มีราคาต่ำกว่าราคาท้องตลาด คือ ชุดละ ๘.๕๐ (ราคาตลาด ๒๐ บาท) ขึ้น แล้วส่งไปขายยังต่างจังหวัดทั่วประเทศ โดยให้กระทรวงมหาดไทยเป็นผู้กวาดขันให้สินค้า

^๑กระทรวงอุตสาหกรรม; แฟ้ม พณ. ๒ การควบคุมการค้า "บันทึกการประชุมคณะกรรมการควบคุมเครื่องอุปโภคบริโภคและของอื่น ๆ ครั้งที่ ๑ (ลับ) วันที่ ๒๗ กันยายน ๒๔๘๖"

^๒"ยกเลิกร้านขายผ้าที่ได้รับอนุญาตทั้งหมด", ไทยใหม่ (๑๔ เมษายน ๒๔๘๗) : ๑ - ๒

^๓จอมพลแปลก พิบูลสงคราม สมุดสั่งงานฝ่ายพลเรือน เล่ม ๔, หน้า ๑๔.

เหล่านักมือประชาชนผู้ประสบสงครามขาดแคลนอย่างแท้จริง^๑ และยิ่งในตอนปลายสมัยรัฐบาลได้ตั้งเงินสินบนไว้ถึง ๕๐๐,๐๐๐ บาท เพื่อช่วยให้การควบคุมสินค้าต่าง ๆ เป็นไปตามกฎหมายและระเบียบต่าง ๆ โดยเคร่งครัด^๒

อย่างไรก็ตามนอกจากมาตรการหลักเพื่อควบคุมการซื้อขายจะต้องประสบปัญหาแล้ว กฎระเบียบต่าง ๆ ที่ประกาศเพิ่มเติมอยู่ตลอดเวลาก็ต้องประสบปัญหาค้ำ เช่น ปัญหาการขาดแคลนผ้าที่จะนำไปใช้ตามวิธีการเพื่อช่วยเหลือประชาชน เพราะระหว่างสงครามนั้นไม่ใช่แต่ประชาชนเท่านั้นที่ขาดแคลนผ้า ในกองทัพก็ยังมีขาดแคลนผ้าถึงปีละกว่า ๕๐๐,๐๐๐ เมตรค้ำ^๓ ดังนั้นปัญหาควบคุมการซื้อขายสินค้าด้วยวิธีการต่าง ๆ ของรัฐบาลจึงมักจะประสบความล้มเหลวเป็นส่วนใหญ่ เช่น เกี่ยวกับการควบคุมเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนสินค้าด้วยวิธีการอื่น ๆ

การควบคุมราคาสินค้า

นอกจากการควบคุมด้านปริมาณแล้วรัฐบาลได้ควบคุมทางด้านราคาควบคุมไปค้ำเพื่อให้เป็นสิ่งที่สนับสนุนซึ่งกันและกัน เพราะรัฐบาลเชื่อว่าการกำหนดราคาสูงสุดจะแก้ปัญหาต่าง ๆ เช่น การลักลอบนำออกนอกเขตจังหวัด ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้สินค้าในจังหวัดนั้น ๆ ขาดแคลน และมีราคาสูงขึ้น และปัญหาทุจริตต่าง ๆ

^๑ กระทรวงอุตสาหกรรม, แฟ้ม พณ. ๒ การควบคุมการค้า "บันทึกการประชุมคณะกัมการควบคุมเครื่องอุปโภคบริโภคและของอื่น ๆ ครั้งที่ ๑ (ลับ) วันที่ ๒๗ กันยายน ๒๔๘๖"

^๒ "ตั้งเงินจำนวนห้าแสนบาทไว้เป็นสินบน", ไทยใหม่ (๒๐ เมษายน ๒๔๘๗) : ๑

ก็จะหมกไปเอง อีกประการหนึ่งรัฐบาลยังตระหนักดีว่าการเข้าทำหน้าที่ควบคุมราคาและปริมาณสินค้าทำให้รัฐบาลสามารถทุ่มเททรัพยากรไปใช้ในทางการทหารได้อย่างเต็มที่อีกด้วย

สำหรับการตีตัวสูงขึ้นของราคาสินค้าในประเทศไทยนั้นเป็นภาวะที่เกิดขึ้นควบคู่กับการขาดแคลนสินค้านับตั้งแต่เริ่มเกิดสงครามโลกในยุโรป และยิ่งตีตัวสูงขึ้นไปอีกเมื่อภัยสงครามเข้ามาถึงประเทศไทย ดังนั้นปัญหาการขาดแคลนสินค้านั้นนอกจากจะเป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งของรัฐบาลแล้วยังเป็นช่องทางที่เปิดโอกาสให้บรรดาพ่อค้าแสวงหาผลประโยชน์เพื่อสร้างความมั่งคั่งให้แก่ตนเองอีกด้วย เพราะฉะนั้นเมื่อสงครามเกิดขึ้นไม่นานสินค้าทุกชนิดเท่าที่มีอยู่ในประเทศไทยขณะนั้นจึงถูกกักตุน และนำไปแสวงหากำไรด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่สร้างความยุ่งยากเดือดร้อนให้แก่รัฐบาลและประชาชนไทยซึ่งต้องอาศัยสินค้าเหล่านั้นอย่างมาก สภาพการค้าระหว่างสงครามในประเทศไทยจึงปั่นป่วนและสับสนยิ่งขึ้นตลอดเวลา เพราะผลสืบเนื่องมาจากการที่มาตรการกักตุนพ่อค้าต่างชาติที่รัฐบาลดำเนินงานมาตั้งแต่ระยะแรกไม่ประสบผลสำเร็จอย่างเด็ดขาด เมื่อสงครามโลกเกิดขึ้นพ่อค้าเหล่านี้ตระหนักดีว่าตนถูกรัฐบาลกีดกันแก่งแย่งมาตลอดเวลา จึงต่างพากันถือโอกาสที่รัฐบาลไม่สามารถจะควบคุมตนเองได้อย่างเข้มงวดสร้างความปั่นป่วนในการค้าสินค้าหลายประเภทเพิ่มมากขึ้น โดยไม่ใยดีต่อคำขอร้อง การขอความร่วมมือหรือบทลงโทษใด ๆ จากรัฐบาล เพราะพ่อค้าต่างชาติเข้าใจดีว่ากลไกทางธุรกิจการค้า และอุตสาหกรรมที่รัฐบาลพยายามเข้าควบคุมนั้นยังไม่สามารถทำได้โดยเด็ดขาด ขึ้นต่อกันต่าง ๆ มีปัญหาในการที่จะทำให้ตรงตามนโยบายดังที่ทำให้ตนสามารถหลีกเลี่ยงมาได้โดยตลอด และด้วยสาเหตุเดียวกันนี้เองที่ทำให้การใช้มาตรการควบคุมปริมาณและราคาสินค้าของรัฐบาลระหว่างสงครามไม่อาจบรรลุผลสำเร็จได้ เพราะพ่อค้าต่างชาติยังคงสามารถที่จะกีดกันสินค้าไว้ขายในเมื่อตนต้องการเท่านั้น และรวมทั้งราคาที่สูงอย่างที่ตนพอใจด้วย ปัญหาในด้านราคาจึงรุนแรงยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันทางฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐบาลก็มีส่วนสร้างความปั่นป่วนแก่วงการค้าด้วยโดยถือโอกาสที่บ้านเมือง

อยู่ในภาวะปั่นป่วนใช้อำนาจหน้าที่ทางราชการโดยไม่ถูกต้องเพื่อหาผลประโยชน์ส่วนตัว ทำให้มาตรการต่าง ๆ ของรัฐบาลขาดความเข้มงวด ไม่บรรลุผลตามที่วางไว้ และส่งผลให้มาตรการอื่น ๆ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกันไม่บรรลุผลสำเร็จ และขาดประสิทธิภาพไปด้วย ซึ่งการทุจริตนี้ครอบคลุมเลยไปถึงการอ้างเอาอำนาจทางราชการทหารหรืออำนาจอื่น ๆ ไปกว้านซื้อทำการกักตุนสินค้า และขึ้นราคาไปตามภาวะขาดแคลนและความพอใจ จนกระทั่งทางกองบัญชาการทหารสูงสุดต้องถึงกับออกคำสั่งประกาศให้ร้านค้าทราบและห้ามไม่ให้ขายสินค้าที่รัฐบาลประกาศควบคุม และห้ามการค้ากำไรเกินควร โดยไม่มีใบอนุญาตจากกระทรวงพาณิชย์เป็นอันขาดไม่ว่ากรณีใด ๆ

สภาพความปั่นป่วนจากการที่สินค้ามีราคาสูงขึ้นตลอดเวลานี้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้พยายามแก้ไขด้วยวิธีการต่าง ๆ ตลอดมา โดยในเดือนธันวาคม ๒๔๘๓ รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติป้องกันการค้ากำไรเกินควร (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๔๘๓ ขึ้น และประกาศใช้เพิ่มเติมจากฉบับเดิม พ.ศ. ๒๔๘๐ ซึ่งได้กำหนดให้มีการปรับปรุงอำนาจการทำงานของคณะกรรมการกลาง และคณะกรรมการส่วนภูมิภาค^๑ เพื่อให้คณะกรรมการส่วนภูมิภาคมีอำนาจตั้งราคาสูงสุดของสิ่งของ

^๑ "ขยายเขตการควบคุมของสินค้า", เสรีกรุง (๔ เมษายน ๒๔๘๖)

: ๑, ๑๒

^๒ คณะกรรมการกลาง ขึ้นกับกระทรวงเศรษฐกิจ ประกอบด้วย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจเป็นประธาน และกรรมการอีกอย่างน้อย ๖ คน

^๓ ประกอบด้วยข้าหลวงประจำจังหวัด หรือนายอำเภอ เป็นประธาน กรรมการและกรรมการอีก ๔ คน

ที่ปรากฏในบัญชีที่คณะกรรมการกลางประกาศใช้ เพื่อห้ามไม่ให้ผู้ใดขายสินค้านั้น ๆ
เกินกว่าราคาควบคุมได้เองโดยไม่ต้องขอความเห็นชอบจากคณะกรรมการกลาง
ก่อน ถ้าเป็นภาวะฉุกเฉิน และได้ระบุโทษแก่ผู้ค้ากำไรเกินควรโดยขายสิ่งของ
สูงกว่าราคาสูงสุดที่คณะกรรมการส่วนภูมิภาคได้ตั้งไว้ต้องระวางโทษปรับไม่เกิน
๕๐๐ บาท หรือจำคุกไม่เกิน ๑ ปี หรือทั้งปรับทั้งจำ ต่อมาในเดือนธันวาคม
๒๕๕๔ รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติป้องกันการค้ากำไรเกินควร (ฉบับที่ ๓)

พุทธศักราช ๒๕๕๔ ขึ้นมาอีกฉบับหนึ่ง เพิ่มอำนาจให้คณะกรรมการส่วนภูมิภาค
มีอำนาจที่จะบังคับให้ผู้ค้าปลีกที่มีสินค้าสำหรับขายปลีกอยู่ ต้องขายให้แก่ผู้ซื้อ
ปลีกด้วยเงินสดและมีปริมาณไม่เกินสมควรแก่การนำไปบริโภคในราคาไม่เกินราคา
สูงสุดที่คณะกรรมการตั้งไว้ โดยให้ผู้ทำการค้าปลีกต้องแจ้งที่เก็บสินค้าที่ถูกกำหนด
ราคาสูงสุดให้คณะกรรมการทราบ^๒

เมื่อสงครามมหาเอเชียบูรพาเกิดขึ้น การค้าระหว่างประเทศซบเซา
ลง สินค้าต่าง ๆ ที่ขาดแคลนมาก่อนแล้วยิ่งขาดแคลนอย่างหนัก และการถีบตัว
ของราคาสินค้าก็ทวียิ่งขึ้นตลอดเวลาซึ่งสร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนทั่วประเทศ
อย่างหนัก ดังนั้นการกำหนดราคาสูงสุดของสินค้าทั่วประเทศระหว่างสงคราม
จึงเป็นปัญหาสำคัญเร่งด่วนที่รัฐบาลจะต้องเข้าควบคุมโดยเร็ว รัฐบาลจึงกำหนดให้
กองบัญชาการทหารสูงสุด และคณะกรรมการควบคุมเครื่องอุปโภคบริโภคและของ

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ "พระราชบัญญัติป้องกันการค้ากำไรเกินควร (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช
๒๕๕๓", ราชกิจจานุเบกษา ๕๓(๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๓) : ๑๐๖๖, ๑๐๖๘

^๒ "พระราชบัญญัติป้องกันการค้ากำไรเกินควร (ฉบับที่ ๓) พุทธศักราช
๒๕๕๔", ราชกิจจานุเบกษา ๕๔(๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๔) : ๑๓๖๘ - ๑๓๖๙

อื่น ๆ ทำหน้าที่กำหนดราคาสูงสุดของสินค้าต่าง ๆ ตามความสำคัญและความจำเป็นของสินค้าเหล่านั้นเพื่อช่วยให้ประชาชนได้บริโภคสินค้าที่จำเป็นในราคาพอสมควร และจำกัดกำไรของผู้ผลิต หรือผู้ค้าไม่ให้มากเกินไปจนเกินไป ภัยเหตุนี้เอง สินค้าที่จำเป็นต่องานในชีวิตประจำวัน และจำเป็นสำหรับราชการทหารจำนวนมาก จึงถูกประกาศควบคุมราคารวมตลอดไปถึงสินค้าที่ขาดแคลนต่าง ๆ ที่ได้ประกาศควบคุมปริมาณไปแล้ว เช่น ข้าวคิบ ตะปู แฉนเหล็ก โคมเทียบบางขนาด สังกะสีลูกฟูก นำตาลทรายขาว ฯลฯ (ดูรายละเอียดในภาคผนวก)

ถึงกระนั้นก็ตามรัฐบาลก็ไม่สามารถยับยั้งราคาสินค้าต่าง ๆ ไว้ได้ คังตัวอย่างเช่น สินค้าพืชผลซึ่งสามารถพิจารณาได้จากตารางดัชนีแสดงปริมาณพืชผลที่ผลิตได้และราคา (ซึ่งเป็นค่าเฉลี่ยต่อหน่วยของสินค้าขาออก ในระหว่างสงคราม) แสดงวาระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๘๕ - ๒๔๘๙ และเป็นช่วงเวลาที่สินค้ามีราคาสูงมาก

กระทรวงอุตสาหกรรม, แฟ้ม พณ. ๒ การควบคุมการค้า
 "บันทึกการประชุมคณะกัมการควบคุมเครื่องอุปโภคบริโภค และของอื่น ๆ ครั้งที่ ๑
 (ลับ) วันที่ ๒๘ กันยายน ๒๔๘๖"

ตารางที่ ๓๕
ปริมาณพืชผลที่ผลิตได้ พ.ศ. ๒๔๘๔-๒๔๘๗ (ทาบ)

	พ.ศ. ๒๔๘๔	พ.ศ. ๒๔๘๕	พ.ศ. ๒๔๘๖	พ.ศ. ๒๔๘๗
ข้าว	๘๕,๓๓๘,๘๕๘	๖๘,๘๘๐,๐๘๓	๘๕,๐๓๓,๘๑๒	๘๕,๑๒๗,๒๕๑
ยาสูบ	๓๓๗,๔๐๔	๒๗๖,๒๕๗	๒๗๕,๒๔๐	๒๑๒,๕๕๑
ข้าวโพก	๑๖๐,๒๖๗	๑๓๘,๖๓๘	๑๗๘,๐๕๔	๑๘๕,๘๘๔
ฝ้าย	๑๕๑,๒๑๕	๑๘๘,๕๐๑	๖๘๘,๘๘๗	๕๘๕,๕๗๗
ถั่ว	๒๐๘,๔๘๘	๓๒๒,๑๔๖	๔๕๒,๗๑๑	๒๗๓,๑๕๕
มะพร้าว	-	๒๔๗,๘๖๘,๒๗๘	๒๘๒,๖๔๕,๑๓๖	๓๘๖,๑๔๗,๘๒๔
พริกไทย	๓๘๖	๑๐๒	-	-

ที่มา สภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ, สถิติรายปีของประเทศไทย บรรพ
ที่ ๒๒ (ภาค ๑) พ.ศ. ๒๔๘๔ - ๒๔๘๘ (พระนคร : โรงพิมพ์
การรถไฟ, ๒๕๐๑), หน้า ๑๕๔.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ ๓๖

ค่าเฉลี่ยต่อหน่วยของสินค้าขาออกรายปี พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๔๗ (บาท)

	พ.ศ. ๒๕๔๔	พ.ศ. ๒๕๔๕	พ.ศ. ๒๕๔๖	พ.ศ. ๒๕๔๗
ข้าวเปลือก	๔,๕๕๑	๓,๑๓๑	๕,๗๗๓	๓,๘๕๔
ยาสูบ	๖๖,๖๖๖	๒๗๐,๕๘๒	๕๖๗,๐๓๐	๑,๖๕๐,๑๘๗
ฝ้าย	๑๔,๓๖๓	๔๔,๘๐๓	๓๐,๐๓๕	-
ถั่ว	๗,๒๘๒	๑๕,๔๕๓	๑๗,๕๓๓	๓๒,๔๑๓
เนอมะพร้าวแห้ง	-	๕,๐๑๑	๑๒,๐๔๒	๑๒,๒๘๒
พริกไทย	๓๕,๕๐๘	๖๖,๐๒๘	๕๐,๑๒๕	๘๗,๒๕๔
พันธุ์เมล็ดต่าง ๆ	๒๐,๗๐๘	๑๘,๘๐๗	๒๑,๑๑๕	๓๑,๔๕๓

ที่มา กองประมวลสถิติพยากรณ์, สถิติพยากรณ์รายปีของประเทศไทย
บรรพที่ ๒๑ พ.ศ. ๒๕๔๒ - ๒๕๔๗ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหา
วิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๓๖๓.

จากตารางปริมาณข้าวที่ผลิตได้ในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. ๒๕๔๕ มาก แต่แทนที่ราคาจะลดลงกลับสูงขึ้น ส่วนยาสูบปี พ.ศ. ๒๕๔๗ ปริมาณลดลงไม่มากนัก แต่ราคากลับเพิ่มจากปี พ.ศ. ๒๕๔๖ หลายเท่าตัว สำหรับฝ้ายราคาของปี พ.ศ. ๒๕๔๕ สูงกว่าปี พ.ศ. ๒๕๔๔ มาก การที่ฝ้ายราคาสูงนั้นอาจมีผลทำให้ราคาสินค้าจำพวกผ้าแพ่งก็ได้ และทำให้เกิดปัญหาจนรัฐบาลต้องเข้าควบคุม ถัดนั้นราคาไม่เปลี่ยนแปลงมากนักยกเว้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ที่ปริมาณการผลิตเพิ่มขึ้นมาก

แต่ราคาก็กลับเพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน เนื่องมะพร้าวปริมาณการผลิตปี พ.ศ. ๒๕๔๖ มากกว่าปี พ.ศ. ๒๕๔๕ แต่ราคากลับสูงกว่าปี พ.ศ. ๒๕๔๕ มาก และราคาในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ ไม่เปลี่ยนแปลง ส่วนพริกไทยปริมาณการผลิตไม่ทราบแน่นอน แต่ราคาพริกไทยเพิ่มขึ้น

อย่างไรก็ตามทางค่านรัฐบาลก็ได้พยายามให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชน อยู่ตลอดเวลา เช่น กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงพาณิชย์ได้ ควบคุมราคาสินค้าในตลาดตั้งแต่กลางปี พ.ศ. ๒๕๔๖ โดยจัดให้มีร้านขายปลีกเครื่องอุปโภคบริโภคขึ้นในตลาดสดทั่วไปทั้งในพระนครและชนบท มีคณะกรรมการซึ่งนายกรัฐมนตรี นครกรุงเทพ เป็นประธาน เป็นผู้ควบคุมทำหน้าที่ติดต่อกับแหล่งผลิตใหญ่ เพื่อหาสินค้ามาป้อนร้านขายปลีกโดยตรงให้ทั่วถึง และมีคณะกรรมการประจำตลาดสดทำหน้าที่รักษาระดับราคา และคอยเปลี่ยนราคาอาหารที่ขายตามความเคลื่อนไหวของตลาด โดยหวังว่าราคาอาหารที่คณะกรรมการควบคุมกำหนดขึ้นนี้จะต่ำกว่าราคาตลาด และจึงให้ราคาสินค้าที่จำหน่ายในตลาดเดียวกันมีราคาต่ำลงด้วย ต่อมาคอนปลาตปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ถึงต้นปี พ.ศ. ๒๕๔๗ ยังมีการใช้อำนาจทางทหารเข้าแทรกแซงการควบคุมราคาสินค้า โดยทางกองบัญชาการทหารสูงสุดได้มอบให้กรมสารวัตรทหารเป็นเจ้าหน้าที่สำรวจโดยเคร่งครัด ผู้ฝ่าฝืนจะต้องโทษอาญาฐานขัดคำสั่งเกี่ยวกับการควบคุมราคาตามประมวลกฎหมาย และเมื่อหมดโทษดังกล่าวแล้วจะต้องถูกส่งตัวให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารควบคุมตัวไปอบรมทางจิตจิตใจต่ออีก^๒ และยังคงมีการใช้อำนาจตามข้อบังคับของผู้บัญชาการทหารสูงสุด

^๑ "ทบ. ทหารสูงสุดสั่งมหาดไทย เทศบาลควบคุมราคาสินค้าในตลาดสดทุกแห่ง", เสรีกรุง (๒๖ ตุลาคม ๒๕๔๖) : ๑, ๑๒

^๒ "บก. ทหารสูงสุดย้ำเรื่องคุมค่าโดยสาน", เสรีกรุง (๖ มกราคม ๒๕๔๗) : ๗

ออกตามความในกฎอัยการศึก เพื่อออกประกาศค่าเดือนแก่บรรดาพ่อค้า หรือผู้
 ฝ่าฝืนกฎหมายข้อบังคับต่าง ๆ แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวซึ่งทำให้เกิดความเดือด
 ร้อนแก่การกินที่อยู่ของประชาชนอีกด้วย นอกจากนั้นรัฐบาลยังได้กำหนดให้มีการ
 เพิ่มโทษแก่ผู้ฝ่าฝืนไม่ให้ความร่วมมือในการควบคุมราคาสินค้าต่าง ๆ เพื่อให้เกิด
 ความเรียบร้อย และความเกรงกลัวขึ้นแก่บรรดาพ่อค้า โดยตราพระราชบัญญัติ
 มอบอำนาจให้รัฐบาลในภาวะคับขัน (ฉบับที่ ๓) พุทธศักราช ๒๔๘๕ ขึ้น กำหนด
 ให้ผู้ฝ่าฝืนพระราชกฤษฎีกาต่าง ๆ ในเรื่องเกี่ยวกับการควบคุมเครื่องอุปโภคบริโภค
 ให้พอเพียงกับความต้องการถึงขั้นประหารชีวิต หรือจำคุกตลอดชีวิต หรือจำคุกไม่
 เกิน ๒๐ ปี ปรับ ๒๐,๐๐๐ บาท และให้อำนาจศาลสั่งริบสินค้านั้นด้วย^๒

ถึงกระนั้นการดำเนินการควบคุมราคาสินค้าด้วยมาตรการเหล่านั้นก็ไม่
 สอดคล้องกับลักษณะของปัญหาและภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นนัก ปัญหาอันจึงไม่ลด
 ความรุนแรงลง แต่กลับเพิ่มขึ้นมากมายในหลายรูปแบบดังเช่นในตอนต้นปี พ.ศ.
 ๒๔๘๗ จึงได้มีการกล่าวเปรียบเทียบขึ้นว่า "เครื่องอุปโภคบริโภคในท้องตลาด
 ได้ขึ้นราคากันอย่างที่เราเรียกว่าไม่ไว้ชีวิต คือแพงขึ้นทุกวันทุกชั่วโมงก็ว่าได้ ตอน
 เข้าราคาย่างหนึ่ง พอตอนบ่ายของขึ้นเดียวกันนั้นก็มียาราคาสูงขึ้นไปอีก"^๓

^๑ "เดือนพ่อค้าขายของแพงเกินควน", ไทยใหม่ (๖ เมษายน
 ๒๔๘๗) : ๑, ๘

^๒ "พระราชบัญญัติมอบอำนาจให้รัฐบาลในภาวะคับขัน (ฉบับที่ ๓)
 พุทธศักราช ๒๔๘๕", ราชกิจจานุเบกษา (๓๐ กรกฎาคม ๒๔๘๕) : ๑๓๘๒

^๓ "ลองอีกที", สวัสดิมงคล (๑๕ มีนาคม ๒๔๘๕) : ๒

รัฐบาลจึงกำหนดมาตรการปลีกย่อยขึ้นแก่ปัญหาการค้าสินค้า เพื่อที่จะช่วยเหลือประชาชนอีกมากมาย เช่น การควบคุมราคาสินค้าในลักษณะของการพุง หรือควบคุมราคาสินค้า อันเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของสงคราม โดยใช้บริษัทธุรกิจหรืออุตสาหกรรมต่าง ๆ ของรัฐเป็นเครื่องมือ เพื่อให้การกตราคำรับซื้อสินค้าจากผู้ผลิตโดยพ่อค้าคนกลางหมดสิ้นไป เช่น ให้บริษัทพืชกลีกรม จำกัด รับซื้อหอมกระเทียม ในจังหวัดลำปาง เชียงใหม่ ซึ่งถูกกตราคำรับซื้อเพื่อหวังเอากำไรเกินควร และแก้ปัญหาการขาดแคลนถ่านในการหุงต้มซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นมากในการดำรงชีวิตขณะนั้นในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้บริษัทนครศรีธรรมราชจังหวัดพณิชย จำกัด ทำการเผาถ่านเองและส่งถ่านที่ได้นั้นให้ร้านย่อยในอุปการะรวมทั้งขายปลีกให้แก่ประชาชนโดยตรงด้วย และต่อมาเมื่อสถานการณ์คับขันยิ่งขึ้นรัฐบาลยังได้ให้การช่วยเหลือผู้มีรายได้น้อยในด้านอาหารการกินด้วย โดยให้กระทรวงพาณิชย์จัดให้มีการขายอาหารราคาถูกลงตามหลักการ ดังนี้คือ

๑. ให้ตั้งร้านขายอาหารสำหรับสาธารณชนทั่วไป
๒. ให้ช่วยเหลือร้านขายอาหารกลางวันของแต่ละกระทรวงทบวงกรม
๓. ให้ส่งเสริมร้านอาหารของเอกชนที่ตั้งขายอาหารอยู่แล้ว

ซึ่งต่อมาคณะรัฐมนตรีได้มีคำสั่งให้ตั้งร้านขายอาหารราคาถูกลงที่ข้างกระทรวงมหาดไทย อันเป็นย่านกลางที่ตั้งของกระทรวงหลายกระทรวง จึงเป็นที่ชุมนุม

“ลำพูน เชียงใหม่ หามนำหอม กระเทียม ออกนอกจังหวัด”, สรีภวง

(๙ กรกฎาคม ๒๔๘๖) : ๑ - ๒

๒ “ช่วยเหลือการค้าถ่านที่นครศรีธรรมราช”, สรีภวง (๑๕ สิงหาคม

๒๔๘๖) : ๓

ของข้าราชการและประชาชนด้วย

แต่เนื่องมาจากในระหว่างสงครามนั้นภาวะการรบและภัยจากสงคราม เป็นปัญหาหลักที่รัฐบาลต้องทุ่มเทความรับผิดชอบไว้ ฉะนั้นการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ ต่าง ๆ จึงเป็นไปในลักษณะการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งการ ควบคุมราคาสินค้าด้วย ทำให้มาตรการที่รัฐบาลกำหนดขึ้นควบคุมและแก้ปัญหา ราคาสินค้าขณะนั้นไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ความปั่นป่วนสับสนของราคาสินค้าใน ระหว่างนั้นจึงเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่รัฐบาลจอมพล ป. ไม่สามารถจะดำเนินการแก้ไข ให้สำเร็จได้

การแก้ปัญหาเงินตรา

การที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีนโยบายเร่งรัดพัฒนาประเทศ ในทุกด้านทันทีที่เข้าบริหารประเทศประกอบด้วยภาวะการรบทำให้รัฐบาลจำเป็นต้อง ใช้จ่ายเงินอย่างเต็มที่ ทั้งนี้ในเวลาต่อมาหลังจากที่ประเทศไทยเริ่มเข้าร่วมทำ สงครามโลกครั้งที่ ๒ แล้วภาวะเงินเฟ้อที่เริ่มเกิดมาก่อนหน้านั้นจึงมีแนวโน้มที่จะรุนแรงขึ้นตามลำดับ เพราะการเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นทำให้ประเทศไทยมีหน้าที่ต้องให้ ความช่วยเหลือทางการเงินแก่ญี่ปุ่นทั้งที่ประเทศไทยต้องประสบปัญหาความปั่นป่วน ทางการเงินอยู่แล้ว การใช้จ่ายเงินของรัฐบาลขณะนั้นจึงมียอดรายจ่ายเพิ่มขึ้น เกิน กว่ารายได้เป็นจำนวนมากจนต้องนำเงินคงคลังและเงินสำรองใช้หนี้ เงินกู้ที่มีอยู่ขณะ นั้นออกมาใช้ และก็หมดลงในเวลาอันรวดเร็วแต่ไม่สามารถระงับภาวะความปั่น ป่วนทางการเงินใด ๆ ได้ แม้รัฐบาลจะพยายามที่จะหารายได้เข้ารัฐให้มากขึ้น

"พานิชช่วยเหลือผู้มีรายได้น้อย เรื่องอาหารการกินในราคาถูก",

ไทยใหม่ (๑ กรกฎาคม ๒๔๘๗) : ๑

ตามรายจ่ายที่เพิ่มขึ้นโดยสภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติเมื่อเดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ ให้ประชาชนไทยขณะนั้นต้องเสียสละเป็นพิเศษ เพราะบ้านเมืองกำลังอยู่ในภาวะคับขัน ด้วยการตราพระราชบัญญัติเงินช่วยชาติในภาวะคับขัน พุทธศักราช ๒๔๘๕ ขึ้นบังคับให้ประชาชนต้องบริจาคเงินเพื่อใช้จ่ายในกิจการของชาติ^๑ และยังให้อำนาจแก่รัฐบาลในการกำหนดโทษให้ผู้ค้างชำระต้องถูกบังคับให้ทำงานโยธาแทนการชำระเงินมีกำหนด ๓ วัน^๒ ภายหลังที่ใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ประกาศใช้มาครบ ๑ ปีแล้วรัฐบาลพิจารณาเห็นว่าภาวะคับขันยังคงมีอยู่ ประกอบกับบางส่วนของประเทศต้องประสบอุทกภัยทำให้ผลประโยชน์ของประเทศยังคงตกต่ำมาก และรายจ่ายก็คงเพิ่มมากขึ้น รัฐบาลจึงยังคงให้ใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ต่อไปอีก^๓ นอกจากนี้ยังมีการเก็บเงินช่วยชาติในภาวะคับขันในกิจการต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นตามลำดับอีกด้วย เช่น จากผู้ที่จะต้องเสียเงินช่วยการประถมศึกษา การซื้อข้าวภายในประเทศจากผู้ทำการโรงสี การเช่าที่พัก และการซื้ออาหารบริโภคในโรงแรม

มาตรการต่อมาของรัฐบาลเพื่อรับมือกับปัญหาการคลังของประเทศโดยตรงได้แก่กฎหมายควบคุมกิจการธนาคารซึ่งประกาศใช้เมื่อวันที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ หลังจากที่ประเทศไทยเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นได้เพียง ๔ วัน อันเป็นกฎหมายที่สร้างขึ้นเพื่อควบคุมธุรกิจธนาคารซึ่งส่วนใหญ่เป็นของคนต่างชาติแทบทั้งสิ้น เพราะกฎหมาย

^๑ "พระราชบัญญัติเงินช่วยชาติในภาวะคับขัน พุทธศักราช ๒๔๘๕",

ราชกิจจานุเบกษา ๕๕(๓ เมษายน ๒๔๘๕) : ๘๑๖

^๒ "กคกชวงการคลังออกตามความในพระราชบัญญัติเงินช่วยชาติในภาวะคับขัน พุทธศักราช ๒๔๘๕ (ฉบับที่ ๒)", ราชกิจจานุเบกษา ๖๐(๕ มีนาคม ๒๔๘๖) : ๕๓๖

^๓ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๒๖/๒๔๘๕ (สามัญ) สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓ วันพฤหัสบดีที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๕, หน้า ๑๐๕๓

ฉบับนี้ทำให้รัฐบาลสามารถแทรกแซงกิจการต่าง ๆ ต่อไปนี้ของธนาคารได้ คือ

๑. การรับฝากเงิน การคืนเงินฝาก การใช้จ่ายเงินตามเช็ค
๒. กำหนดกรณีรับฝาก ให้คืน และใช้เงิน จำนวนเงินฝาก ให้คืน

และใช้ และอื่น ๆ

๓. กำหนดการโอนเงิน หรือเครดิต

ต่อมาในวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕ รัฐบาลได้เริ่มควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย โดยการออกพระราชบัญญัติควบคุมการแลกเปลี่ยนเงิน พุทธศักราช ๒๕๕๕ ซึ่งเป็นกฎหมายที่ให้อำนาจรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในการออกกฎหมายควบคุมและห้ามการปฏิบัติกิจการทั้งปวงเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนเงินตรา หรือการอื่น ๆ ซึ่งมีเงินตราต่างประเทศเข้ามาเกี่ยวข้องไม่ว่าในรูปใด และให้เจ้าหน้าที่ซึ่งรัฐมนตรีคลังตั้งขึ้นมีอำนาจที่จะเรียกให้บุคคลต่าง ๆ แสดงสมุดบัญชี และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ส่วนโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนได้กำหนดไว้สูงและรุนแรงมากคือ ปรับไม่เกิน ๒๐,๐๐๐ บาท หรือจำคุกไม่เกิน ๓ ปี หรือทั้งปรับทั้งจำ^๒

ในเวลาต่อมาเหตุการณ์ความปั่นป่วนของสงครามได้เร่งรัดให้รัฐบาลเห็นความจำเป็นที่จะต้องจัดตั้งธนาคารในประเทศไทยมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการหวั่นเกรงในข้อเสนอทางการเงินของญี่ปุ่นที่จะให้รัฐบาลรับตั้งธนาคารกลางขึ้นเป็นเจ้าหน้าที่เงินตราโดยเร็วโดยมีที่ปรึกษาและหัวหน้าหน่วยงานต่าง ๆ เป็นชาวญี่ปุ่นนั้น^๓

^๑ "พระราชบัญญัติควบคุมกิจการธนาคารในภาวะฉุกเฉิน พุทธศักราช

๒๕๕๕", ราชกิจจานุเบกษา ๕๕(๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๕) : ๑๙๕๐

^๒ "พระราชบัญญัติควบคุมการแลกเปลี่ยนเงิน พุทธศักราช ๒๕๕๕",

ราชกิจจานุเบกษา ๕๕(๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕) : ๒๔๑ - ๒๔๓

^๓ "ธนาคารแห่งประเทศไทย", "วิวัฒนาการธนาคารแห่งประเทศไทยพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส ๑ เมษายน ๒๕๐๕, หน้า ๒๖ - ๒๗.

ทำให้รัฐบาลจคมพล ป. ต้องเร่งขยายสำนักงานธนาคารชาติไทย ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อ
 เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๘๒ โดยมีจุดมุ่งหมายมาแต่เดิมว่าจะทำหน้าที่ของธนาคาร
 กลางไปพลาง ๆ ก่อน ตั้งเป็นธนาคารขึ้นจริง ๆ โดยรัฐบาลได้ตราพระราช
 บัญญัติธนาคารแห่งประเทศไทยขึ้นในวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๔๘๕ เพื่อจัดตั้งธนาคาร
 กลางอย่างเป็นทางการขึ้นเรียกว่า ธนาคารแห่งประเทศไทย เพื่อให้ทำหน้าที่
 รักษาความมั่นคงแห่งค่าเงินตราทั้งภายใน และภายนอกประเทศ^๒ ธนาคารแห่ง
 ประเทศไทยที่ตั้งขึ้นนี้ใช้ทุนเริ่มแรกจำนวน ๒๐ ล้านบาทจากการอุดหนุนของรัฐ^๓
 และได้รับโอนสินทรัพย์ของสำนักงานธนาคารชาติไทย (ซึ่งเลิกทำการและชำระ
 บัญชี) ส่วนที่เหลือเมื่อหักหนี้ออกแล้วจำนวน ๑๓.๕ ล้านบาทมาเป็นเงินสำรองอีก
 ด้วย มีหม่อมเจ้าวิวัฒนไชย ไชยยงค์ ซึ่งเป็นผู้อำนวยการสำนักงานธนาคารชาติ
 อยู่เป็นผู้ว่าการคนแรกของธนาคาร เริ่มดำเนินงานและประกอบธุรกิจตั้งแต่วันที่

^๑ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๑๕/๒๔๘๔ - ๒๔๘๕ (วิสามัญ)
 ครั้งที่ ๓ สมัยที่ ๒ ชุดที่ ๓ วันพฤหัสบดีที่ ๒ เมษายน ๒๔๘๕, หน้า ๕๒๑.
^๒ ธนาคารแห่งประเทศไทย, "วิวัฒนไชยานุสรณ์" ธนาคารแห่งประเทศไทย
 ไทย พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย ณ
 เมรุวัดเทพศิรินทราวาส ๑ เมษายน ๒๕๐๔, หน้า ๓๕.

^๓ "พระราชบัญญัติธนาคารแห่งประเทศไทย พุทธศักราช ๒๔๘๕",
 ราชกิจจานุเบกษา ๕๘(๕ พฤษภาคม ๒๔๘๕) : ๕๓๗ - ๕๓๘.
 ธนาคารแห่งประเทศไทย, "กิจการธนาคารแห่งประเทศไทยในสิบปี
 แรก และในรอบปีที่สิบ" พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพ นายโชติ
 คุณะเกษม ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑ (พระชนก : ศิวพร, ๒๕๑๑), หน้า ๒.

๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๕ เป็นต้นไป

อย่างไรก็ตามสภาพเศรษฐกิจระหว่างสงครามได้ทำให้ภาวะเงินเฟ้อในประเทศไทยทวีความรุนแรงมากขึ้นทุกทีจนกลายเป็นปัญหาให้ธนาคารกลางที่เพิ่งตั้งขึ้นต้องทำงานอย่างหนักด้วย เพราะขณะนั้นเงินตราของประเทศไทยมีฐานะไม่มั่นคง เนื่องจากสงครามทำให้ส่วนประกอบของทุนสำรองเงินตราเปลี่ยนแปลงไปจากการที่ทองคำ และเงินปอนด์สเตอร์ลิงของรัฐบาลไทยที่ฝากอยู่ในสหรัฐและอังกฤษถูกกักกันถึงกับรัฐบาลต้องตราพระราชบัญญัติเงินตราในภาวะฉุกเฉิน พุทธศักราช ๒๕๔๔ และออกกฎกระทรวงให้เพิ่มพันธบัตรเงินกู้ของรัฐบาลและพันธบัตรคลังเข้าเป็นส่วนประกอบของทุนสำรอง แต่การออกธนบัตรโดยส่งพันธบัตรคลังไม่มีดอกเบี้ยเข้าเป็นทุนสำรองนั้นมิได้ทำขึ้นทันทีตั้งแต่แรก จนกระทั่งวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๖ จึงได้มีการนำมาตรการนี้มาแก้ไขปัญหาการเงินของประเทศ พร้อมกับรัฐบาลก็ไต่จจ่ายธนบัตรแลกเปลี่ยนกับเงินปอนด์สเตอร์ลิงในอัตรา ๑ บาทต่อ ๑ ปอนด์ หรือทองคำในอัตรา ๐.๖๖๕๖๗ กรัมต่อ ๑ บาท โดยกำหนดให้เงินบาทแลกเปลี่ยนกับทองคำได้ในอัตรา ๐.๓๒๖๓๕ กรัมต่อ ๑ บาท และต่อมาหลังจากที่ประเทศไทยปรับค่าเงินบาทให้เท่ากับเงินเยนแล้ว รัฐบาลไทยได้กำหนดค่าของเงินบาทเมื่อเทียบกับทองคำใหม่เป็น ๐.๒๕๕๗๔ กรัมต่อ ๑ บาท ซึ่งเป็นการลดค่าเงินบาทลงตามค่าของเงินเยนในขณะนั้น และขณะเดียวกันที่ประเทศไทยเข้าสู่ภาวะสงคราม ทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องมุ่งรักษาฐานะทางเศรษฐกิจและการคลังให้มั่นคงแข็งแรงยิ่งขึ้นกว่าในยามปกติ และจะต้องหลีกเลี่ยงความขัด

"พระราชกฤษฎีกากำหนดกิจการธนาคารแห่งประเทศไทย พุทธศักราช ๒๕๕๕", ราชกิจจานุเบกษา ๕๕(๔ ธันวาคม ๒๕๕๕) : ๒๔๐๔

ข้อต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นได้เนื่องจากทรัพย์สินถูกกักกันอยู่ในประเทศศัตรู^๑ จึง
 จำเป็นที่รัฐบาลจะต้องรักษาค่าของเงินไทยไว้ให้มั่นคงที่สุด รัฐบาลไทยจึงได้เปิด
 การเจรจากับญี่ปุ่นขึ้นเพื่อขอกู้เงินจากญี่ปุ่น ในที่สุดการเจรจาก็ตกลงกันได้ด้วยดี
 และมีการลงนามในสัญญาเมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๔๘๕ ที่กรุงโตเกียว โดยมี
 สาระสำคัญในสนธิสัญญาคือ กระทรวงการคลังไทยจะกู้เงินจากญี่ปุ่นจำนวน ๒๐๐
 ล้านดอลลาร์ โดยคิดดอกเบี้ยร้อยละ ๓.๕ ต่อปี ซึ่งจะเบิกได้ภายในกำหนดเวลา ๕
 ปี นับแต่วันทำสัญญาคำยวิธีการดังนี้ คือ กระทรวงการคลังแห่งประเทศไทยจะได้
 ออกใบสำคัญกู้เงินให้แก่ธนาคารแห่งประเทศไทย และจำนวนที่เบิกไปนั้นจะได้ขึ้น
 บัญชีเจ้าหนี้ไว้ในบัญชีเงินฝาก (บัญชีเงินกู้) ซึ่งจะเปิดที่ธนาคารแห่งประเทศไทย
 ญี่ปุ่นในนามกระทรวงการคลังแห่งประเทศไทย และจะเสียดอกเบี้ยแต่เฉพาะ
 จำนวนเงินที่ถอนมาใช้ นับแต่วันที่ถอนเท่านั้น ส่วนที่ไม่ได้ถอนก็ไม่ต้องเสียดอกเบี้ย^๒
 ทั้งนี้ทางกระทรวงการคลังมีหลักว่าอาจจะถอนเงินจำนวนนั้นในเวลาใดก็ตามเพื่อใช้
 เป็นทุนสำรองธนบัตรหรือเพื่อเพิ่มพูนความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและการคลังตามที่
 กระทรวงการคลังเห็นสมควรเท่านั้น แต่การกู้เงินครั้งนี้ญี่ปุ่นจะออกเงินกู้ให้ด้วย
 เยนซึ่งมีคุณสมบัติเช่นเดียวกับเยนพิเศษ หรือเยนทหารซึ่งเป็นเงินสกุลเดียวกับที่

๑ กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่แฟ้ม ๒๖/๑ เศรษฐกิจ (การธนาคาร)
 "คำสั่งกระทรวงการต่างประเทศ ลับ - กวน ที่ น. ๒๗๗๒/๒๔๘๕ เรื่องการเจรจา
 ทางเสฉฉกิจกับรัฐบาลญี่ปุ่น จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึงนายกรัถมนตรี
 ลงวันที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๔๘๕"

๒ กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่แฟ้ม ๒๑/๑ เศรษฐกิจ (การธนาคาร)
 "คำแถลงการณ์ของกระทรวงการคลัง"

๓ กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่แฟ้ม ๒๖/๑ เศรษฐกิจ (การธนาคาร)
 "ข้อความในคำแถลงการณ์ของกระทรวงการคลังญี่ปุ่น เรื่องการกู้เงิน ๒๐๐ ล้านดอลลาร์"

รัฐบาลต้องการใช้ทองคำเป็นประโยชน์ในการเป็นทุนสำรองเงินตราของประเทศ แต่ในระยะที่สงครามกำลังดำเนินอยู่ในประเทศนั้นปรากฏว่ามีการฝ่าฝืนกฎหมายลักลอบส่งทองออกนอกประเทศกันมาก เพราะทองคำในตลาดต่างประเทศขาดแคลน มีราคาสูง กระทรวงการคลังจึงได้อาศัยอำนาจในพระราชบัญญัติควบคุมการแลกเปลี่ยนเงิน พุทธศักราช ๒๔๘๕ สั่งให้ร้านค้าทองคำบางร้านในพระนครให้ขายทองคำให้แก่ธนาคารแห่งประเทศไทย ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันการส่งทองออกนอกประเทศให้รัดกุมยิ่งขึ้น แต่ปรากฏว่ามาตรการนี้กลับสร้างความปั่นป่วนขึ้นเป็นการใหญ่แก่การเศรษฐกิจภายในประเทศ เพราะได้มีพ่อค้าและบรรดามุคคละบางจำพวกได้บิดเบือนข้อเท็จจริงปลุกปั่นประชาชนว่ารัฐบาลจะบังคับซื้อทองคำทุกชนิดตลอดจนเครื่องรูปพรรณโดยให้ราคาถูก ๆ เพียงบาทละ ๓๐ - ๔๐ บาทเท่านั้น แล้วตนเองก็ฉวยโอกาสซื้อทองจากประชาชนผู้หลงเชื่อเหล่านั้นด้วยราคาถูก สร้างความปั่นป่วนให้มากยิ่งขึ้น^๒

ส่วนการควบคุมเงินตราด้วยการดึงเอาเงินประชาชนมาไว้ที่แหล่งกลางแหล่งใดแหล่งหนึ่งที่รัฐบาลสามารถควบคุมได้นั้น เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๘๖ โดยรัฐบาลกำหนดให้ข้าราชการที่มีเงิน เดือนตั้งแต่ ๓๐๐ บาทขึ้นไปเปิดบัญชีเงินฝากที่ธนาคารแล้วจ่ายเงินเดือนให้โดยวิธีเปิดเช็คบัญชีเหล่านั้น เพื่อดึงเงินจากประชาชนไปสู่ธนาคารพาณิชย์ ซึ่งได้ผลเป็นที่น่าพอใจเพราะบัญชีเงินฝากที่ธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ เพิ่มขึ้นมากกว่า ๑,๐๐๐ บัญชี และต่อมาในเดือนเมษายน

^๑ "แถลงเรื่องทอง", สรีกรัง (๗ มีนาคม ๒๔๘๖) : ๑๑

^๒ "หย่า เชื้อชาวอุสสที่มีผู้ปลุกปั่น", สรีกรัง (๑๔ มีนาคม ๒๔๘๖)

๒๔๔๖ รัฐบาลนี้ได้ออกพระราชกำหนดส่งเสริมการใช้เช็คในภาวะฉุกเฉิน พุทธศักราช ๒๔๔๗ กำหนดให้การชำระเงินใด ๆ เกินกว่า ๑,๐๐๐ บาท ในพระนครธนบุรี หากมิได้ทำด้วยเช็คแล้วใบเสร็จรับเงินนั้นต้องปิดอากรแสตมป์ ๑๐ เท่าของที่กำหนดไว้ในประมวลวิธีฎการ การจ่ายเงินแผ่นดินก็ได้พยายามให้ใช้เช็ค และกระทรวงการคลังก็อนุมัติให้ผู้ที่ต้องเสียภาษีใช้เช็คของธนาคารพาณิชย์ที่ได้รับอนุญาตตามพระราชบัญญัติควบคุมกิจการธนาคาร พุทธศักราช ๒๔๔๐ แทนได้ด้วย ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนใช้เครดิตธนาคารแทนธนบัตรที่กำลังขาดแคลน และนิยมการฝากเงินกับธนาคาร เงินนั้นจะได้หมุนเข้าสู่คลังโดยธนาคารมีเงินซื้อพันธบัตรได้มาก ธนาคารแห่งประเทศไทยจะได้นำเงินนั้นมาใช้โดยไม่ต้องพิมพ์ใหม่ให้มากนัก ซึ่งเป็นการควบคุมภาวะเงินเฟ้อได้ด้วย แต่พระราชกำหนดฉบับนี้ใช้อยู่ในระยะเวลาสั้น เมื่อนำเข้าสู่สภาไม่ผ่านการอนุมัติของสภาให้ใช้เป็นกฎหมาย^๒ จึงไม่มีผลระยะยาวที่แน่นอนแต่อย่างใด ทางด้านธนาคารต่าง ๆ ซึ่งรัฐบาลถือหุ้นใหญ่อยู่ก็ได้ชักชวนให้ประชาชนนำเงินมาฝากไว้กับธนาคาร และขอความร่วมมือไปยังเจ้ากระทรวงทุกแห่งให้แนะนำข้าราชการในสังกัดโดยเฉพาะที่มีเงินเดือนมาก ๆ ให้เปิดบัญชีฝากเงินไว้กับธนาคาร^๓

ส่วนวิธีการทางอ้อมที่จะดึงเงินจากมือประชาชนคือ การออกพันธบัตรเงินกู้เพื่อชาติ พ.ศ. ๒๔๔๕ จำนวน ๓๐ ล้านบาท อัตราดอกเบี้ยร้อยละ ๓ ต่อปี

^๑ "สั่งให้ใช้เช็คเสียภาษีได้", สาริกร (๒๒ กรกฎาคม ๒๔๔๖)

: ๑, ๑๑

^๒ ธนาคารแห่งประเทศไทย, วิวัฒน์ไชยานุสรณ์ "ธนาคารแห่งประเทศไทย พิมพ์งานพระราชทานเพลิง พระศพพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒน์ไชย ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส ๑ เมษายน ๒๕๐๔, หน้า ๑๐๑.

^๓ "แนะนำให้ข้าราชการฝากเงิน", สาริกร (๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๔๖): ๑

กำหนดได้ถอน ๘ ปี และเพื่อเป็นการจูงใจประชาชนซึ่งในขณะนั้นนิยมซื้อทองคำกัน มาก ให้สนใจที่จะซื้อพันธบัตรนี้ รัฐบาลจึงกำหนดเงื่อนไขในการได้ถอนของพันธบัตรนี้ว่า ผู้ถือพันธบัตรมีสิทธิที่จะเลือกรับชำระเป็นทองคำที่กรุงเทพฯ แทนเงินตราในอัตราทองคำ บริสุทธิ์น้ำหนัก ๑ กรัมต่อ ๕.๗๘ บาท หรือหนัก ๑ กรัมต่อ ๘๖ บาทได้ จึงได้มีชื่อ เรียกพันธบัตรนี้อีกอย่างหนึ่งว่า "พันธบัตรทองคำ" และเพื่อป้องกันพันธบัตรนี้จะสูญหายในระหว่างสงครามรัฐบาลยินดีที่จะให้ผู้ถือพันธบัตรจดบัญชีแสดงกรรมสิทธิ์ไว้กับ ธนาคารก็ได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ๆ และก่อนหน้านั้นได้มีการ ออกพันธบัตรเงินกู้ ช่วยชาติ พุทธศักราช ๒๔๔๓ ซึ่งเริ่มกู้จริงเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๔ ในอัตราดอกเบี้ย ร้อยละ ๒ ต่อปีมาก่อนแล้ว

ด้านการแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างประเทศนั้นก็ได้มีการ ออกกฎกระทรวง การคลังซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมการแลกเปลี่ยนเงิน พุทธศักราช ๒๔๔๕ ห้ามมิให้บุคคลใดนอกจากธนาคารรับอนุญาต บริษัทรับอนุญาตหรือบุคคลรับ อนุญาต ทำการซื้อขาย ใ้กู้ยืม แลกเปลี่ยน หรือโอนปัจจัยชำระเงินระหว่าง ประเทศ เว้นแต่จะได้รับการอนุญาตจากเจ้าพนักงาน นอกจากนี้ยังมีการห้ามมิให้บุคคล ใดส่ง หรือนำเงินตรา หรือหลักทรัพย์อันมีค่าหรือพึงจ่ายเงินตราออกนอกประเทศ เว้นแต่จะได้รับการอนุญาตจากเจ้าพนักงาน^๑

ธนาคารแห่งประเทศไทย, "วิวัฒนาการ" ธนาคารแห่งประเทศไทย
ไทย พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย
ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส ๑ เมษายน ๒๕๐๕, หน้า ๑๒๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๑.

^๓ "กคณะกรรมการคลังออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมการแลกเปลี่ยนเงิน พุทธศักราช ๒๔๔๕", ราชกิจจานุเบกษา ๕๕(๔ กรกฎาคม ๒๔๔๕) : ๑๓๓๓-

อย่างไรก็ตามเพื่อให้การเศรษฐกิจของชาติไม่ทรุดโทรม และดำเนินไป
 ได้ด้วยดีรัฐบาลยังได้ควบคุมการปล่อยเครดิตของธนาคารด้วย ทั้งนี้เพื่อป้องกัน
 มิให้ธนาคารพาณิชย์ปล่อยเครดิตปริมาณที่เกินกว่าความจำเป็นของประเทศในขณะ
 นั้น เพราะปริมาณธนบัตรที่ออกใช้ได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและเงินฝากที่ธนาคาร
 พาณิชย์ก็เพิ่มขึ้นอย่างมากด้วย จึงเป็นช่องทางให้เครดิตขยายเพิ่มขึ้นได้หลายเท่า
 ตัวซึ่งอาจจะถูกนำไปใช้ในการกักตุนสินค้า หรือที่ดินเพื่อเก็งกำไร หรืออื่น ๆ ที่
 สร้างความปั่นป่วนให้แก่เศรษฐกิจ และการปล่อยให้กู้ยืมเงินกันได้โดยเสรีนั้น เป็น
 การเปิดทางให้ชาวต่างชาติได้ประโยชน์อย่างมาก เพราะธนาคารที่มีเงินจะให้กู้
 ยืมได้มากที่สุดเป็นธนาคารของชาวต่างชาติ พ่อค้าที่ส่งของเข้ามาก็เป็นชาวต่างชาติ
 จึงมีโอกาสกักตุนสินค้าได้ก่อนพ่อค้าไทย แม้ธนาคารจะมีโอกาสได้ประโยชน์บ้างก็น้อย
 กว่าธนาคารของชาวต่างชาติเพราะมีกำลังเงินน้อยกว่า ดังนั้นเพื่อให้เงินตราไหลไป
 เฉพาะในทางที่จะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมรัฐบาลจึงพยายามที่จะมีอำนาจทางกฎหมาย
 ในอันที่จะกำหนดและเปลี่ยนแปลงอัตราส่วนระหว่างเงินสดสำรองของธนาคารพาณิชย์กับ
 หนี้สินของธนาคารหรือกำหนดจำนวนเงินที่ธนาคารพาณิชย์จะใช้ในการให้เครดิตได้ เพราะ
 อัตราเงินสดสำรองที่ธนาคารพาณิชย์จะต้องฝากไว้ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยนั้นไม่เพียง
 พอที่จะยับยั้งภาวะเช่นนั้นได้ เนื่องจากรัฐบาลกำหนดเงินฝากของธนาคารเหล่านี้ไว้
 ที่ธนาคารชาติในอัตราที่ต่ำมาก ทั้งยังมีสถาบันอื่นซึ่งดำเนินกิจการให้กู้ยืมด้วย ด้วย
 เหตุนี้เองในที่สุดจึงได้มีการประกาศใช้พระราชกำหนดควบคุมเครดิตขึ้นเมื่อวันที่ ๑๕

ธนาคารแห่งประเทศไทย, "วิวัฒนาการธนาคารแห่งประเทศไทย, พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า
 วิวัฒนาไชย ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส ๑ เมษายน ๒๕๐๔, หน้า ๑๓๐.

มิถุนายน ๒๔๘๒ เพื่อให้ธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นผู้กำหนดเงินสคสสำรองที่ธนาคารพาณิชย์จะต้องนำมาฝากไว้ที่ธนาคารชาติระหว่างอัตราต่ำสุด คือร้อยละ ๕ และอย่างสูงร้อยละ ๔๕ ของยอดเงินฝากทั้งหมดของธนาคารแต่ละแห่ง นอกจากนั้นพระราชกำหนดฉบับนี้ยังมีบัญญัติว่าธนาคารพาณิชย์ที่ขอพันธบัตรของรัฐบาลไว้เป็นราคาต่ำกว่าร้อยละ ๔๐ ของยอดเงินฝากจะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานก่อนที่จะให้บุคคลใดกู้ยืมเงิน เบิกเงินเกินบัญชีหรือลงทุนหาผลประโยชน์ในทางอื่น ซึ่งการให้กู้ยืม และลงทุนหาผลประโยชน์ของบริษัทประกันภัย บริษัทออมสิน และองค์การเครดิตอื่น ๆ ก็อยู่ในข่ายควบคุมตามพระราชกำหนดนี้ และผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยได้รับมอบอำนาจที่จะแต่งตั้งเจ้าพนักงานเพื่อปฏิบัติตามพระราชกำหนดด้วย ต่อมาหลังจากใช้พระราชกำหนดนี้อยู่เป็นเวลา ๓ เดือน ในวันที่ ๑๔ กันยายน ๒๔๘๒ รัฐบาลก็ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติควบคุมเครดิตในภาวะคับขันออกใช้แทนพระราชกำหนดฉบับนี้ ซึ่งตามพระราชบัญญัติฉบับใหม่นี้อัตราเงินสคสสำรองของธนาคารพาณิชย์ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยจะกำหนดขึ้นนั้นได้เปลี่ยนมาเป็นอย่างสูงร้อยละ ๒๕ ของยอดเงินฝาก แต่การให้กู้ยืมและการลงทุนหาผลประโยชน์ของธนาคารพาณิชย์ บริษัทประกันภัย บริษัทออมสิน และองค์การเครดิต ในกรณีที่ถือพันธบัตรของรัฐบาลต่ำกว่าที่กำหนดก็ยังคงอยู่ในข่ายควบคุม แต่เนื่องจากรายจ่ายทางการทหารของญี่ปุ่นยังอยู่ในระดับสูง การออกพันธบัตรเพื่อแลกเปลี่ยนกับเงิน

ธนาคารแห่งประเทศไทย, "กิจการธนาคารแห่งประเทศไทยสิบปีแรก และในรอบปีที่สิบ" พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายโชติ คุณะเกษม ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑, หน้า ๕.

เงินจึงยังเพิ่มมากขึ้น

ดังนั้นพร้อม ๆ กับการดำเนินมาตรการเหล่านี้ จอมพล ป. จึงได้จัดพิมพ์ธนบัตรขึ้นใช้เองภายในประเทศเป็นครั้งแรก สืบเนื่องมาจากธนบัตรที่ประเทศไทยจ้างบริษัทโทมัสเคอลาญ แห่งประเทศอังกฤษพิมพ์ไว้จำนวน ๑๖.๒ ล้านบาทนั้นต้องตกค้างอยู่กลางทางเพราะภาวะการรบในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลกทำให้การเดินทางของธนบัตรต้องหยุดขังกลาง แต่พันมิตรสงครามคือญี่ปุ่นทำให้ธนาคารแห่งประเทศไทยต้องจ่ายธนบัตรออกใช้เพิ่มมากขึ้นอย่างกระชั้นชิด เพราะฉะนั้นนับตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. ๒๔๘๕ เป็นต้นมาจึงเกิดการขาดแคลนธนบัตรตั้งแต่วันที่ ๑๐๐ บาท ลงมา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังจึงออกกฎกระทรวงโดยอาศัยความในมาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติเงินตราในภาวะฉุกเฉิน พุทธศักราช ๒๔๘๔ ให้เหรียญษาปณ์ราคาต่ำ และเหรียญษาปณ์ที่ชำรุดบุบสลายเป็นเหรียญที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายเป็นการบรรเทาความขาดแคลน และในปีถัดจากนั้นมา คือ พ.ศ. ๒๔๘๖ รัฐบาลไทยได้จ้างญี่ปุ่นพิมพ์ธนบัตรซึ่งญี่ปุ่นพิมพ์ให้เสร็จในปี ๒๔๘๗ จำนวน ๕๗.๕ ล้านบาท แต่เนื่องจากสงครามกำลังรุนแรงพอดี ธนบัตรเหล่านั้นจึงไม่สามารถขนส่งมาใช้ประโยชน์ในประเทศไทยได้ รัฐบาลจอมพล ป. จึงตัดสินใจพิมพ์ธนบัตรขึ้นใช้เอง โดยถือว่าการพิมพ์ธนบัตรออกใช้นี้เป็นภารกิจเงินภายในประเทศด้วย คือ เป็นการกู้เงินชนิดไม่มีดอกเบี้ย ซึ่งรัฐบาลกู้มาจากธนาคารแห่งประเทศไทย โดยให้ธนาคารแห่งประเทศไทยพิมพ์ธนบัตรออกจำหน่ายตามจำนวนที่รัฐบาลกู้ แต่เพื่อไม่ให้เป็นการขัดกับพระราชบัญญัติเงินตราที่ใช้อยู่ขณะนั้น (พระราชบัญญัติเงินตรา พุทธศักราช ๒๔๗๑ แก้ไขเพิ่มเติม ๒๔๗๕) ซึ่งกำหนดให้พิมพ์ธนบัตรออกจำหน่ายได้ต่อเมื่อมีสิ่งอันชอบด้วยกฎหมายเป็นทุนสำรอง ได้แก่ เงินปอนด์สเตอร์ลิง หลักทรัพย์ปอนด์สเตอร์ลิง ทองคำ และหลักทรัพย์ทองคำ รัฐบาลจอมพล ป. จึงตรากฎหมายเงินตราในภาวะฉุกเฉิน พุทธศักราช ๒๔๘๔ ออกมารับรองการกระทำครั้งนี้โดยมอบให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังมีอำนาจออกกฎ

กระทรวงเพื่อกำหนดสิ่งอันชอบด้วยกฎหมายที่จะประกอบขึ้นเป็นทุนสำรอง^๑ ต่อมาได้มีกฎกระทรวงออกตามความในพระราชบัญญัติ^๒ ฉบับที่ ๒ กำหนดให้เพิ่มพันธบัตรคลัง (พันธบัตรไม่มีดอกเบี้ยซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังออกให้กองเงินตรา) และกฎกระทรวงฉบับที่ ๔ ให้เพิ่มเงินเยนเข้าเป็นทุนสำรอง

การจัดพิมพ์พันธบัตรครั้งนี้รัฐบาลใช้หน่วยงานของรัฐที่อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลเป็นเครื่องมือดำเนินการทั้งสิ้น คือให้โรงงานกระดาษผลิตกระดาษสำหรับพิมพ์พันธบัตร และให้โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหารบกเป็นผู้พิมพ์ เริ่มจากการพิมพ์พันธบัตรราคา ๑ บาทก่อนแล้วจึงค่อย ๆ พิมพ์พันธบัตรที่มีราคาสูงขึ้นจนพันธบัตรราคา ๑,๐๐๐ บาท^๒ แต่แม้ว่าโรงพิมพ์จะทำงานอย่างเต็มที่วันละ ๒๐ ชม.แล้ว จำนวนพันธบัตรก็ยังไม่เพียงพอแก่ความต้องการ จึงมอบให้โรงพิมพ์กรมอุตสาหกรรมทหารเรือพิมพ์พันธบัตรไทยเพิ่มขึ้นอีกแห่งหนึ่ง และในที่สุดมอบให้โรงพิมพ์เอกชนเป็นผู้พิมพ์เพิ่มขึ้นอีก ๓ โรงคือ โรงพิมพ์จันทวง โรงพิมพ์กรุงเทพวานิช และโรงพิมพ์กิมโป้ แต่เนื่องจากพันธบัตรเหล่านี้พิมพ์ด้วยเครื่องพิมพ์ธรรมดา และใช้วัสดุคุณภาพทุกชนิดเท่าที่มีอยู่ในประเทศในขณะนั้น ประกอบกับการที่ไม่เคยมีประสบการณ์และความชำนาญมาก่อนพันธบัตรที่พิมพ์ขึ้นนั้นจึงมีคุณภาพไม่ดีจนประชาชนสมัยนั้นเรียกกันทั่วไปว่า พันธบัตร

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

^๑ "พระราชบัญญัติเงินตราในภาวะฉุกเฉิน พุทธศักราช ๒๔๘๔", ราชกิจจานุเบกษา

๕๕(๑๒) ธันวาคม ๒๔๘๔ : ๑๗๘๗ - ๑๗๘๘

^๒ กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่แฟ้ม พพ.๒/๒ : ๒ สงครามโลก

ครั้งที่ ๒ (สงครามมหาเอเชียบูรพา ๑) "คำสั่ง น.สร. ลับ - เฉพาะ - คำนวณมาก ที่ ค. ๔๓๔๔/๒๔๘๗ เรื่องพันธบัตรขาดแคลน จาก สสร.น. ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ลงวันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๔๘๗"

กงเต็ก^๑ ถึงกระนั้นก็ตามจำนวนธนบัตรที่พิมพ์ออกใช้ในเวลาดังกล่าวก็เพิ่มขึ้นอย่าง
มากและรวดเร็ว ตามตัวเลขที่เปรียบเทียบธนบัตรที่ออกใช้เมื่อเดือนมกราคม
พ.ศ. ๒๔๔๕ กับเดือนพฤษภาคม ๒๔๔๗ ปรากฏว่ามีจำนวนเพิ่มขึ้นประมาณร้อย
ละ ๒๗๓^๒ และมีจำนวนที่พิมพ์ออกใช้ในแต่ละปีดังนี้

ตารางที่ ๓๗

ปริมาณธนบัตรที่พิมพ์ออกใช้ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๔๔ - ๒๔๔๘

พ.ศ.	บาท
ธันวาคม ๒๔๔๔	๓๒๒, ๒๔๔, ๑๑๗
ธันวาคม ๒๔๔๕	๔๖๖, ๑๗๒, ๒๑๐
ธันวาคม ๒๔๔๖	๘๔๒, ๗๗๔, ๓๖๘
ธันวาคม ๒๔๔๗	๑, ๕๕๔, ๓๕๘, ๓๑๗
ธันวาคม ๒๔๔๘	๒, ๕๖๐, ๕๘๗, ๕๐๘

ที่มา W.A.M. Doll, Report of the Financial Advisor,
1941 - 1950, p. 54.

^๑ ธนาคารแห่งประเทศไทย, "วิวัฒนาการของธนาคารแห่งประเทศไทย
พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย ณ เมรุวัด
เทพศิรินทราวาส ๑ เมษายน ๒๕๐๔, หน้า ๘๓.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๔.

ตามที่ได้ศึกษาถึงการแก้ไขปัญหาค่าเงิน การคลังของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในระหว่างสงครามด้วยวิธีการต่าง ๆ นี้แล้วจะเห็นได้ว่ามาตรการต่าง ๆ ไม่สามารถจะหยุดยั้งปัญหาค่าเงิน การคลังของประเทศไทยได้แต่อย่างใด และยิ่งกลับสร้างปัญหาความยุ่งยากเสื่อมโทรมให้มากขึ้นไปอีก และก็ได้เป็นปัญหาสำคัญที่ตกทอดไปสู่รัฐบาลชุดต่อมาด้วย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย